

VÉLEMÉNY

A'

BÜNTETÉSMÓD JAVÍTÁSA

IRÁNT.

IRTA

BALLA KÁROLY,

**PEST MEGYEI KAPITÁNY, TÖBB MEGYEI TÁBLABÍRÓ,
'S A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG L. TAGJA.**

PESTEN, 1841.

TRATTNER-KÁROLYI BETŰJIVEL.

URI UTSA 453. SZÁM.

**Magános ember egészen jó vagy egészen rossz nincsen,
a' társaság azzá teheti. A' haza pillanatokra istenné,
a' tömlöcz ördöggé.**

Báró Eötvös József.

TEKINTETES
PEST PILIS és SOLT
TÖRVÉNYESEN EGYESÜLT
VÁRMEGYÉK

T. CZ.
KARAINAK és RENDEINEK,

MINT
A' BÖNTETÉSMÓD JAVÍTÁSA,
ÉS MINDENNEMŰ HALADÁS

LELKES
ESZKÖZLŐJINEK 'S PÁRTOLÓJINAK

MÉLY TISZTELET 'S HÁLA
JELEÜL

A' SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

Javítási rendszer, fogházjavítás, javító-fogház, és börtöntudomány czimzetek alatt olly számos kötetek kerülének már ki sajtó alól külföldön, 's ugyan e' tárgybani értekezések nálunk is, hogy azoknak átolvasása tetemes idővesztést kíván; mert biráltatásukat és megválasztatásukat nehezíti ama' körülmény, mi szerint azok, kik annyinál többet nem tudnak, mennyit olvasnak, e' tárgyban mint tanítványok, czélszerűleg ítélni nem képesek, 's így vagy egyik, vagy másik író hibáját fogják magokévá tenni.

Véleményem szerint egyik czimzet sem czélszerű; mert nem csupán javítási rendszer kerestetik, a' min csak a' rab erkölcsi javulása értetik, 's a' mi semmi esetre sem több a' büntetés célja egy részénél; — sem fogházjavítás, a' mi csak a' börtönépületet jelenti — sem javító-fogház, a' milyen nem is létezhetik, — sem végre börtöntudomány, melly szinte csak egy ágazatáról tanít azon büntetésnek, mellynek iszonyatos és czélszerűtlen módja kíván javítást.

Magok a' büntörvények csak száraz szabályok, mellyeket a' státus szüksége mutat, és bölcsesége mér-ki: tettekrei alkalmaztatásukkor azonban a' birói ítélés lehel belejök lelket, 's a' büntörvények-

nek czélszerű megélebenítése mindennemű törvényes eljárásoknak egyik legnehezebb része, 's elkülönzendő. —

Polgárok tetteiről, — 's vagyonaikat illető jogokról itélni — ég és föld. — Mennyivel nemesebb maga az ember a' vagyonnál, annyival mélyebbek és bonyolultabbak az ő tetteinek viszonyai is, azon viszonyokhoz képest, mellyek a' személy és vagyon közt léteznek: következőleg azon szabályok czélszerű meghatározása is, mellyek a' személy' erkölcsiségét méregetik, mélyebb megfontolást kíván. Midőn azonban arról van kérdés, miként kell a' bűn törvényt tettekre alkalmazni, vagy is az erkölcsiség viszonyait szabályokhoz mérni? akkor már a' törvénytudomány maga is fogja ismérni tulajdon hijányit, 's vezérül hívja-fel az életbölcseséget és emberisméretet, mellyek a' tapasztalás eredményei. Midőn pedig a' forog fen, miként kell a' tettekre szabott törvényt eszközölni, vagyis az ítéletet magokra a' személyekre alkalmazni? úgy vélem öszszesítve kell lenni a' feleletben mind a' státus-mind az életbölcseségnek a' lehető emberismérettel.

A' büntörvények czélszerűségétől függ a' polgári személyek 's vagyonok bátorsága, de a' büntetési eszközök és eszközlők minőségétől a' büntetések sikere.

A' büntetésnek célja a' társulati bátorság és szabadság biztosítása — szabályai a' büntörvények: alkalmazói a' bírák — eszköze a' megítéltek szenvedtetése, — eszközlés helye a' börtön — eszközlői pedig a' börtönkormányzati személyek. — A' ki tehát a' büntetésről akar szólni, ezeket, mint alkat részeket, érintetlen nem hagyhatja. Mert azon vi-

szony, melly a' büntörvényt célra fordíttatásával öszve kapcsolta, egyenesen kimutatja ama' szükségget, hogy itt a' jogtól kezdve a' börtön legkisebb részeig, minden résznek bizonyos kapcsolatban kell állani ugyanazon célra az egésszel úgy annyira, hogy mielőtt a' büntetési eszköz meghatároztatnék, 's ennek hatása tudatnék, célszerű büntörvényeket alkotni teljes lehetlenség: mint ezt e' f. 1840 évi V. törvénycikkben maga a' magas Törvényhozótest is bölcsen érinté.

Ezekhez képest kívántam én tapasztalásból 's természetből merített véleményemet előterjeszteni Hazánk szükségére alkalmaztatva. Minélmesszibb távozunk ugyan is a' természet egyszerűségétől és tapasztalástól, itt annál nagyobb tévelygésbe juthatunk! — mert alig van tudomány, mellyben annyiféle utakon lehetne elfordulni a' kívánt ösvényről, mint a' bölcselkedésben, hol minden kitűzött szempont képviselheti, de egyszersmind ál színben is tükrözheti vissza a' keresett igazságot.

Én tehát csupán csak véleményt mondok, nem az írók okoskodásaiból, hanem a' természet 's tapasztalás utmutatásából merítettet: — véleményt, mellyet minden ember tudhatott és tud is — csak azok nem, kik a' büntetést 's ennek módját mystificáltak. De fájjalom, hogy az idő rövidsége miatt nem úgy irhattam, mint akartam. — Innen van, hogy a' tárgy egy részéről kevesbé, másról talán bővebben is értekeztem, mint kívántatnék.

Olajtom a' tiszta célból származandó ellenvetéseket, 's igyekezem irántok felvilágosító véleményimet adni, a' mennyiben ezek jelenértekezésemből ki nem telnének. De kérem tekintetbe vétetni,

VIII

hogy e' tárgy a' milly szükséges, olly kellemetlen,
— hogy itt hibázni könnyű; azt pedig előadni, mi-
re a' tapasztalás és természet mindenkit tanított,
semmi dicsőség—'s hogy végre hazánkban min-
den irói tárgyak közt ez a' leghála-
datlanabb.

Budapesten September 3-án 1840.

I. Rész.

A' büntetésmódokról.

I.

A' büntetésmódokról.

Nem vitatom, hogy az ember természeténél fogva lehetne-e nem társaságos állat? csak azt érintem, hogy mihelyt az ő társasági viszonya alakult, a' személy és vagyon bátorsága, mint okfő, szűlé azonnal azon feltételek szükségét is, mellyek mint törvények ő magát biztosíták. A' honnan egyenesen következik, hogy ezeknek alkotásában a' főczélnak alapját, t. i. a' személy 's vagyon védelmét nem lehet szem elől elveszteni: vagy is, mindenik társulat kötelezteték a' maga tagjainak oltalmazására a' lehetőségig. Mert meg van mutatva, hogy az ember félénk teremtmény természeti állapotában, 's a' társasághozivonszódása sem más okból származott.

Ugy látszik azonban, hogy minden társulatok már a' régiség felhőjiben azonnal elfogadtak valamelly vallást, mint a' társas élet legszükségeseb kapcsolólánczát, és ezenkívül bizonyos szokásokat, részint vallásaik, részint politikai viszonyaikból eredettek, sőt némelleyek valóságos patriarchai főnökség alatt éltek. A' büntörvények is tehát, a' hol 's a' millyenek hozattak, minden társulatoknál csak későbbben szerkeztettek, miután a' vallások 's addiglani szokások erőtvőnek az egyszerű természetén. Mert részint önvédelmök kényszerité, részint az önerőérzés foglalásra ingerlé és szoktatá a' társaságok természetét, hogy ádázharczokba keveredjenek, mellyekben elvadult a' természet, elfásúlt az érzés, 's a' magános személy és vagyon bátorsága az erőszak kicsapongásai által félre

nyomatott. — Így egyik nemzet durvaságát a' másik kegyetlensége, mint folytonos visszatorlás, csak elősegíté, 's a' társulatok külső veszedelmei tagjaik bátorságosítását feledteték. A' mennyiben pedig egyik vagy másik társulat időt nyert vala is tagjai védelméről gondoskodásra, jól megjegyzem, hogy mivel minden népeknél vallási törvények keletkeztek legelsőben, — a' vallásokkal pedig babonák is kapcsolattak össze, — a' büntörvények hozásában és a' bíraskodásban már többé nem lehet ezeket nélkülözni. *)

Azt kell vala feltenni, hogy később a' műveltség és szelídebb vallások fogtak fordulást adhatni; de az időnek megrögzött tévedései és már fennállott intézetei mind kettő erőködéseit megghiúsíták olly igen, hogy rajta többé évezredek alatt is, sem a' különféle kormányok, sem a' vallás és philosophia nem segíthetnek, miután a' szokások természetté váltak. —

Az ó világ három részeiben ugyan is nem lehet az orvosláshoz remény; mert hiszen Ásia 's Afrika népei azonkiyül, hogy többnyire patriarchai kormányok alatt kegyeskedtek, sokan közülök még isteneiket is vérrel engesztelék. Tekintsük meg csak Palaestinát; vajjon minden törvényei nem prophetai tollból folytak-e? nem hasonló sorsban volt-e Egyiptus, Assyria, Babylonia 's a' t. —

Görög országban-e? melyet örökös belső és külső háboruk téptek, melly nem csak rabszolgáji iránt vala kegyetlen, sőt Miltiadesét is börtönbe ölé! — 's Sparta gyermekeit köveken fekteté, — hogy fél bárommá neveltethesse az erkölcstelen Lykurgus. Ha végig tekintünk Rómán, királysága ragadozás; köztársasága, melly még annyira sem tudott vergődni, hogy ember társait ne nézte volna rabszolgáknak, nem

*) Confucius, Zoroaster, Solon, sőt még a' vad Lykurgus is mind isteni jóvággyás színe alatt igyekeztek törvényeiknek erőt 's tartósságot szerezni. —

egyéb, mint népek nyomorgatása 's merő villongás: császársága pedig, mellyben a' vad imperatorok, és hozzájuk hasonló nép, a' nemes oroszlányokat mulatságul nézék, mint tépték szét ember társaikat; hol a' legmagasztaltabb Augustus a' birodalom leggazdagabb polgárait, mint barmokat, ezrenként öleté rakásra, hogy kincseiket elragadhassa; — hol minden imperator isteni nevet bitangolt, 's baromiségben dült fült: — hol a' vezérek nem szégyenlék triumphusaikba lanczeltatni azon maroknyi népek fejedelmét, kiknek legyőzésére nékiek, a' szemteleneknek, az egész világ ereje kellett. Ezekről mondom, kik vagy dölyfösségek mámorában, vagy külső 's belső öldöklésekben és valóságos rablásokban bűnhődtek, kiknél az emberiség lábbal tapodása természetté vált, ki teheté fel, hogy ennek jogait biztosítani kötelességöknek ismérhették volna? —

LEDült végre a' pogány, az ember vérben úszott Róma, 's keresztény vallás úté fel diadal zászlóját a' Capitoliumon 's Byzanton. Tiszta morál villámlék szét Európán, Theodosius és Justinianus koruk megcsillámlott, 's akarván használni a' vallás hatását 's munkálatait, a' baromi büntetések enyhítéséről kezdé gondoskodni: de az indító ok csupán keresztényi szánakodás, 's nem a' közboldogság szüksége, vala; ennélfogva 's egyéb környülmények miatt a' kívántató czél annyival kevesbé éreték el, minél pillanatnyibb volt uralkodásuk szaka. —

Nem lehet azonban még csak kétségbe is hozni, hogy minden korszakban 's minden nemzeteknél találkoztak számtalan egyesek, kik a' büntetésmód retentességén iszonyodtak, 's czélszerűtlenségén aggódtak, 's ennek orvoslását is ohajtották vala: szinte ugy mint ma is. De vajjon ki teszi azt fel, hogy a' felvilágosodott római Jupiter templomában Europa elragadóját imádtá? — 'S mind e' mellett vajjon merte-e hitét nyilatkoztatni? — Cicero maga mondá, hogy

minden nemzetnél három féle vallás létezett, egyik a' theologusé, másik a' politicusé, és harmadik a' philosophusé. — 'S ez utolsónak hol, és mikor voltszabad és tanácsos, hitét nem titkolni?

Valóban, ha megfontoljuk a' sok között csak azt, hogy Gallileinek vissza kelle húzni a' földforgást, talán Josue végett; ha meggondoljuk, hogy a' szent-inquisitio 's ferrum candens nem olly rég tűntek el, 's hogy boszorkányok nem olly rég égettettek 's a' t. — nagyon könnyen vetemülhetünk azon gondolatra, hogy az előbbi századokban a' kereszténység közt is, hijában tudta bár ki is azt, mit ma már épen nem szükség a' sirba vinni. — Egy szóval, mit a' pogány nemzetek vad szokása bévett 's folytatott, vallása pedig canonisált, lehető volt-e az ellen bár kinek is nyíltan okoskodni? Bátran lehet állítani, hogy ezen okok miatt sok millio emberek sirjaikba vivék magokkal a' bennök lefojtott leghasznosb terveket, 's a' józan okosságnak halgatnia kellett. —

Eltörülhetlen vala tehát, és élt minden népeknél ama' szükség fogalma, melly a' nemzeti szokások 's viszonyok, de kivált a' vallásitörvények nyomása alatt a' büntetésmód czélszerűtlensége ellen támadott, hogy azonban minden ohajtás mellett sem jöhetne foganatos méltatásra a' fennidézetteken kívül, még a' megrögzött következményekből, 's ezekkel nem bíró, vagy legyőzni nem tudó országgazdaságok felfogásából magyarázható.

Mondottam, hogy hol már a' vallási törvények bele kevertettek a' büntetésiek közé, ott az eszközök is ezekhez alkalmaztattak. — 'S mi természetesb, mintha valaki a' kinzást vélvén legczélszerűbb büntetés módnak, a' börtönöket is emberkinzó műhelyekké alakíttassa? — A' boszorkányoknak tűz és víz kellett, melybe beleölessenek, a' vádlottaknak tüzes vas, és a' megítélteknek sötét és penészes börtön, melyben elsorvadjanak.

Tekintsük meg a' föld régibb 's kevés kivétellel mostani börtöneit is, nincsenek-e mind azok embervesztésül kigondolva? Képzelmük el, hány millio illy épületei vagynak a' népeknek. Tegyük fel, hogy ők által látják magok is ezeknek czélszerűtlenségét, és segíteni akarnak rajta. Vajjon nem első lépésnek fog-e feltűnni ezeknek lerombolása 's ujaknak építtetése? — De ismét nem fog-e azonnal szembe ötlenni, hogy e' végre milliardok kellenek? — holott az országok külső és belső védelme jövedelmeik forrásait fölösleg is kimeríti, és a' szorult nép soha sem elégítheti azon szükségét, mit akarna, hanem csak azt, a' mire kényszerítetik. — Valóban nem csuda, ha ezen változtatás előtté lehetetlenségnek tűnik fel, 's mint tehetetlen inkább aggodalommal nézi személyének 's vagyonának bátortalanságát, — mint szerfeletti maga erőtetését olyan változásért, mellyben ő nem képes tökéletes biztosítást gondolni. Igen is, hogy meggyőződhezzék a' nép e' változtatás hasznairól, előbb büntörvényeket, 's ezek végrehajtójának új organizatióját kell látnia; különben miként hitesse el magával, hogy az új börtön a' régi és czélszerűtlen törvényes birói eljárás mellett is célra vezethessen? —

Ha tovább vizsgáljuk az akadályokat, a' törvényhozó test részéről szinte csaknem illy gátra találunk. Mert a' büntörvények alkotása valóban a' legnehezebb feladat. 'S miután igen szétágazók az elvek, mellyekből azok meritendők, miután a' különbféle népek természetéhez 's viszonyihoz alkalmazása azoknak, a' tárgy előre való kidolgozását megkívánja, e' nélkül köz tanácskozásokon dönteni el a' nehéz feladatokat, szinte lehetetlennek látszik. — Itt egy két fő sokra, de a' sok bizonyosan kevésre haladhat. —

Ide járul, hogy, mivel a' büntörvényeknek tetekre alkalmazása, vagy is az ítélet 's ennek végrehajtása közvetlen a' népekre ruházott által minden társulatoknál, a' kormányok távol esének ama' gyakor-

lattól, mely a' rabok kezeléséből 's ítéletek végrehajtásából származott. A' honnan sehol sem a' kormány, hanem mindenütt a' büntetést gyakorló néptől kellett volna eredni a' büntetés czélszerűtlensége ellen való indítványnak. Itt azonban ismét más bajra találunk.

Azok, kikre a' büntetés végrehajtása bízott, mindenütt olly aljas emberek valának, kiknek minden ügyességek 's tudományuk a' kiszabott ítéletek betűszrintes teljesítésében határozottatott, 's így a' büntetések és társulatok céljairól még csak eszméjük sem vala. A' honnan ismét következett, hogy, mivel a' gyakorlat vagy tapasztalás nem a' kézről kézre adogatott rabokról, hanem a' szenvedők közvetlen látásából 's kezeléséből támadhat, maga a' nép színe is elzárta magát a' tapasztalati alkalmat. A' mennyiben pedig a' büntetés következményére a' tudósok figyelemmel legközelebből nem lehettek, mi csuda, ha közölők némelyeknek felszólalása a' gyakorlattal ellenkezően, mint czélszerűtlen félre vettetett, 's a' büntetésmód javítását csak zavarta és gátolta. Igen is, távol vala tőlök azon közvetlen isméret, melynek bírására a' börtönig csak egy, vagy néhány szori egy lépés volt vala szükséges, de melyet talán vagy módjában nem volt egyiknek is, vagy egy sem akart, 's mindenik elmúlasztott tenni. De ha megengedjük is, hogy tudományuk minden tekintetben elegendő volt, vajjon e' tárgyban nem akadtak-e meg, hol első lépés, a' vallási törvények kihagyásának 's feszegetésének szüksége, 's az emberről tisztább fogalmak nyilvánítása lett volna? —

Nem kétkedem, hogy ezen véleményem sokak indulatait felköltendi ellenem, 's vádoltatni fogok, miként merém a' börtönészi tapasztalást a' philosophusok elmélete 's okoskodása ellenében felállítani? — De kérem őket, fontolják meg a' dolgot közelebből; véleményem csak annyit jelent, hogy a' büntetés czélszerűségéhez 's eszközzéséhez gyakorlat nélkül szólni nem lehet, és ha

valahol, itt csak azon elméleti okoskodások állhatnak meg, melyek a' tapasztalásból vagynak merítve : a' mi hogy való, megtetszik onnan; mert minden theoreticus philosophus mind eddig nagyon elhibázta e' tárgyát. Véleményem következménye tehát az, hogy ha valahol — a' theoriát a' büntetésnél a' gyakorlatnak kell vezetni.

Illy körülmények közt, midőn a' különben is terhelt törvényhozó testek, kiknek az egész előidő hiányait egyszerre kellett volna pótolniok, kiknek méltó előfélelmük lehetne mindenkor, ön tagjaik ellenszegülésével 's bal véleményével többet küzdeni, mint az orvoslandó bajokkal; kiknek főbb kötelességökké mindig az országok vagyona, 's nem a' személyekről gondoskodás, vala téve, — maga pedig a' nép eliszonyodhatott a' költségek terhétől, — igen könnyű állallatni, miért kellett a' büntörvények javításának egy boldogabb időre maradni, melyben t. i. a' mivel népeknek szabad vala szabadon gondolkozni és írni; az ipar és szorgalom pedig gazdagságot adott a' jobbnak eszközölhetésére.

Valóban nem merem feltenni a' hajdanról, hogy mind azt ne tudta volna, mit e' tárgyban ma tud az emberiség. Az emberi lélek ereje e' tárgyban mindig ugyan az volt, de kezdeni kellett, hogy tökéletesbülhessen, 's e' kezdet nem származhatott. Csalatkoznak, kik azt hiszik, hogy a' régieket nem politikai 's vallási viszonyaik tartóztatták vissza e' tárgy tisztábbra hozásától. Csalatkoznak, kik azt vélik, hogy a' múlt század közepe táján a' büntetésmód javítása nem a' most emlitem viszonyok oszlásából fejlődezett: következőleg azok is, kik a' régi időtől megtagadva, az új kor szüleményének 's új feltalálásnak kívánják az erről gondoskodást, 's így a' büntetésmód javítása eszméjét, tulajdonítani. — Az eszme az emberi lélek közös birtokában volt mindig, de annak kifejtetése 's nyilvánítása minden political nehézségektől függetlenséget 's vagyoni tehetséget kívánt.

Ohajtanám, hogy egy vallás, mint egy idvezítő, lenne csak az egész földön: 's épen ezért nem tudok részrehajló lenni. — Tiszta szempont tehát az, melyből kérdelem „vajjon Howard és a' többek, kik a' büntetési mód javítását szőnyegre merék hozni, micsoda nemzetbeliek voltak? és javított börtönök hol, és mikor építettek először? Howard igen is angol volt, — és pedig akkor, midőn hitszakadás már rég megtörtént az anyaszentegyházról. Ha valaki azt kérdendné: miért nem olasz vagy spanyolhon? holott mind kettőben leghathatósabban világított és munkált a' keresztény vallás, sőt ezenkívül Madrid a' szó szoros értelmében még a' világ kincsével is birt, — 's így anyagiképen sem akadályoztatott, a' felelet az elmondattakból telnék ki; mert fentebb mondtam, hogy a' szent inquisitio Spanyolországból csak az együgyű Don Carlos' — 's Cabrera, és Balmaseda embertigriseknek frank földre üzetésével múlt el, — — 's a' vallási törvényeknek a' büntetésiékbe való túlnyomó befolyása csak imént szűnt meg.

Midőn az Angol, Belga és szomszéd Frank népek közt illy forrongásban vala a' büntetési mód javítás, azon idősokban költé fel a' szabadság lelke London ellen Északamerikát, 's győzelme végre olly kedvező helyet vivott ki, milly szerencsészet nemzet még soha sem birt. Előtte és szolgálatára állt az egész világ tudománya és tapasztalása, mint vezetők 's tanácsadók arra, hogy mind azon hibákat kikerülje, miket Európába 's az ó világba bármi körülmények és viszonyok tolnak, 's hogy mind azokról intézkedhessék, mik őt a' lehetőségig boldoggá tegyék. Így a' legmiveltebb nemzet gyermekei új hazában, új országszerkezetet állítván, minden intézeteinek újbóli alkotása is természetesen következék. 'S miután felmentetett azon anyagi terhek viselésétől, melyek az ó világ országait külső védelmeik miatt örökre nyomandják, kereskedési és egyéb viszonyai pedig magából a' szerencse méhéből születvék, nekie adatott legjobb alkalom, hogy minden intézeteket legczélszerűbben

alkothasson, 's a' régiség előitéleteivel, megrögzött szokásaival, a' börtönöknek akár ujitgatásával, változtatgatásával, akár lerontásával vesződni ne kényszerítettessék.

Ezen birodalom boldogító helyzete annyi embert édesgetett magához Európából, hogy egy emberlét nyomán roppant városok állanak varázsként elő. A' gonosztévők száma azonban a' népesedés irányában növekedvén, új és nagy börtönök építéséről is kelle gondolkodni. Tehetség nem hiányzott, hanem létezett törvénykönyv és megfásult rossz szokások 's vallási törvények utban nem álltak, a' régi börtönök lerombolása akadályul nem szolgált, 's a' világ addiglan tapasztalatai segédül valának. —

Illy kedvező körülmények közt minden bajtól szabadon alkota új büntörvényeket, 's több próbák és küzdelem után elhatározták, hogy Auburnban olly börtön építtessék, mellyben mindenik rab lehetőleg elkülönöztessék, és munka nélkül szenvedjen. *) Azonban ezen bánalom, mint ők mondák, következményeiben olly rettenetesnek mutatkozik, mi a' társas természetű ember erején fölül volt volna, — 's hogy a' rabok megtébolyodtak, **) fogtak, sőt életök is veszedelemben for-

*) Frankhonban már 1791-iki 16-ik törvényzik így szól: „ — Minden megítélt rab tiszta világos szobába bilincs vagy vas nélkül egyedül magányosan zárattassék, míg fogsága tart, és a' több rabokkal, vagy a' börtön kormányzati személyeken kívül más emberekkel, összeköttetésben ne legyen“ — Látni való, hogy ez a' magányrendszer: azonban még sem lett semmi sikere; mert lihető, nem tudott Frankhon annyi új börtönt hevenyében előállítani: vagy is az eszközről nem rendelkezhetett. Ime a' legvilágosabb tanúság, hogy Észak-amerikát itt nem az értelmi magasb kifejlés, hanem csupán anyagi jólléte vitte előre, 's pedig nem a' legszebb szerencsével. —

**) Ha gyakorlatuk lett volna, itt tévedést nem követhének el. Mert hogy a' magános elzárás nagy hatással bír, bizonyos: de hogy olly rettentő következmé-

gott 's a' t. — Ennélfogva kénytelen 's kellen is azon módosítás tételére ment a' kormány, hogy a' rabok éjjel ugyan külön kamarákban tartassanak, nappal pedig közműhelyekben, de néma halgatás mellett, dolgozzanak. És hogy a' státusnak költségei vissza térüljenek, munkául gyártási foglalkodás rendeltetett, sőt hogy a' szabad emberek, ezen embertársaik vigasztalására járassanak, megengedett: de hogy a' rabok egymással ne közölhessék gondolataikat, minden szó vagy jeladás megtiltatott: vagyis mint mondják — elnémítottak. Melly végre részint fogadott rabörök, részint rabokból készített felvigyázók számadásai alá bizattak: a' melly lealacsonyító büntetési eszközök pedig, mint bot és malom

nyeket szült volna, nem hihetem. Pest Megye börtönében, hol nincs annyi bűvőhely, hová a' több rabok társaságától magát elkülöníthetné a' rab, és így folytonos emberi társaságban van, tudtomra 4 rab tébolyodott meg: következőleg sem a' társaságnak, sem a' magánosságnak kell tulajdonítani az illy bajt, hanem azon nagy izgathatóságnak 's érzékiségnek, melly némellyekben erősen munkál, sőt ha ezek jőnek is kérdésben, szükség volna előbb tudnunk mind a' társas, mind a' magán elzárásnál tébolyodottak előbbi körülményeit. 'S valóban hiszem, hogy a' ki szabad állapotában birta a' sors csapásait, kit előbb meg nem gyengítének a' világgali küzdségek, az akár egyik, akár másik féle raboskodásban sem fog megtébolyodni: és így a' magános zárás lehet ugyan előmozdítója a' rosznak némellyekre nézve, — de ki meri tagadni, hogy ugyan azon érzékeny emberre a' börtön látása, 's annyiaval inkább bele záratása épen úgy hathat több rabok közt, mint magánosságban? — 'S midőn ezt megjegyzem, halgatni kívánok itt a' lelki foglalkozkodás szükségéről. — Egyébiránt tegyük fel a' mi csak igen ritkaság, hogy t. i. a' magános elzárás többek tébolyodásának oka volt, vajjon miként lehet, következtetni, hogy egy két érzékeny vagy érzélgős ember természetéhez kelljen a' társulatnak minden büntető eszközeit alkalmazni, — — —

tapodás 's t. e. — az előtt divatoztak, törvény által is eltiltattak. —

Midőn e' rendelet fogamatba vétetett, akkor veték észre, hogy az együtt dolgozó rabokat gondolataik közlésétől, az illy örködés mellett eltiltani teljes lehetetlenség, de czélszerűtlen is. Ennélfogva a' czél elérésére kemény kényszerítő eszközt láttak szükségesnek; de mivel a' botot eltörlé a' törvény, mintegy surrogátumúl a' felvigyázók kezeibe korbács adatott, és pedig teljes hatalommal, hogy a' nem engedelmeskedőket addig vágathassák, míg szükségesnek látják. 'S ez, még ma is az *auburni javító rendszernek* keresztelt büntetésmód.

Valóban nem lehet nem csudálni, miként lehet oly helyzetben mint Északamerikáé, ennyi összeütkezéseket elkövetni! — Ugyan is megvolt általa ismérve a' rabok elkülönítésének szüksége, 's ezeket még is közös műhelyben dolgoztatja; — törvény által meghatározta, hogy minden rab hitevesztett, 's ő maga a' törvényhozó elfogadja annak hitelességét, sőt mi több, egy illy erkölcsileg *nemember* vádjára büntetéseket rendeltet, 's azokat végre is hajtja: holott a' szabad és becsületes polgárokból legalább is 2—3 tanút kíván, hogy azoknál fogva ítélhessen. Megisméri hogy a' bot czélszerűtlen, 's ennél fogva ki is veszi azt a' bírák kezéből, a' felvigyázókat azonban teljes hatalommal ruhazza fel a' korbácsoltathatásra; mert mondá másként nem lehet célhoz jutni: vagy is a' lealacsonyító büntetésmód törvény által eltöröltetett, de a' korbács mint emberjavító eszköz egyes ember önkényére bízott. Meg kell ismerni, hogy a' szemérem oly erény, melly annál hamarabb hagyja el természeteti helyét, minél több megszégyenítő okra talál, 's itt a' javítóházak kinyitattak a' népnek, hogy kinézzék, kiszégyenítse még azon rabokból is a' szemérmét, kikben ez, a' világ elől elrejtve, a' gonosz indulatokon még győzendhető lett volna. 's a' t.

Ennyi 's illy világos összeütközése a' következményeknek a' czéllal, noha eléggé kimutatta e' büntetésmód ferdeségét, még is jónak láták több Státusok is börtöneiket az auburni formára építtetni. Pensylvania azonban állaltatván, hogy az auburni büntetésmódnál a' raboknak egymással megismerkedhetése kikerülhetetlen, 's értvén, hogy a' Státusnak a' rabok munkája után való gyári nyereszskédeése, vagy is anyagi haszna lenyomá az erkölcsit, elhatározá, hogy a' rabok ne közös szobában, hanem elkülönözve dolgozzanak. 'S e' végre készített is magának ama hires építész Haviland által olly börtöntervet, millyent többé annyi tapasztalás után építésztlől várni, a' Státustól pedig elfogadtatni nem lehetett: de mellynek bírálatáról akkor fogom véleményemet adni, ha majd e' tárgy technicumáról szólandok.

Newyork azonban és az auburni formára építkezett Státusok; azért-e? hogy talán annyi új börtönök lerombolása, 's újjak építése tetemes költségekbe került volna, vagy talán más még különösb okból, — erősen megmaradtak a' czélszerűtlen büntetésmódnál, 's minden fontos okok daczára is elhatározzák, hogy az övéké *némító* rendszer, a' philadelphiai pedig *különítő*.

Illy körülmények közt a' magasztalás lármája, melly Északamerika minden lépteire a' csalhatatlanság 's rendkívüliség bélyegét szokta nyomni, a' vén Európát felébreszté tespedéséből. 'S ez a' nélkül, hogy ön ereje összeszedéséhez bizott volna, a' nélkül, hogy Északamerika haladását nem az erkölcsi túlnyomóságnak, de valóban polgári alkotmányának, helyzetének és statusgazdasága kincses forrásainak tulajdonította volna, — a' mit magának Angolhonnak még a' vulkánzó két India sem pótolhat többé, — méltónak itélé Északamerika lépéseit bővebb vizsgálat alá venni. A' minthogy küldettek is ki több tudósok, kik közzül nevezetesbek a' mély belátású 's tudományú Beaumont, és Tocqueville két frankok, kiknek Északamerika egyéb

intézeteiről is igen jeles munkájokat Julius is kiadá németül. — 'S mind az, mi e' tárgyban eddig iratott akár külföldön akár hazánkban, csupán Beaumont és Tocqueville észrevételeik 's jegyzéseik újramondása, kivévén a' lángeszű Báró Eötvös József eredeti theoriáját, mint ékesszólás remekét.

Nem fogy azonban csudálkozásom, hogy minden tudósok, a' helyett hogy az auburni büntetésmódot, melly első tekintetre is czélszerűtlennek 's megvetendőnek tűnik fel, miként tudhatták a' philadelphiaival összehasonlítani! — holott amaz az ügyetlen kezdésnek következménye, midőn emez a' következménynek javítása. Azonban most még is e' kétféle büntetésmód rostálgatásával foglalkodnak minden tudósok, kik a' büntetésmódok czélszerűbségét akarnák érteni, és másokkal is értetni.

II.

A' büntetésről.

A' bűn és büntetés közötti viszony kifejtése és elhatározása az, mit büntetőjogtannak nevezünk. Alig van azonban tudomány, melly olly különböző és annyiféle elvekből vonattatnék ki, mint ez, mellynek a' végzetlen viszonyú emberi tettek felett kell bíraskodnia; 's egy felől a' kegyetlenség ellen a' lélek szilajságát, más felől a' gyarló érzékenység vagy érzelgés ellen a' szív lágyságát 's engedékenységet zaboláznia. Nem fogja ugyan is tagadni senki, hogy a' rossz eszközlése bizonyos kegyetlenkedéssel jár, szinte mint azt sem, hogy czélszerűségéhez bizonyos fokozatok kivántatnak, mellyeket ha általléptünk, túlzás határai-
ba jutottunk.

Hogy a' túlzás veszélye elhárítható, e' végre az emberi okosság bizonyos szükségét tűzött ki, de mellynek tiszta ismeréséhez való juthatást a' különféle vallások és philanthropia ismét az érzélgés tulságaiba bonyolíták. — 'S ezen két túlság czélszerű kikerülése az, mitől a' büntörvénykönyvnek egyetlen fő érdeme 's bece függ. — És valamint kívánata a' büntetésnek a' kegyetlenség és engedékenység bizonyos szükségig — épen úgy nem lehet ezen szükséget pusztá vallási, vagy philosophiai elvekből magyarázni; hanem a' státusok józan politikájából kell kifejtetni, mellynek ismét mind azon elvek összegéből kell alkotva lennie, a' mik az emberi tiszta boldogság létszereihez vezetnek.

Ha figyelemmel kísérjük a' jogászok okoskodásait, tapasztalni fogjuk, hogy mindenik állításaiban találtatik egy része az igazságnak: de más részről kiviláglik, hogy mindegyik nagy hijával van. Mert illy közönséges 's általános terjedelmű tárgyat, mint a' büntetés, melly társasági nélkülözhetlen viszonyok fentartójául tekintethetik, különlegességre szorítani épen nem lehet; holott mindenik eddig követett elv csak részletessége amaz egyetemiségnek t. i. a' boldogságnak, melly a' társulatok céljául kitűzendő.

Mielőtt a' büntetésnek értelme adathatnék, szükség előbb érinteni magát a' jogot, mint a' büntetés lényegét, és a' törvényt, mint jogosztót, és elhárztót. —

A' jog a' polgári társulattá alakult egyedek szabadságbeli birtoka lévén, ennek viszonylagos határait tevőleges szabályok, vagy is törvények mérik ki; következőleg összevág a' büntetőjog eredetének 's alapjának megfejtése, az ország és jog általános eszméjével.

Honnan vette valamelly státus büntetőjogát — 's mi légyen alapja? vitassák azt a' jogászok 's bölcselkedők bármi szempontból. Akármellyiket fogjuk közzűlök szemlélni, mindeniknek igaza van; — mert a' mi

elven épült, annak állnia kell: de hogy az elv megfelelő-e a' kitűzött czélnek — ez már más kérdés. — Én csak azzal fogok tartani, ki e' messze bevágó kérdésre azt feleli, hogy a' természetből nyert reá ösztönt és életelvet. 'S illy rendeltetése között nem csak szabad, sőt kötelessége magát minden rosztól *óvnia*, 's minden roszat *orvosolnia*. Melly *óvás és orvoslás szüksége teszi a' büntetőjog alapját*.

Egy társulat fő czélja sem lehet más, mint a' köz boldogság; de mivel arra, hogy valamely Státus fennállhasson, nélkülözhetlen kívánat a' személyt és vagyont illető jogok biztosítása, ezt azon többi létegek közt, mellyek a' közboldogságot alkotják, mindenkor úgy kell tekinteni, mint alapot, 's mint a' társasági jóllét forrását, mellynek a' többi alkatrészek úgy mondva csupán csak eredményei. A' mik ha állnak, úgy az óvási és orvoslási szükségnek *főleg* mindenkor a' polgári személyeket és vagyonokat illető jogok biztosítására kell törekednie: 's valahányszor ez a' mellelleges célokkal összező, elsőséget mindenkor ennek adnia.

Mi legyen mindenik státusban ezen óvási 's orvoslási szükség? ez, a' nemzeteknek boldogságróli jó vagy hibás fogalmától függ, melly által köz jóllétüket vélik 's hiszik elérhetni. A' honnan kiviláglik, főleg miért különbözének a' nemzetek büntörvényei olly igen egymástól — 's miért nem fognak ezután is, ugyan azon egy lehetni. — Valóban, a' ki egy, minden nemzetekre czélszerűleg egyformán illeszthető, büntörvénykönyv készíthetéséről álmodnék, elfeledné, hogy a' nemzeteknek és korszakoknak kifejlődési fokai vannak, — 's hogy ezek ismét a' büntörvény különseégeinek 's korszaki újítgatásainak szükségét szabják a' törvényhozók elébe.

Szerencsés nemzet az, mellynek törvényhozója a' köz boldogság tiszta eszméjét a' nép tulajdonságaiból, a' kormány természetéből 's ösztönéből merítik: de szerencsésebb az, hol a' köz jóllét legközelebbi vi-

szonyban áll mindenik egyedével: legszerencsésebb pedig az, melly a' népneveltetését el nem hanyagolván, nem kénytelen azt börtönbe nevelni. — Ezeknek előre bocsátása után. —

Mi a' büntetés?

A' büntetésnek mindenik író azon elvhez szabva adott, *ha adott*, értelmet, mellyből okoskodásait meríté: következőleg én is.

A' büntetés azon kényszerítés, melly által a' társulat, törvényszegő tagjait, fő czélja elérésének óvási és orvoslási szükségéhez képest érzékenyen és példásan szenvedteti.

Az óvási 's orvoslási szükségek vizálgodó felek közt forogván fen, egy felől a' sértett, más felől a' sértő fél állanak: és pedig azon ország szükségait is felmutatva, mellynek tagjai, következőleg mind a' két fél óvá és orvosló eszközeit magában kell foglalni a' büntetésnek, különben egy oldalú maradna.

Minden esetre és mindenütt fő dolog, a' társulat és ártatlan polgárai óvása és sérelmeik orvoslása, 's egészen más létszerekből kell állnia, mint a' törvényszegőkének. A' honnan én ezen óvási és orvoslási szükségeket a' büntetés főbb alkatrészei gyanánt vévén, említem azokat: úgymint —

1-ör. *A' törvényes bosszulást*, melly által a' megsértett fél és botráncozott társaság indulatai törvényes elégtétel által enyhíttessenek, 's a' felingerültségtől megóvassanak.

A' közboldogságra ugyan is nem csak az érzéki vágyak kielégítése kívántatik meg, hanem az erkölcsi érzéseké is. — A' társaság igazságot kíván és elégtételt megsértettetésiért: azonban az igazság fogalma az emberekben és népekben nagyon különböző a' szerint, mint miveltségök foka magasb vagy alacsonyabb. Mind ennek ellenére, bár millyek légyenek ezen fogalmak,

és az erkölcsi érzések követelése, ezeket épen úgy ki kell elégíteni, mint az anyagi ösztönökét, mert épen, 's főleg ezeknek kibékeltetésükön alapszik az emberi boldogság. — Mihezképest a' törvényes bosszúlás a' büntetés egyik létszerét alkotja.

2-or. A' *fenygetést* mint óvó szert, melly által hasonló törvényszegések elkövetésétől mások elijesztesenek.

3-or. A' *kárpótlást* mint orvosló létszert. — A' törvényszegővel ugyan is helyre kell pótoltatni a' lehetőségig azon kárt, mellyet a) a' *társaságnak*. b) *polgártársának*. c) *önmagának* okozott: holott is megjegyzendő. —

a.) A' társulat ellen nem csak közvetlenül lehet véteni, hanem közvetve is. Anyagi kár t. i. reá nézve a' törvényszegők büntetésére tett köz költség: továbbá a' károsított romlása: végre a' törvényszegőnek magának is szerencsétlen állapotja. Erkölcsi kár pedig, a' mit a' rossz példa más tagjaiban gerjeszt a' társulatnak.

b.) A' társulat károsított tagjára nézve helyre pótlendő a' törvénytelenül eltulajdonított vagyon, a' testi sérelem lehető orvoslása: erkölcsi kár pedig részint a' becsület sértése, részint a' jogok törvényes használhatóságának a' rossz tett általi felzavartatása, 's az ebből okozott bajoskodások következménye.

c.) A' törvényszegőkre nézve anyagi kár az, hogy egy hamis krajczár száz igazat is elvisz: következőleg azon hasznot, mellyet a' törvényes üldöztetés miatt elveszt, soha vissza nem nyerheti: erkölcsi kár pedig ama lealáztatás érzése, mi szerint a' társulat őt, mint ki magát a' törvény oltalma alól kivonta, szabadságától kéntelen megfosztani, sőt példásan 's érzékenyítőleg fenyíttetni.

Ezen károk helyrepótlásainak szükségéből önként következik, hogy a' mennyire csak lehet — a' büntetés czélszerű módja által mind a' háromféle károkat meg kell téríttetni, és pedig úgy, hogy a' kárpótlás a' szük-

séghez képest arányosan szét legyen osztva. — Mert nem elég a' károsított és társaság kárpótlásait eszközölni. Itt a' törvényszegő erkölcsi és anyagi kárainak megtérítése is a' lehetőségig követelendő, és pedig magának a' társulatnak hasznáért, különben a' büntetés hiányos, czélszerűtlen sőt a' társulatra nézve okvetetlen káros lenne. Erre azonban, mint olly forduló pontra, mellyen ezen büntetési rendszer, minden eddigleni büntetés módoktól eltér, — alább vissza fogok térni.

Mi illeti már most azon óvási és orvoslási szükségeket, mellyek a' törvényszegők személyét illetik, ezek ismét a' büntetés létszereivé teszik. —

1-ör. A' *megelőzést* mint óvószert, melly által az árthatás lehetőségétől azonnal megfosztassék, és a' büntetés érzékenyítő súlya által a' gonosztett ismételésétől eljusszassék.

2-or A' *javitást*, mint a' társaságra nézve óvási, a' bűnösre nézve pedig orvoslási szert.

A' honnan magából foly, hogy a' javítás koránt sem azért eszközözlendő, mert idvességes, avagy nemes és szép még ellenségeinkkel is jóltenni, — hanem azért, hogy ha a' bűnös megjavulna, a' társaságnak ne ártson. — Mondottam hogy a' társaság szoros kötelessége a' kegyetlenség és engedelkenység nagyságát egyformán kerülni: mind kettő túlság ez; 's ha bármilly érzelmekből joggal bír is a' társulat egyes tagja túlságig könyörülőnek lenni, maga a' társulat mint különféle érzelmű egyedek képviselője illyesmit magára nem vállalhat, 's még kevesbé követhet: 's mind az, mit a' törvény mérlegébe az engedelkenységből vethet, bizonyára nem lehet több, mint a' mit a' társaság szüksége engedhet, vagy kíván, mellyet ismét a' statusok politikája mutat fel. —

A' javítás czélszerű eszközlése módját tehát az fogja feltalálni, ki ezt nem a' vallásos vagy philanthropusos érzelmek tömkelegéből, hanem az emberi ter-

mészet legegyszerűbb vizsgálatából keresi fel és hozza elő. Valóban, midőn minden bennünk és körülünk van, nincs különös, mint nem látni vagy nem akarni látni azt, mi mellettünk van, 's nem érzni, mi bennünk létezik: 's e' helyett a' fellengzés szárnyain olly véghe-tetlenbe repülni, melybe 's melyből vissza nincs többé út.

Igen is a' javítás czélszerű eszközlése a' büntetés egyik fő feladata, de véleményem szerint másról kell előbb szólni, hogy célhoz juthassunk: 's itt csak azt jegyzem meg, hogy az elszámolt öt pontokban foglal-tatik mindaz, mi csak a' büntetés miségét és célját elhatározza. 'S ezekből önként foly, hogy ezek közzül, hol egyik hol másik fog a' büntetés szabásában elsőbbséget nyerni azon kívánatokhoz képest, melyeket a' Státus szüksége a' fő cél eléréséhez képest mutat ki: 's azon körülményeket tekintve, mik az idő szelleme, és nemzeti kifejlődések fokainál, 's a' törvényszegőnek gonosztettéből kivethető egyedi jelleménél mutatkoznak. De hogy ezeknek bár melyike is magában, 's külön-leg büntetés alapjául szolgálhatna telyes lehetetlenség, mert ezeknek szükségét mindenik státus elválaszthatlannak fogja ismérni.

Mind e' mellett még is miként zavartattak e' büntetési létszerek öszve a' fent előszámított okokból! — miként rombolta az elferdített büntetés az emberiség erkölcsait! közönségesen tudva van. Iszonyatosságok azok, 's annak, ki a' börtönök titkaiban kellőleg van beavatva, nem borzadni, de szédülni kell azon, hogy okos lélekkel felruházott emberek, miként tudhatták ön boldogságukat orvoslás gyanánt így megmérgezni. —

De térjünk vissza a' természethez. Még azért, hogy *polgári* köntös van a' rabon, a' büntetést csak mint *ember* szenvedí: a' honnan ha a' büntetésnek az emberre munkáló hatását 's ennek eredményét akarjuk fel-fogni, szükség előbb az ő benső tulajdonságait fonto-lóra venni, 's őt közelebből vizsgálni.

III.

Az emberről,

és a büntetésnek reá hatásáról.

Úgy látszik, annyira eltértek a' mivelt nemzetek a' tiszta természettől, hogy a' hozzá visszajutást már új feltalálásoknak nevezgetik.

A' tehetősebb néposztály többnyire csak azért beteg, mert a' természettel vissza élt: — teste gyöngé, mert ennek erősítésére a' mozgás nélkülözhetlen, ő pedig a' mozgás és henyélés tulságaiban tölti éveit: — gyomra nem emészt, mert nagyon meg van terhelve, mitől hogy megszabaduljon, fűszeres, és szeszes étkekkel 's italokkal tömi azt agyon, 's ha még ez mind kevés, jó dozis gyógyszert önt a' tetejébe. Ekkor előző Hahnemann, 's eltiltván mind azt, mi a' gyomor terhének 's romlásának oka volt, parancsolja a' természet megközelítését, mind ételben italban, mind az alvásban t. i. a' mértékletességet; mert épen a' mértékletlenség volt oka a' test elerőtlenülésének. Ne hogy azonban észre vegye a' világ, hogy ő csupán a' természethez visszatérítés által kíván orvosolni, — holott a' világ maga kívánja, hogy őtet csalják meg, — továbbá hogy talán új rendszer találójának hirdettessék, billiomad rész csepekből is ad be a' betegnek — 's valóban új rendszer feltalálójának hirdettetik. — Ismét előáll Prlesznitz, 's a' viz, és hidegség erejét a' tulságig kívánja vinni. 'S mi természetesb, mint a' sok melengetés és tüzesítő étkek, 's italok által enervált testet, ha különben nincs más különös nyavalya, ekként a' természethez vezetni, és ha még a' test működő erején a' betegség túl nem hatott, gyógyítani. —

Imé itt a' jogászok bölcselkedéseinek eleven képe. Bizonyos erőtlenségeinél a' gyomornak valóban gyógyszer a' koplalás, más esetben hathatós a' hidegvizzeli gyógyítás: de ellenben ki merné állítani? hogy sok nyavalyákban ezeknek akármellyike nem halálos mérég, 's nem gyilkolás. — Ki merné tagadni? hogy néha a' meleg víz csak az élet mentő, 's hogy olykor a' mérég leghathatósabb gyógyszer, noha akkor sem billiomad rész cseppen. —

Igen is ez mind jó a' maga helyén és idejében, de hogy minden helyen, időben és nyavalyában használható lenne, annak képtelenségét bebizonyítja a' világ tapasztalása, mert minden féle nyavalyához a' természetnek mindenféle segédszerei használandók. De így van a' világ mindenben. —

Az ember, mint ember, mielőtt születnék semmi. A' vallás és teremő jóvoltából azonban lelket is nyer, melly mint istenség szikrája halhatatlan: 's e' szerint már két részből áll. — Socrates születvén, magából a' természetből akarja kifacsarni ugyan azt, mit addig a' vallás hit által szentesített: 's már többé nincs bevett philosophia, melly ellenkezőt merne állítani, 's melly a' halhatlan lélek létezését tagadná; ennél fogva mind az, mit természeti állapotban az ember organumai működésének mondanak, a' lélek tehetségeinek elkülönözve tulajdonított, 's a' lélekről való tudomány a' philosophia nemesb részét alkotá. 'S így szállt és száll ez évezredeken által.

Minden, mi emberi ész munkája a' tökéletlenség bélyegét viseli. A' túlzás itt is be lépett, 's másokan nem elégedének be, hogy a' szent vallás világítása után az emberi test létegeinek működése lélek nevezetű, és a' lélek ismét halhatatlanságot nyert. — A' lélek elkülönözése olly tulságba ragadt némellyeket, miszerént hittek és hiszik, hogy a' testet vagy lelket élő emberben elkülönözve is lehet érinteni. — 'S ez ama szörnyeteg! melly a' philosophiai érzélgésnek chimaerája, 's melly

az emberi tettek megítélésére olly sok hamis szempontot 's innen eredt tévelygéseket mutatott fel.

Találkoznak, kik így is okoskodnak. „*) 'S ti emberek és törvényhozók! miért büntetitek a' testet, mi csak eszköz, mint a' kés, melyet emel, vagy e' szerint miért nem ítélitek meg a' kést is? A' bűn nem az akaraté-e? mitől a' cselekedet függ, 's az nem a' lélek ereje-é? Tehát ha a' léleké a' bűn, szenvedjen a' lélek; ha a' lélek romlott meg, a' lelket igyekezzünk megjavítani.“ —

E' szerint tehát élő emberben lehet a' testet a' lélektől külön választani, — és akár a' testet, akár a' lelket úgy illetni, hogy a' másik ne érezze! Tulsága a' gondolatoknak, mi csuda alakokban nem tudod még előjátszani az embert! —

Térjünk vissza a' természethez, 's vegyük hasznát azon méregnek, melyet e' tulságos eszméből gyógyszer gyanánt lehet kifacsarni, 's melynek eredménye a' büntetésmód legtisztább eszméjére vezérel. 'S ha jól körülnézünk, a' természet maga mutatja ki, miért és miként tévelyedhetének olly messzire azok, kik az emberi tettek megítélését, 's az emberek bűnhödtetését mintegy mystificált elvekből igyekeztek következtetni.

Az emberi test és lélek olly szoros összeköttetésben állnak egymással, melly ha felbomlott, mind kettő megszűnt munkálni: 's így az ember többé nem ember. — Míg ellenben ezen összeköttetés létezik, az élet működései mind kettőre ugyan azon egyhatással bírnak. A' honnan nem lehet lelki jóllét testi szenvedéssel, 's testi jóllét lelki szenvedéssel párosultan: vagy is a' lélek fájdalma szinte úgy a' testé, mint ezé viszont amazé is. — A' nehéz beteg testben a' lélek is nehéz, 's a'

*) Lásd *Terveit* egy építendő *Javító-fogháznak* 31. Oldal: 1838. 's *utazást Külföldön* 1840.

lélek bánata elsorvasztja, sőt meg is öli a' testet. *)
 Ugyan is —

Minél nagyobb a' lélek fájdalma, annyival erősen munkál a' test erejének gyöngítésére, 's minél gyöngébb a' test, annál törődöttebb a' lélek, 's annál inkább megfosztatik azon életerőtől, — melyet az indulatok kormányzójának méltán tarthatunk. — Ezekből pedig egyenesen következik, hogy mihelyt a' test meg van erőltetve, a' lélek gerjedelmei is gyöngülnek, az indulatok szelidülnek, 's az érzések hatalma megadja magát: mert a' test anyagi hiánya egyszer'smind a' lélek elgyöngülésének is forrása. — A' honnan kiviláglik, hogy a' lélek munkálatai szelidítésére leghathatóbb eszköz a' test létszereinek megerőltetése.

*) Sokan azon ellenvetést teendik, hogy többnyire minden vig bolond ember teste legegészségesebb, holott a' lelke beteg; következőleg hogy a' test jóllétével a' léleké nem viszonyos. — Nem akaráván 's nem is lehetvén — véleményemhez képest itt e' tárgyban mélyen bocsátkozni, csak azt kívánom megjegyezni, hogy a' lélek azon megoszthatlan lény, melly bennünk képzelő, emlékező 's ítélő tehetségei által gondolkodik 's okoskodik, akarat által pedig működik. A' honnan kérdésbe teszem, hogy azt, mi ezen tulajdonságok nélkül szűkölködik, a' mi eszmélni, ösmerni, emlékezni 's ítélni többé nem tud, csupán azért, hogy a' képzelet zavart tengerén hanykódik, lehet-e léleknek, 's ollyannak nevezni, melly az embernek „*okos lélekkel bíró*“ definitiójához tartozik? — A' kedvetlen okok 's érzések bizonyos időre mélyen érdekelhetik ugyan, 's betegség is tehetik a' lelket, de ha visszapótolhatlanul vannak szétszaggatva az emberi organumok működő tehetségei, ezt többé nem lehet lélek betegségének, hanem lélek romlásnak nevezni. 'S ekkor minden bolond kivételt szenved a' szabály alól. — Tudom hogy nem feleltem, 's nem felelhettem — kíváncsától, de ki többet kívánand tőlem, az viszont nekem nem tudja megfejteti okokkal támogatva, nem hogy miért lett bolondá valamely ember — hanem hogy miként lett azzá?

Ha az érzékiség fogyasztásához más rossz, vagy is még nyomóbb szenvedés érzése is köttetik, akkor származik nagyobb erőben a' félelem és rettegés: ellenben ha vele valamely jó reménye párosul, azon bizonyos változás nagyobb mértékben várható, mely hajlandóságnak neveztetik, 's épen ez a' hajlandóság az csak, mely az ember működéseinek állandóbb irányt nyújthat, 's ekképen azt kitűzött cél felé vezetheti.

Az érzékiség elgyöngülése tehát valamely rosszal egyesülten, csak aggodalmat 's félelmet eszközölhet; a' félelem pedig csak addig szokott munkálkodni, míg a' fenyegető ok el nem múlt: következőleg nem lehet venni másként csak mint óvó szert, orvosló szerül pedig csak akkor lehet tekinteni, midőn az érzékiség elgyöngülésén kívül, vagy inkább elgyöngülése mellett bizonyos jó reménye az inger. A' honnan tagadhatatlan, hogy minden büntetés, mely csupán rosszszat foglal magában, egyoldalú, és így épen nem elegendő, hogy célhoz vezessen: ellenben ha a' rosszhoz jó is van kapcsolva, olly egész, melynek célszerű hatása, ha olykor tévesztene is, az illy eset mind csak kivétel alá tartoznék. 'S ime itt a' forduló, melyen a' *magyar büntetésmód* minden eddigleni büntetés módoktól különbözik, és egyszerű természetén 's tapasztaláson alapúlt külön rendszert mutat fel.

Az eddigleni büntetésmódok e' szerint milly célszerűtlenek, kitetszik onnan; mert azoknak egyik neme egyféle rosszszat, másik neme másfélét — de jót egyik sem foglal magában: avagy kevesbet a' szükségénél.

Ásia a' chinai bambuszt és tatár kancsukát, Európának 's Amerikának legnagyobb része a' pálczát és korbácsot, egy kis része pedig az úgy nevezett javítási rendszert használta. — A' régi mód e' szerint ha még börtönei' embertelenségét is hozzá veszszük, iszonyatos rosszszat, Északamerika 's Európa egy részecskéje pedig kisebb rosszszat, de még sem

mást, mint csak roszt 's nem elegendő jót fordított a' büntetésre.

A' régi büntetésmód következményei rettentők, a' kihíresztelt északamerikai rendszer hasznát pedig, ha bár gyéren lehet is tapasztalni, legalább olvashatjuk azon börtön statistikákban, melyeket Északamerikában 's Angolhonban szokás kinyomtattatni azok számára, kik mindent hinni képesek csak azt nem, hogy a' hit épen ahhoz kívántatik, mi tapasztaláson kívül van.

Mind ezen módokban alig van más, mint boszulás túlságig, és egy oldalú kártérítés cél ellen.

Legyen szabad mind kettőről röviden szólnom a' tapasztalásból.

IV.

A' pálcázás és korbácsolásról.

A' büntetésnek mindenkor a' gonosz tett érdeméhez kell szabva lenni, különben megsérti a' nép érzését, melly abban az igazság fogalmából származik: holott ezt minden törvénynek a' lehetőségig meg kell közelíteni.

Sokan azt mondják, hogy a' bot, korbács, malmot tapodás 's t. e. — azért eltörölendő, mert árt az egészségnek, 's mert mindenik lealacsonyító eszköz 's a' t. — Ez igen is mind igaz — de mivel a' börtön már magában is az, én kész vagyok inkább hinni, hogy ezek főleg azért célszerűtlenek, mert a' nép érzésével az igazság fogalmáról homlok egyenest ellenkeznek. — 'S valóban ha felvesszük, hogy a' bűntörvény mindenkor a' bűn nagyságát veszi büntetés alapjául, és nem a' személyt, ki elkövette a' bűnt, a' dolog természete mutatja ki, hogy ugyan azon tör-

vény, ugyan olyan bűnért egyiket megölheti, holott a' másakra nézve nem egyéb mint sikertelen szenvedés, vagy talán játék, és nyilvánosság botrányos ki-gúnyoltatása a' törvénynek: 's illy két tulságot gyakorolni célja egy társulatnak sem lehet.

Annak megbíráására, hogy a' pálcza 's korbács büntetésül nem használható, nem pusztá elméletből, hanem a' gyakorlatból vonva, épen nem tartom feleslegesnek a' pálczáztatásról 's korbácsról bővebben szólni, 's ki azt olvasandja, meg lesz győződve, hogy a' bot és korbács, mellyeknek czélszerűségök soha sem volt, nem is lehetend, nem egyéb mint a' népnek igazságróli fogalmával, 's a' törvényhozás céljával össze nem férkeztethető, erkölcsileg 's anyagi-lag emberrontó, 's bűnmértékül soha sem szolgálható czélelleses eszköz, és így isteni és emberi törvények szerént eltörölendő. —

Előre bocsátván azt, hogy a' ki korbácsot 's pálczát látott végrehajtói kezekben, az azt is megítéli azonnal, hogy mind azon törvények, mellyek a' nő-nemet korbácsoltatni, a' férfiakat pedig pálczáztatni rendelik, a' meztelen theoria fonák szüleményei. Mert hiszen azonnal szembe ötlük, hogy a' korbács sokkal nagyobb sérelmet és kinokat okoz; — általtérek némelly tapasztalásaim előadására, mellyeket hivatalom-nál fogva a' büntetéseknek igen számos személyekeni végrehajtásánál jegyzettem meg. A' miket épen nem azon okból hozok fel, mintha nem tudnám, hogy illy tapasztalással igen sokan bővölködnek; hanem mivel némellyek a' botoztatás eltörlését egészen más elvből kívánják, mint a' melly szempontból azt kívánni kell sőt szükség.

Számos rab volt ugyan is —

1. Ki néhány pálczaütésre azonnal elájult, melly miatt félben kelle hagyni a' végrehajtást.

2. Ki 25 — 30 pálcza ütés alatt irtóztatólag kiáltozott, 's mikor vége lön a' veretésnek, felugorván

a' deresből, összeütötte bokáját, 's amúgy legényesen, betyárosan kapta nyakába a' szürét vagy bundáját, akarván értetni, hogy ő csupán csak az exequens kijátszásául jajgatott.

3. Ki 40—50 pálczát kapván, a' legelső pálczaütésnél fejét kezeire lehajtotta, mind végig egy kukkot sem szolt: hanem a' legutolsó csapásnál fejét felkapván, elkíáltá hangosan *elég?* — következőleg fel sem vette az egész büntetést; melly betyár érdemiért a' börtönbeli czimborák által *derék gyerekek* névvel tisztelteték.

4. Ki, jajgatás nélkül szenvedvén, a' hajdúkra perelt, miért ütik olly fent vagy lent, holott ezek ott csapták hol kellett. — Célja csak a' volt, hogy mivel jajgatni a' *derék gyerekeknek* nem illik, azonban még is könnyebb ha szózat adás enyhíti a' fájdalmat, a' perlés surrogátuma légyen a' jajgatásnak: ekként kinján is segített, a' betyár bravournak is eleget tett.

5. Ki 5—6 ütésre a' száján tajtékot túrt, mint-ha nyavalya törné: holott arcza pirossága elárulta, 's a' botozást veszedelem nélkül ki is állotta.

6. Ki sárgaság nyerése végett sót evett, testét felvakarta, 's maró szerrel sebet okozott, hogy a' botozást kikerülje; 's ámbár ollyan volt mint Lázár, orvosi vizsgálat után a' büntetést veszedelem nélkül kiállotta.

7. Ki szinte rossz színben volt, és belső fájdalmakról panaszkodott, de orvosi vizsgálat után a' botot elszenvedhetőnek ítéltetett: azonban hogy állítása nem tetetés volt, bizonyítja a' szomorú következmény.

8. Ki a' verés után nyavalya törésbe esett.

9. Kinek testéből a' vér, egy két ütésre már kiserkedt, 's a' pálcza az után vérben csicsogott — 's annyira elromlott a' fara, hogy többé veretni veszedelem nélkül nem lehetett.

10. Ki mielőtt a' deresbe feküdt, a' hajdúkhöz illy gúnyolólág szólott „Kendtek azok a' hires verők?

meglássuk ki az ember“ — 's hol egyik hol másik verőre tekintvén kicsúfolólag nevetgélt.

11. Ki a' törvényszék előtt a' nemességét eltagadni akarta csak azért, hogy botot, és ne időt kapjon büntetésül.

12. Kinek a' verés okozta halálát! Mellyre itt egy példa. P. L. egy esztendei fogságra 's 100 pálczára ítéltetett rab, az utolsó fél évben mindig beteg volt, és kiszabadulása előtt néhány héttel került ki az orvoslás alól; 's ekként még 25 pálczája hátra volt. Ő a' tömlöcztartónak azt mondván hogy baja nincs, és ő kiállja a' veretését, a' több szenvedők közé ő is kiállott. 'S mivel vékony színben 's erőben látam, parancsoltam hogy mennyen vissza, minthogy gyenge. „Nem uram! mondá ő kemény hangon, nekem nincs több hátra 25 botomnál, azt én kiállom és megyek“ — Előbb „mondám nékie“ az orvossal fogom megvizsgáltatni, és addig menjen vissza. — Ekkor boszús hangon dörögván „ő reá egy orvos se fogja hogy beteg“ oda ugrott a' dereshez 's ráfeküdt. — Mind ez a' tömlöcztartók, káplár, 8 hajdúk 's igen számos nézők előtt történvén, vállat vonítottam; mert sokkal vékonyabb színű rabok is kiállották már újabb orvosi vizsgálat nélkül a' botoztatást olyanok, kiken semmi rossz következménye sem lőn a' büntetésnek. A' hajdúknak azonban még is jelt adtam, hogy erősen ne verjék, a' minthogy úgy is történt. A' rab azután felkelt 's útlevelét kikapván, 5 mértföldre még akkor nap haza is ment gyalog. Midőn ezt látá a' publicum, némelly része engem megrovott a' hátam megé, hogy az olly rabbal, ki 25 pálczáat fel sem venni látszék, mit ceremóniáztam. — Azonban 6 nap múlva azt hallám, hogy a' verés után 5 napra megholt, hagyván maga után egy özvegyet 's 3 neveletlen szegény árvát.

Illy körülmények közt midőn a' józan emberiség eléggé vigyázó volt bennem, mint ember többet — mint végrehajtó kevesebbet nem tehettem. 'S hol van

e' földön olly exequens? ki ezt nem hallva, sőt tudva is a' törvények hibája miatt törvénytelen halált nem okozhat, vagy talán nem okozott!

Ezeknek 's több hasonló eseteknek tiszta felfogásából, — millyenek Europa 's a' világ minden derekein hemsegnek, millyekkel fárasztani a' t. olvasót célszerűtlen lenne mint mindennapiakkal, egyenesen következnek

1-ször. Némelly emberek fel sem veszik, sőt csúfot üznek a' botoztatásból, 's így őket pálczáztatni következtelenség.

2. Némelly emberek érzékenyebbek, 's így botból ezekre szinte olly büntetést itélni, mint az érzéketlenekre, össze nem férhet a' nép igazságáróli fogalmával, és hasonlólag következtelenség.

3. A' bot 's korbács halált okozhat annak, kit megöletni sem célja, sem joga nem volt a' társulatnak.

4. A' botoztatás és korbácsolás legnyilvánosabb gyilkosa a' szeméremnek: holott a' szemérem kiölése a' javítás lehetlenítése.

A' pálczáztatásnak és korbácsoltatásnak tehát büntörvénykönyvben többé helye nem lehet. Kivánom jól megjegyeztetni a' mit mondtam „a' pálcza és korbács nem keresztényi, nem emberi hanem józan political elvből végképen eltörölendő.“ *)

V.

A' czélszerű büntető eszközökről.

Mi illeti most már az északamerikainak bémált büntetésmodot, az egy fokozattal jobb, de midőn a'

*) Czélszerű, várható, vagy kívánható e? a' katonaságnál sok körülmények közt, kivált a' tengerészetenél, hol ollykor nincs idő másra, mint a' rögtöni büntetésre, — a' bot eltörlése, itt vitatni, kitérés lenne,

státus csak a' maga haszna helyrepótlásáról gondoskodott, elfeledé, hogy egyes tagjainak mind erkölcsi, mind anyagi kára az övével szorosan egybe van kapcsolva, 's ha ezekéről is nem gondoskodott, okvetetlen magát is károsítá, ha nem mindig közvetlen is, de közvetve bizonyosan.

Ezekhez képest bátran ki lehet mondani, hogy az eddigleni büntetésmódok a' kíváncsi czélnak meg nem feleltek, és megfelelni sem fognak.

Mi tehát azon mód? melly által a' büntetésben czélt lehet érni, vagy is mi által lehet és kell az emberi érzékiséget úgy elgyöngíteni, hogy ezen elgyöngítés által czélhoz juthassunk, és miképen?

Felelet. *Elkülönítés, szenvedtetés és jutalom*, vagy is ez utóbbi helyrepótlása a' rab kártszenvedéseinek.

Az elkülönítésről. Ha magát a' természetet kerdendjük ki, ő maga fogja kimutatni, hogy a' büntetés czélszerűségének alapja az elkülönítés.

Hogy jót vagy roszt tudjunk, ahhoz szükséges a' tanulás és így társalkodás; mert az ember sem jó sem rossz születésekor. A' mint a' társalkodás jó vagy rossz, gondolatink is akként leendnek szoktatvák, mint vezérloink a' cselekvésre.

Thule volt még akkor a' világ széle, 's nem ismerte még akkor Columbus Amerikát, midőn ezen egyszerűséget a' népek' közmondái tanították. *) 'S ezekből is egyenesen következik, hogy ha egy rossz embert másik mellé zárunk, nem egyebet teszünk, mint a' ki-

*) Nálunk több illy régi közmondák vannak. A' ki ördöggel lakik, ördöggé kell annak válni, — őrizkedj tőle. (t. i. a' ki szabadulttól) mert most jött haza az oskolából. — ördög szüli a' heverést, 's ördögöt szül a' heverés. — Minek a' bot? ha nem érez az, kit vérez. Űsd a' roszt, még rosszabb 'sa' t. — Ezen 's több hasonló közmondákból jó formán kitelik a' büntetésmód czélszerű javítása.

sebb roszt nagyobb roszhoz kötve, a' gonoszságot magunk taníttatjuk és öregbítjük; 's így a' börtönök-ből emberrontó iskolákat alapítunk. — Természetes 's épen nem bölcsesség tehát általlátni, hogy ha ez örvényből menekedni akarunk, szükség a' roszt a' rosz társaságtól elválasztani, vagy is minden rabot külön zárni, hogy egymást ne tanithassák, 's hogy a' rosz ne roszabbuljon; de soha sem azért, mintha az elnémitás magában véve javító büntetés vagy inkább eszköz lehetne. Igen is javító annyiban, mennyiben roszat másoktól nem hall vagy nem mondhat: ellenben nem javító annyiban, hogy jót sem hall vagy nem mondhat, holott talán akarna. Ennélfogva jól megjegyzem, hogy az elkülönítés csupán óvó, de soha sem orvosló eszköz — mint ezt az elnémitási rendszert követők akarják vetetni.

A' *szenvedtetésről* ismét maga ad a' természet leghathatósb oktatást. Alig van ember, ki egyszer vagy máskor jól ki nem koplalta volna magát: következőleg nem érezte ugyan akkor benső működéseinek is elgyöngülését; 's ez azon állapot, melyben az erő fogyásával az embernek minden benső működése hova tovább annál inkább enyészik.

Midőn tehát az elkülönítés elzárja a' rabtól a' rosz tanácsot, a' koplalás senyveszti 's erejéből kivetkezeti a' testet; ekkor és csak így jelenik meg az időpont, melyben az ember dühödő 's vétkes kicsapongásai lecsillapulván gyöngülést érez, gonosz célzásai kezdenek enyészni, 's az érzések hatalma feladja magát. — 'S illy állapotában, ha még maradt benne jóra való szív, istenéről gerjedezve, felebarátiról epedezve, 's ön magáról sajnálkodva kezd gondolkozni. — És ha van természet, melyet ezen két eszköz csak kinez, de nem változtathat; megölhet, de észre nem hozhat, az a' pálcákra bizonyosan olly érzéketlen, mint a' tüzes vasfogókra. Igen is ezt a' természet tanítja. A' legfőbb

vad sem bottal, hanem koplaltatással lesz engedelmesbé.

Ki fogná azonban tagadni? hogy mind ez csupán csak törés, csak előkészítés arra, hogy keménysége meglágyuljon, 's fogékonyabb legyen a' tanulásra. Igen is azon folytonos szorgalomra és munkákra, melyek rabsága unalmait rövidítsék, egészségét fenntartsák, 's e' szerént megszoktassák 's második természetté változtassák benne azon munkát, mely kárpótláson fölül egy részről börtönmagányjában roszon való fejtöréstől is megmentse, 's ártalmas polgárból hasznossá formálja, más részről fellobbantsa azon reményt, hogy kiszabadulta után hasonló szorgalommal békességben érdemelhetend magának becsületes kenyeret.

Mind ez azonban csak törés, 's lágyítás, de olyan, mellyhez ha a' fellobbantott remény teljesülése is nem járul, 's ha vele az iránti benső győződés nem párosul, hogy ő nem csak erkölcsileg orvosoltatik, de jövődő javához segély is nyújtatik, — ismét és vajmi könnyen megkeményülhet! vajmi könnyen rohanhat ugyan azon törvény viszonti megszegésére, melly vele csak roszat szenvedtetett, de mellynek súlyát már érezte, jövődő súlyja kikerülése iránt pedig tapasztalásiban bizakodik.

Valóban rosz nélkül félelmet, jó nélkül reményt nem képzelhetünk; ama taszit, eme vonz. Vessük szemünket a' szent vallásra, vajon nem igazolja-e ez a' természet egyszerűségét? — Ez az embert nem kigúnylandó korbáccsal, 's múlandó börtönnel, hanem örök gyeheenna tűzével törekszik eléríteni a' gonosztól: de ellenben mi ragadó 's bájló jutalmak azok, melyek általa a' jóértigértetnek! — Azon embernek, ki előtt pillanatnyi élte végén különben megnyilando vala az örök sír, a' semmiségbe visszadőlés — megnyitja az egeket 's ezeknek dicsőségét, meg az örök boldogságot a' Teremtő' seraphimjai zengedezési közt.

Ha megfontoljuk, hogy a' büntetlen és rabságból szabadult ember közt nem kell különbségnek lenni; azonban még is van annyi, hogy emez hamarabb ismételheti a' bünt, mint amaz, ki még törvényt nem sezegett, — ekkor még inkább feltűnend a' szükség, hogy ha a' gyarló embernek jó, sőt szükséges a' jutalom, mennyivel szükségesebb az, a' sokkal gyarlóbb embernek! — és a' leggyarlóbb bűnösnek.

Igen is a' rabnak a' szenvedéshez kárpótlás vagy jutalom is kell, melly a' jóhoz hajlítsa, 's mintegy hozzá kösse. De ne feledjük, hogy ez olly jutalom, mellytől minden szabad ember retteg, 's mellynek megnyerésére még is hajlandóság gerjed abban, ki elég szerencsétlen a' büntetés enyhítését 's jövődjé iránti közgondoskodást kegyelmül 's nyereségül számítani, sőt ezzel tartozni. — Ha bár e' jutalom megérdemlett bér is. —

Miután tehát a' rab testben lélekben megtöretett, 's ekkép érzetei fogékonyabbakká váltak azon keserűséghez, mellynek az ő napját 's éjjeit nyomnia kell, szükség, hogy a' törvény jót is keverjen; mert a' jó után minden vonúl, 's mert csak ez helyezheti olly állapotba, mellyben célhoz lehessen lekötve.

Most tehát lássuk az egyszerű természetből merített ama' módot, mi szerint mind ez célszerűleg eszközölhető, 's szóljunk —

VI.

A' rabok ösztönéről.

Északamerika 's a' mivelt világ többféle büntetési rendszerekről beszélnek: azonban ha a' büntetés lényegét vizsgáljuk, melly külső formulárékban nem áll-

hat, és azt szemléljük, kit a' büntetésnek a' társaság fő céljához kell vezetni, úgy látszik, mindenik rendszerben épen a' legfőbb kívánság van elhanyagolva.

Ezen új rendszerek előttem csupán egy rendszer: csak hogy különféle épületekben és formákban. A' büntetés lényege ugyan is hallgatás, elzárás és munka.

Ezen rendszerek javítási czímet vőnek fel: holott alkalmasint nem egyebek legnagyobb részben, mint csupán óvási intézkedések; holott a' javítás egyenesen orvoslás és nem óvás által eszközölhető. Való ugyan, hogy minden büntetési orvoslás óvásokkal kezdődik; de még akkor, midőn a' rab elkülönített, csak megóvatott az erkölcsi dögvéstől, ellenben gyógyszer nélkül maradt: akkor midőn munkára szorított, csak azon kényszerítés munkált lelkében, melly annak megszűntével szabad kényvé vált, a' honnan az óváshoz még orvoslás kell. —

A' büntetési orvoslást külségeken 's pusztá formáltságokban keresni annyi, mint tévedés; a' természet mondja, hogy az erkölcsi orvoslásnál az emberi lélek belsejéhez kell szálnunk 's ennek *ösztöneit* ő magából venni elő; mert csak ezen ösztönök különféle alkalmazása neveztetetik különféle rendszernek; 's legczélsebb rendszer az léssen, mellyben az ösztönök a' lelket leghathatósban bírják ingerelni.

Az eddigleni büntetési rendszerek szerint a' *bűnöst* nem lehet, nem szabad *jutalmazni*; *) mert mondják „ — ez ellentéte ennek, *erényest büntetni*“ — és így ha gondolatnak rossz, tethnek még rosszabb lenne; — tehát a' rab munkabére az országot illeti 's a' t.

Véleményem szerént a' bűnös jutalmazása épen oly szükséges, mint szenvedtetése; mert egyoldalúlag büntetni ellenkezik a' Státus fő céljával sőt magával az emberi természettel. Nem győzöm amaz egyszerűséget ismételni, hogy a' félelem csak visszatartóztat, de a'

(* Lásd Tervét egy építendő Javitó-fogháznak 1838, 52. oldalon.

jutalom célhoz vezeti az erkölcsöt, 's mind kettő nélkülözhetlen feltéte a' büntetésnek.

Különösnek tetszik ugyan bűnös jutalmáról még csak szót is tenni; de megjegyzem, hogy a' jutalom közvetlenül csak azé, ki azt használhatja; csalódás tehát, hogy bűnös jutalmaztatik; mert a' jutalom itt akkor és annak adatik, midőn és a' kit többé nem lehet, 's nem szabad, bűnösnek tekinteni. — Megjegyzem, hogy ez inkább olly engedmény, melyet az ország nem a' rabra, mint bűnösre; hanem a' maga közjává nézve tartozik adni, — azért tudniillik, hogy a' kiszendendők erkölcstelenségéből 's kényszerítettetéséből származhatandó nagyobb roszat elkerülje, kisebb roszhoz nyúl; de mellyre őt az előrelátás és másnemválaszthatás szüksége kényszeríti.

A' milly nagy megütközést gerjeszt azonban a' bűn és jutalom egyeztetése, szinte úgy fog ez szétoszlani, mihelyt az engedmények módját megtekintendettük, 's az elméletet a' gyakorlatba átteendettük.

Véleményem szerint első helyet érdemel az *anyagi*, 2-kat az *erkölcsi*, és 3-at a' *lelki ösztön*. 'S miért gondolom épen illy rendben, az alább ki fog tet-szeni. —

Az anyagi ösztönről, vagy munkabérről.

Északamerikában alapúl van általányosan felvéve, hogy a' rab teljes erejéből tartozik a' státus hasznára dolgozni a' reá tett börtöni költség megtérítése fejében. Ennélfogva fogsága idején munkája árrából semmit sem kap, kiszabadulásakor pedig útravalóul 3. 4. 's leg-feljebb 5 dollárt vagy tallért, és bizonyos értékű ruházatot. Sőt Massachusettsben még ezen csekélysegeket is sajnálni látszanak.

Vagynak, kik Északamerikának e' gyakorlatát gán-csolják; vagynak, kik nagyon is helyben hagyják. Szem-pontjaim sem egyik, sem másik felekezetével nem egyez-

nek. Elöttem a' főök a' kormányzatok ösztöneiben keresendő. —

Nem lehet feledni, hogy a' köztársaságban a' nép cselekedeteire főrugóul kell hatnia azon polgári erénynek, melly a' honjának született, élő és haló polgár előtt ön magának jutalom legyen. *) És ha kihal ezen erény, sirjából a' nagyravágyás, ebből pedig a' fős vénység fog feltámadni, melly az ország kincsét fogja egyes személyek kezére játszani: holott a' magános személyek vagyonából kell a' köztársaság gazdagságának állani.

Igen következetes tehát, hogy a' mit a' köztársaság, polgárai erkölcsére ösztönül szükségesnek vélt, ugyan azt mind ártatlan, mind vétke tagjaiból egyformán követelje a' lehetőségig. A' honnan miután a' legszükségesebb útra való a' rabnak kiadatik, úgy látszik, a' rab többet nem kívánhat; a' Státus pedig nem adhat. Mi által épen nem akarom meghatározni a' rab szükségése és a' Státus cselekvésmódja közt fenforgó viszony kívánatait.

*) Igen csatlakoznék az, ki ezen állítást Északamerikai gyakorlatból kívánná megczáfolni; mert nem azt mondom, mint van, hanem miként kellene lenni. A' nagy Vashington felséges céljától már is távozni látszik e' birodalom. Benne kinevetik az érdempénzt és keresztet: de a' kocsmárosok és vendéglők Obesterek 's Generálok: a' pénzes lenézi a' pénztelent, a' neveltetés többnyire csak anyagi haszonra van irányozva, a' lelki művelés ellenben el van hanyagolva, 's a' nép nem másként érti önmaga rendeltetésit, mert bálványa az énség, melly a' köztársasági rúgónak, a' polgári erénynek gyilkosa. Csatlakoznak mind azok, kik Északamerika haladását, intézeteit 's gazdagulását, nem a' hasonlíthatlan szerencsés helyzetnek 's anyagiságnak tulajdonítják, hanem valamelly szellemi erőnek, melly benne sokkal kisebb arányban találtatik, mint mennyinek fejlődését oly nagy, 's magán túlemelkedett, szerencsétől lehetne várni, 's minél távolabb hagyandja a' polgári erényt, annál közelebb jutand a' fejlődési kormányzathoz. —

A' fejedelmi kormányzatú országokban egészen más-ként van a' dolog. Itt megszűnt az egyenlőség, 's a' nép osztályokra van véve : következőleg kell lenni minden személy 's állapotbeli különbségről létező előítélet-nek is, mit *becsületnek* nevezünk. Ez a' becsület tehát, melly szükségessé nem teszi, de ki sem zárja a' polgári erényt, a' fejedelmi országlásban minden tettek fő rugója, mellynek tekintete minél inkább csökken, annyival közelebb az országlás a' népfölséghez vagy kényurasághoz, — a' vagy jelleme annak is, hogy a' provinciák és nem provinciák közt szinte van valamely különbség e' részben. —

A' becsületről alább szólván bővebben, megemlítettő itt az, hogy ugyan azon elv, melly a' nép osztályozást, vagy is rangot jóvá vagy szükségessé tette, szinte azon módon megengedé, sőt szükségessé tevé a' jutalom osztást is. Innen van hogy sok rangokkal jövedelmek is vagynak összekötve, mellyből ismét következik, hogy a' fejedelmi országlásban nincs szükség az ön megtagadásra, melly minden köztársaságban a' polgári erény alapja.

Mi szerint a' fejedelemségbeli polgárok tetteinek koszorúzása erkölcsileg épen olly szükséges, mint anyagi is. Mert a' becsület nem hogy meg nem szenved a' jutalmat, sőt többnyire meg is kívánja úgy annyira, hogy az erkölcsi és anyagi jó reménye egyiránt rugója magának a' becsületnek. —

Ezen elvből kell kiindulni a' nevelésnek minden fejedelemségekben ; ezen elv tehát ki nem zárható a' törvényszegők oktatásából is annyival inkább : mert a' mire gyermekségünk óta szoktattatánk, könnyebb reá viszsza szokni. Ennélfogva nélkülözhetlennek vélem mind az erkölcsi, mind az anyagi jutalmakat még a' börtönökben is ; mert mint már mondtam, ha a' félelem csak némi visszatartóztatást okoz, az országos ösztöntől, vagy is a' jövőndő erkölcsi 's anyagi jó reményétől várható csak az erkölcsi javulás.

Mindezeknél nem kevesb fontosságú körülmény még a' raboknak munkadíjukbani részeltetésükre az, hogy az ország nem egy tagja javáért; hanem a' több minden tagjai bátorságáért tartozik kezeskedni, midőn összeütközik a' kettő. — A' mi csak úgy érethetik el, ha azokat, kik mindentől megfosztatva szélnek eresztetnek, — segíli. A' honnan kiviláglik, hogy a' raboknak munkadíjban részeltetésük koránt sem ő magokért történik; hanem mindenkor azért, hogy másoknak ne ártsanak: vagy is az egész társaságért.

Ugyan mit mondanánk olly apáról? ki gyermekei gyógyszeriért megfizetett; de midőn lábbadozni kezdenék, csak nem mesztelen 's éhbel veré ki a' hóra:— holott ha megbetegülnek ismét ő tartozandik fizetni az orvoslásért. — Vajjon nem ötlík-e mindenik státus szemébe? hogy azon egykét krajczárt, melyet rabjaitól elfogna, egytől ezres kamattal fizetendné vissza. Nincs itt semmi szükség az cmberiségre hivatkozni, vagy a' vallás tanácsait venni segélyül: közelebbi itt az indító ok, 's ez a' társaság és tagjai jóllétének biztosítása. A' rabok munkadíjbani részeltetése épen olly szükséges kiadása tehát a' társulatnak, mint azon költség, melly a' börtönbellekre fordítatik.

A' munkabérbeni részesítés módja alkalmasint legcélszerűbb, ha mindenik rabnak megengedtetik, hogy a' rászabótt napi munka elvégzésével maga kezére dolgozhassék: 's az ekképen beadott munka feljegyeztetvén, sőt nyugtatóvány által is biztosittatván, a' több kézművek közt eladattassék, és a' pénz a' kiszabadulás napjáig gyűjtetvén, akkor a' rab kezébe adassék *egyszerre* olly célból, hogy az azt oda fordithassa, hova legjobbnak véli.

Hogy pedig még nagyobb ingere legyen a' rabnak a' munka megszokására, szükségesnek látom vele azt is tudatni, hogy halála esetében, ha felesége 's gyermekei, vagy szegény atyafiai vagynak, keresménye azoknak fog kiadatni. Mellyből az iparkodáson ki-

vül a' társulatra ismét azon haszon háramlanék, hogy azon nyomorultak, kiknek kenyérkeresőjük nincs, megóvatnának egy részben attól, hogy szükségből elveteműljenek.

Mert gondoljuk meg csak sorsát egy olly családnak, kinek egypár marháján kívül e' kerek ég alatt nincs semmije, 's a' nevetlen gyermekek szájából még ez is kárpótlás fejében törvényesen hajtatik el. — Fontoljuk meg, mi a' különtség? az illy szükségben tolvajlásra nevelt és kényszerült vétkes és a' között, ki apja kenyerén bocsáttatott hanem szárnyára is, legalább olly állapotra, hogy szolgálata után érdemelhesse élelmét. Mondjuk ki egyenesen, hogy amazokból hanem egészen a' státus formái is tolvajokat 's rablókat, — de bizonyosan a' veszedelemhez a' státus taszítja. Fordítsuk el szemeinket a' mívelt Európától, melly teli van illy példakkal, 's nézzük körül magunkat. — Nem hiszem, nem tudom, nem akarom hinni, hogy csak azt lehet és kell czélul kitűznünk, mit Anglia követ, 's hogy Anglia tapasztalása a' világot felülmúlta; vagy akarom inkább azt figyelembe hozni, hogy idegen nemzetekre angol szokást és törvényt rájuk tukmálni, nevetséges volna; mert Anglia körülményei 's viszonyai e' föld minden nemzetétől különböznek. —

Jól tudom, hogy véleményem tulságosnak látszik abban, hogy a' rab szegény családja részesüljön halál esetében a' rab keresményében; hanem kívált, hogy a' kezébe adassék egyszerre, 's bár milly nagy summa is, és pedig azon okból; mivel a' kiszabadult, kívált a' nagyobb summájú keresményt rossz végekre fordíthatná.

Mint alább is lesz még szó iránta, egy rabságból szabadult emberen továbbá is felvigyázatot gyakorolni, nem kevesebb, mint érdemén felül büntetni, és pedig czélszerűtlenül; következőleg ötlet arra is kényszeríteni, hogy a' maga pénzével ne rendelkezhessék, vagy is a' miből egy summában tudhatott volna valami

haszonvehetőt fordítani, azt apródonként tartozzék költögetni, 's végre végképen elpusztítani úgy, hogy semmi láttatja se légyen. Az illy bánalom, mi szerént a' becsületes életmódra szoríttatik a' kiszabadult, de a' mód és út elzáratik előtte: — segélypénz rendeltetik nékie, de csak garasonként adatik ki; következőleg még a' segélypénz is legyalázó alamizsnává fordíttatik, melly azon módon szokott a' nép szükségére kimenni, mint bement, — olly különös, mi ha valahol szokásban van, eltörlendő, 's hol még nincs, soha sem gyakorlandó.

Valamint nem szabad egy szabad polgárt feltehető vétkéért előre büntetni, szinte úgy nem szabad egy rabságból kiszabadultat azért lakoltatni előre, mert feltétethetik róla a' roszravetemülés. A' kiszabadulás napja, napja egyszersmind a' kiszenvedésnek, és a' cselekvés törvényes szabadságának is: és ki e' törvényes szabadsággal bir, az csak a' vétek elkövetése után büntethető. Itt nem az óvás lehetetlensége; hanem az orvoslás szüksége forog fenn. Mert egészen más kérdés az, mennyire bűnös? ki a' társulat jótéteményével visszaél; 's mennyivel keményebb büntetésre méltó annál? kit a' társulat még semmi illy különös gondoskodásában nem részesített, mint az, mi eszköz által lehetne megóvni azon kiszabadultakat, kiket azon gyarlóság vezetett a' börtönbe, melly velök, bár ha elgyöngülve is, ismét kijött? 's ez utóbbi kérdésre a' felelet alkalmasint maga a' lehetetlenség; mert ezen eszme, ha mindenkire alkalmaztatnék, minden társulati törvényes szabadság szétrombolását is feltételezné, 's a' rabok erkölcsi jutalmaztatását lehetetlenítené. A' honnan miután a' kiszabadult mesterségre 's szorgalomra taníttatott, szükségkép megkell nékie azon bizodalmat adni, hogy segélypénzét a' lehető legjobb helyre fordítja. És csak ezen egyetlen egy mód az, melly egy rabnak egész fogsága alatt a' legkitelhetőbb szor-

galomra 's becsületérzésre, következőleg a' javulás-
ra is ösztönül szolgálhat.

Mikép részesíttessék a' rab a' munkabérben, ez
nem épen olly könnyű, mint látszik. Mert minél cse-
kélyebb a' munkabér, annál nagyobb károsodás a' rab-
ra nézve minden krajezárka elvesztése: holott itt ennek
méltatlan megtagadása vagy elfogása nem lenne egyéb,
mint felvigyázói bár milly hibából elkövetett rossz pél-
daadás, a' rabnak a' szorgalomtól elidegenítése és va-
lóságos erkölcstelenítése. *Jaj azon társulat töreke-
déseinek, hol a' börtöni felvigyázat minden tagjai
nem a' legtisztább erkölcs képviselői.* — Követ-
kezőleg annyival inkább el kell távoztatni magoktól
minden gyanút. Ennél fogva a' munkadíjnak tökéle-
tes kiadására úgy vigyázzon a' börtönész, mint egyet-
len egy reménysugárra, melly ha a' rabtól elvonatik,
kérdés, vajjon magának a' szent vallásnak hatása is
nem erőtlennülend-e, vagy tán végképen nem enyé-
szendik-e el a' rab elkésérültségén? — Hallgattassa-
nak ki a' világ börtönei, 's ki fog sülni, hogy számos rabokat
némelly alávaló felvigyázók erkölcstelenségi bátorítának
az eddig elkövetett bűneiknél többekre 's nagyobbakra.

Részletekbe avatkozni a' munkadíj iránt teljes le-
hetetlenség, részint mert különfélék a' mesterségek,
mellyeket a' rabok fognak űzni, részint mert minden
okoskodásra sok ellenvetést lehet felhozni, mellyeket
azonban végre is egy e' végre megbizott nem annyira
mivelt, mint jó lelkű értelmes és tapasztalt biztosság
fog legczélszerűbben kidolgozhatni minden börtön szá-
mára az ottani körülmények selfogásával. 'S valóban
szükségesnek látom, hogy mi előtt még a' biztosság
is lépést tenne, minden kézművek kezelése iránt több
illető mesterembereket is hallgasson ki. A' börtön kor-
mányzat pedig csak akkor szólhasson bele, és csak
akkor adhassa észrevételeit e' tárgyban elő, midőn
az a' törvényhatóság megerősítése előtt vele közöl-
tetni fog.

Illy módon lehetlenség lesz eltérni azon határozatoktól, melyek mellett egy felől a' rabok szükségességének megnyugvása erősbülhet, más felől a' kormánytól minden gyanú elháríthatatik, 's a' célhoz tisztán vezető út korlátoztatik.

Végre érintendő volna még itt a' többek közt az, ha a' megholt rabnak sem felesége, sem gyermekei vagy olly atyafiai nincsenek, kiket ő szabad korában segíthetne; azonban pénzt érdemlett magának — kié legyen az elholt rab pénze? Ez valóban nagy kérdés; mert a' rab, kit enyhített a' vallás, könnyen lelki czélokra rendelheti: holott a' státus ezt a' raboknak csupán a' maga biztosítására engedé, 's e' biztosítást a' rabnak, vagy vele viszonyban lévő nyomorúlt tagjai segítésére rendelé. A' honnan a' czélon kívül rendelkezni nem lehet ugyan, véleményem mindazonáltal a' volna, hogy engedtetnék a' rabnak legalább vagyonának egy huszad, vagy 30-ad részéről szent végekre is rendelkezhetni; mert a' vallásnak hatása illyes engedélyt föltételez: melly ismét a' javulás egyik forrása lehet. Különben pedig az e'ként fentmaradandó pénzt vajjon nem volna-e jó, olly pénztárba tenni, melyből p.o. olly rabok kapnának kiszabadulásukkor csekély segílyt, kik fogságukat többnyire betegség közt töltvén, magoknak keveset érdemelhettek? vagy egyenesen a' börtön alappénzéhez kapcsolni? — elhatározni nem akarom.

A' rabok erkölcsi ösztönéről.

Előbb kell vala szólanom az erkölcsi, mint anyagi ösztönről — úgy látszik. De megfontoltatni óhajtom, hogy anyagi jóllét nélkül az erkölcs minden pillanat kísérteteinek ki van téve, következöleg amaz nélkülözhetlen alapja az erkölcsiségnek.

Mondottam, hogy a' fejedelmi országglásban a' polgárok tetteinek ösztöne a' becsület; ennek tehát min-

denüvé ki kell hatnia, 's minden tagokban munkáló erővel birnia.

Mi ha áll, azonnal kiviláglik, hogy mind azon törvények, mellyek a' pogány nyelven infamiának nevezett gyalázatot érdeklik, homlok egyenest ellenkeznek a' fejedelmi kormány elvével. Mert valakitől azt kívánni, hogy magát becsületesen viselje, de a' mellett becsületvesztett maradjon, — valakit becsülethez joggal megfosztani, 's még is azt kívánni, hogy a' mi őtet nem illeti, benne az munkáljon, valóban nem más, mint, ha mi szemérem maradt volna még benne, azt utolsó szikráig kioltani, 's arra kényszeríteni, hogy ollyasmi után fusson, mellyet elérni nem szabad. — A' honnan látni való, hogy míg az *infamia* a' börtönökön kívül el nem töröltetik, a' rabok erkölcsi ösztönéről szó sem lehet.

Miképen kell és szükség a' rabokban a' becsületérzést nevelni? az a' felvigyázók erkölcsiségétől 's miveltségétől függ leginkább. Nem kétlem azonban, hogy sokan csak nem nevetségesnek fogják e' két nevezetnek *rab* és *becsületérzés* összeillesztését tartani. Mert valóság, hogy a' rab, míg az, becsületes nem lehet; de ennek érzése nem zárja ki a' lehetőséget, melly kiszabadulásakor reá vár, 's lehetnek börtönbeni törvényes megkülönböztetések, mellyek e' lehetőséghez való jutás vágyát minél inkább gerjesztik és öregbítik. Noha más részről jól megjegyzem, hogy ezen megkülönböztetéseket igen óvakodva és mindenkor gyenge mértékben vélem használtathatni.

Való hogy számtalan megrögzött ember kemény mint a' kő, 's róla minden visszapattan: de szinte való az is, hogy az embert megszokta törni a' nyomorúság, és kivétel alá csak néhány tartozik itt akkor, midőn nagy tömeg erősíti e' szabályt. 'S ha kevesekre nézve célját nem érhetné a' társulat, a' próbát mindenkor kötelességévé teheti a' nagyobb számért.

A' becsülethez megkülönböztetés szokott vezetni, szükséges tehát szólni.

A' rabok osztályzásáról.

Az osztályzás kétféle lehet. Egyik, melly mind az épület szerkesztésére, mind a' bánalom szigorúságára nézve különbözik a' másiktól: másik mellyugyan azon börtönben különbözik a' bánalomra nézve. 'S ez utóbbi jön itt tárgyalatás alá, mint erkölcsi ösztön.

Mi illeti az elsőt: Északamerika codexében mind a' gonosztetteknek, mind a' bánalmi szigornak fokai világosan kijeleltetnek. 'S ehhez képest különféle épületek szükségesek: egyik *letartóztatási*, — másik *bűnhődési*, hol a' rabok szenvednek, 's ez nevezetik javító, bánat vagy bűnhődési háznak.

A' letartóztatási házak egyik osztályában záratnak, tanúk, a' rájuk rótt bírságot nem fizetők, a' törvényszéket sértők, a' kisebb vétségűek, 's általában az egyszerű fogságra ítéltettek, elkülönítve a' férfiak — a' némberektől, másikba a' nagyobb vétségűek.

A' bánat vagy bűnhődési ház és javítás iskolája a' gonosztévők számára valók; amabban a' 18 évet felülhaladott elítéltek, emebben a' még nem 18 esztendősek zárattatnak.

Az erkölcsi jómagaviselet jobb élelmezéssel, tanuságos könyvek olvashatásával, 's rokonokkali társalkodhatással jutalmaztatik. — Az engedetlen külön záratva munka nélkül szenved. — A' *nehézbitő körülményes gyilkosságnál évenként 2 hónapi folytonos munkafelfüggesztéssel szigorittatik a' fogság* — 3—6 hónapival a' gyermek és orgyilkosságnál. 's a' t.

A' helyett, hogy börtönbe záratnék, javítási iskolában raboskodik a' 18 évesnél ifjabb bűnös azért, mert feltéttetik, hogy a' jog kötelességei és büntetései még ismételtenek előtte, 's ellenörködési értelmessége még nincs. —

Ezen osztályzásra nézve szükséges megjegyez-
nem —

1ör Északamerika könnyen rendelkezhetik bármennyi és akárhányféle intézetekről is; Északamerika könnyen neveltetheti nem csak rabjait, hanem vétséges ifjait 's gyermekeit is javító iskolákban; — mert van elég pénze.

A' kétséges vétségű vádlottakra 's tanúkranezve szükség ugyan különös tekintettel lenni; de ezenkedvezmény nálunk mind össze is csupán oda terjesztetik, hogy azon fogházosztályba zárathatnak, hol a' míveltebb rabok leendnek, 's ételmezésök jobb lehet ugyan, de bort, csak orvosi rendelés után gyógyszer-gyanánt tanácsos a' börtönökbe 's fogházakba vitetni.

2-or. Északamerika letartóztató házaiban a' Codex szerént megengedtetik a' társalkodás: megengedtetik, hogy családait 's barátaikat láthassák, 's hogy ételmezésökhöz bort is kaphassanak, — *egész kényelmezés mellett.*

Nincs olly felséges eszű törvényhozó, nincs olly bírói legmélyebb belátás, melly az illy letartóztatásokat nélkülözhesse, az való. — De hogy ott ismét sem törvényhozó, sem bíró nincs, hol ezek az ártatlanokat soká szenvedtetik, még valóbb. — Annyi bizonyos, hogy az okos nyomozás mindenkor a' bünbírák remeklése, 's rajta kell diszelgni a' büntan koszorújának.

Koránsem lehet tehát feltenni, hogy okos bíró előtt ártatlanok hozzasb ideig szenvedhetnének, annyi-
val inkább, mert a' józan okossággal, a' törvények lel-
kével, 's a' társaságnak igazságroli fogalmával sok-
szorosán inkább összefér, hogy egy bünös szabadon le-
gyen, mint egy ártatlan szenvedjen: következőleg le-
gyenek alkalmasok a' bírák, 's akkor ritka leend az
efféle eset, 's akkor is kérdésbe teendő, hogy terhelő
vád nélkül miként lehet egy polgárt szabadságától meg-
fosztani? és ha terheltetik, miért kell ismét olly kü-
lönös bánalommod? Letartóztatni valakit azért, mert ki

kell nyomozni az igazságot, igen is helyén van: de hogy az elzárt személlyel bár ki is szólhasson a' szükséges kihallgatások előtt, melyek vagy ártatlanságát, vagy vétségét kimutatják, — ez már össze nem fér a' dolog természetével, 's ez épen annyi, mint a' vádlottnak módot nyújtani arra, hogy magát alkalmazhassa, 's a' letartóztatási célt magát is megsemmisítse.

3or. Mondottam, hogy a' nehéz gyilkosokra a' büntetés Északamerikában kétféle módon súlyosztatik. 1-ör a' fogság ideje hosszabbításával. 2-or évenként több vagy kevesebb hónapokban munkafelfüggesztéssel és szigorú elszigeteléssel.

Véleményem szerint elég az első, — valóságos kínzás a' második. A' fogság ideje azért hosszabbítatik valamely törvényszegőn, mert nehezebb a' bűne, 's ez a' törvény mérlegében helyreüti az egyenlítés súlyát, épen olly czélszerűleg mint a' kivégeztetés keményítés nélkül. Akár egyikhez, akár másikhoz még más szenvedtetést kapcsolni, — túlságnak látom; 's azon rendes büntetés, melyet honi körülményinkhez képest minden rabokra biróilag egyenlőleg mérendőnek tartok, csupán csak akkor keményíthetetik, ha a' megítélt a' reáért törvényes büntetés czélszerű szenvedése ellen szegülne, ekkor is csak addig, míg a' törvénybüntetése alá nem hajtja fejét: de azután az egész rabságot illető közös bánalom alá jutand. Mihezképest ezen osztályozását a' büntetésnek czélszerűtlennek itélem. — Vajjon olly csekélység-e 10—20 évi, vagy holtiglani rabság? hogy ahhoz még mind a' rab egészségére, mind magára a' társulatra az orvoslás és munkaműlasztás által kártékony kínzásnak is szükséges járulnia. — 'S miként egyeztethető amaz emberiséggel, melly szerint a' nagy Livingston által a' halálos büntetés eltörlése követeltetik — az? hogyekképen megöletni a' törvénynek embert nem szabad, de kikinanzi az életbőligenis.

Megjegyezvén tehát azt, hogy a' törvényes büntetés keményítését nem a' szenvedtetés nehezítésében,

hanem csak hosszabbításában, és a' törvényes kedvezmény megtagadásában vélem czélszerűnek; 's ennek t. i. a' keményítésnek ideigleni szükségét a' bűnhődőnek csak megítéltetése után, a' börtönben elkövetendő kitérősei okozhatják; — továbbá megjegyezvén azt is, hogy 16, vagy 18-ik évet a' gonosztett beszámíthatóságának zsinórmértékéül tűzni-ki, igen számos okokból nem lehet: 's ennél fogva is ugyan, de kivált azért, mert az elerkölcstelenült vétkes gyermekek neveltetése 's büntetése, valamint a' szükséges költségek honnan leendő vétele eránt is, *Hazánk körülményeihez képest* egészen külön értekezni szándékozom; — által-
tértek amaz osztályzásra, melly egyedül csak a' börtön elítélt rabjait, mint erkölcsi ösztön, illeti.

Kik bizonyos elvből nemindúlnak a' rabok osztályzása megítélésében, azok végzetetlenül okoskodhatnak mind ellen, mind mellett, 's végre sem fognak eligazodhatni.

Az osztályzás magával hozza a' rabok élelme és velök való bánalom törvényes szigorúságának külön-
ségét. — E' különség teheti csak a' börtönbeni különböztetést. Mivel pedig a' becsület, személy és állapotbeli különbséget felfogó előítélet, e' különböztetés, maga a' becsületérzésre vezető ösztön, melly az anyagi jobblét reményéből születik, birásából erősbül, 's folytatásából és jövődjéből erkölcsi jobbuláshoz vezet. A' honnan nem lehet tagadni az osztályzásnak a' rabok erkölcsaire nagy befolyását.

Midőn az osztályzás szükségét megismértük, azonnal elő fog tűnni amaz iszonyú nehézség, melly az osztályzás czélszerű eszközlésével öszve van kapcsolva. Miről mi előtt okaim felhoznám, legyen szabad véleményem formailag előadnom.

1. Mindenik rab börtönbe léptekor a' közös élelemre 's bánalomra tétetik.

2. Bármilly jól viselje magát, ebből előbb fel nem szabadúlhat, mint egész fogsága egy harmad része eltölte után.

3. A' két harmadrész fogság töltésében a' kedvezés egyformasága nem változhatik.

4. Az életrabló kegyetlen gyilkos illy kedvezményben csak fogsága három ötödrésze elteltése után részesülhet.

5. Az illy kegyetlen gyilkosok megítéltetésökkor jeleltetnek-ki, szinte mint azok is, kik tartoznak ezen bánalom alá.

6. A' raboknak adandó kedvezményekre, vagy ezeknek megtagadására a' börtönész czélszerű teljes joggal megbizatik a' fentebbi határozatok megtartása mellett. —

Mi illeti az elsőt. Igen természetes a.), hogy valamint minden büntetésnek érzékenynek kell lenni: úgy más részről nem lehet ott enyhítés, hol a' szenvedésnek nincs fokozata.

b.) Ennélfogva szükséges a' nyomás, mely alól származzék az emelkedés, könnyebbülés. — E' nyomás azonban csak tagadólag az, mert csak hosszabbítása a' törvényes szenvedésnek. —

c.) Ha valaki bizonyos kedvezményben részesült, abból véghetetlenül nagyobbat kíván, mely természetes ösztön, hogy a' lehetőségig korlátoztassék, szükség, hogy ne egyes ember érzékenysége vessen neki határt, mely tévedhet az indulatoknál; hanem maga a' törvény, mely mint igazság képviselője, mindenben megnyugvást szerez. A' mi czélszerűleg csak akkor eszközölthetik, ha a' kiszabott kedvezményen nincs engedély túl.

d.) Nem a' tolvaj, csalárd, 's több efféle vétkesek vetkeznek-ki az emberiségből; hanem az életrabló kegyetlen gyilkosok: 's épen nem czélszerűtlen, ha az illy fene természetű félemberek későbbben juthatnak kedvezményhez mind azért, mert tapasztalásnál fogva legtöbbet elbirnak, és legveszedelmesbek, mind azért, hogy hasonló vétkektől a' példaadás keményebb szigorúsága is rettentsen másokat, ez okból vélném a' ked-

vezést reájok csak $3f_5$ fogságuk után alkalmaztathatónak, de hogy —

e.) Kik légyenek illy makacs elszántságú 's pogány természetű emberek, az az őket terhelő vádakból süllhet-ki leginkább — 's ennél fogva ugyanazokból is elítélendő. Végre —

f.) Minthogy sok ember ügyes tagadása 's tette-tése, a' birói nyomozásoknál 's ítéletekben részére enyhülést szerez, holott tapasztalás után kiviláglik, hogy nyomasztóbb büntetésre volt vala érdemes: — 's minthogy az előre nem vélt, és nem látott esetekért senki sem kezeskedhetik, önmagából foly, hogy a' körülményekhez és rabok természetéhez szabott szükséges büntetés czélszerű mérséklését a' kormányzónak szükség megengedni, 's reá általruházni.

Jól tudom, sokan ellenvetik, hogy a' birói törvényes ítéleteket a' végrehajtónak sem keményíteni, sem gyöngíteni nem lehet; mert ez által legnagyobb igazságtalanságok követtethetnének el. — De kérem őket őszinteséggel, vajjon nem segíti-e elő ezen mérséklési felhatalmazás a' büntetés célját? 's olly igen ellenkezik-e a' birói ítélet természetével az, a' mi azt lényegében épen nem változtatja, sőt mit a' körülmény a' birói megfontolás előtt lehetlenített, azt a' rab természetéből vonja-ki, 's ollykor talán némi illyen hiányt pótol is. Mert ne feledjük, hogy minden embernek vannak különös tulajdonságai 's minőségei, melyekkel a' birói ítéleteknek bizonyos viszonyban kellenie állniok, de nem állhatnak; — mivel magok az emberek nem álltak a' biró előtt, 's ha álltak is, lehetek kívántatólag nem ismérttek. Mi pedig az igazságtalanságot illeti, melly egyes kormányzó tetteből eredhetne, miért nem? — Ki és hol látott olly igazságot? mellyet ugyan azon tettért két különböző személyen igazságtalanságnak nem lehetne mondani. Hagyjuk meg igazságosnak mind azt, mi törvényes és a' társaság céljához vezet, 's egy okos börtönész sem fog igaz-

ságtalanságot követni. Különben is mihelyt megmagyaráztuk, mik a' lehető kedvezmények, 's mik a' szükséges fenytékek, azonnal eltűnnek a' börtönész felhatalmaztatása elleni aggodalmak. Lássuk a' kedvezményeket: —

Más kedvezmény nem lehet, mint p.o. 1-ör a' magát jólviselő szorgalmas és munkáját végző engedelmes rabnak egy héten egyszer, kétszer vagy háromszor a' szellőzőbe leendő lebocsáttatása, de egyszer egyszer csak fél órányi időre, és soha sem tovább. 2-or Megengedése, hogy hozzátartozandóihoz levelet küldhessen 's azoktól elfogadhasson. 3-or Gyermekeit, feleségét, vagy atyafiját különös módon és felvigyázat alatt megláthassa, 's azokkal, ha hozzájöttek, szólhasson is, legalább egy évben egyszer vagy kétszer. 4-er Ha beteges állapotra jut, a' kórházi ételen kívül maga keresményéből más ételt is ehessék: mert különben az élelem az egész börtönben ugyan egy 5-ör Szoba változtatás, mert tudni kell, hogy a' lak egyforma-sága is neveli az unalmat. —

Mi illeti pedig a' fenyték keményítését — bot, korbács soha sem, de láncz és koplaltatás igen is használandó: alkalmas szobában. — 'S mind ezek legemberibb eszközök ott, hol egy megdühödöttnek kell parancsolni. Igen is lesz példa reá, hogy a' rab végnélkül fog kiáltozni, ajtaját rugdosni, a' rabászokkal szembeszálni, azokat fojtogatni, szobáját elhagyni akarni, 's t. e'. — 'S ki hihetné, hogy efféléket már több rabok tettek még ott is, és pedig minden helyes ok nélkül, hol a' lánczon kívül puskaagy, csákány, korbács is segédek. — 'S ki hihetné? hogy mind ezen 's efféle kitöréseket olly rabok követték el, kiken sem azelőtt, sem akkor, sem azután a' bolondságnak legkisebb jele sem vétetett észre: 's talán csupán betyár bravourból, mellynek dicsőség az ütletet nem érzeni. 'S mind ezeket magam sem tudnám hinni, hogy az emberiségből így kivetközhessék valaki csupán negédes-

ségből, ha nem tapasztaltam volna többször önmagam, — hogy némelly ember félbarom.

Illy és több efféle esetekben ki merné állítani, hogy elegendő a' védjog? vajjon nem szükség-e a' kormányzó kezében, mint végrehajtóiban, a' rögtön bíraskodási hatalom? Igen is ő tartozik mindenről felelni; mert mint törvénytudó végrehajtó bíró minden szükséges esetekre törvényesen van felhatalmazva.

A' rabok lelki ösztönéről.

Az ember, midőn anyagi's erkölcsi jóllétében égre veti szemeit, 's látja a' mélység csillagait, érzései szárnyra kelnek, 's a' mérhetetlent ohajtja befutni. De hova tovább viszi boldogító phantasiája, annál mélyebb fájdalom nyomul lelkére ama' roppant közön, mely közte 's az égi testek közt elvéghetetlenül. A' teremtőt kezdi azonnal sejteni, kinek fölsége mély gerjedelmeken magaslik: és elő áll a' természeti vallás, e' nagy minden-ség legdicsőbb ideálja: de a' teremtőt csak munkáiban mutatja. 'S im leszáll a' kijelentett vallás, közelebb viszi az embert az imádandóhoz, kezét fog vele, és mint istenség szikrája mennyei életet lobbant fel előtte, mely ragadó, mint azon képzelet, mely időből örökkévalóba repül. Boldog az, kinek gyermekségét illy vallás nevelé! mert egész élte viszontagságain fellelte az enyhülést, hogy ezek elmúlnak mind — de ő egy jobb életben halhatatlan, mint maga a' Cherubim dicsősége. 'S valóban nincs olly elvetemült gonosz, ki nagyobb vagy kisebb részben ne érezné a' vallás hatalmát.

Tudták 's érezték ezt minden népek: értették ezt minden kormányok, és épen azért láták szükségesnek a' szent vallás sugárainak a' rabokhoz leendő bebocsátását. De fájdalom! átalányosan elveszték az út czél-szerűségét. Mert valamint elhibázták a' büntetéseket, épen úgy a' lelki ösztönt is. Hány millió börtönök épül-

tek? 's im hány van közöttök, mellyben kápolna nem volna? — Embereket, kik megszegyenülnek, ha idegen látja őket — és ha hozzájuk hasonlókat ő magok látnak, veszedelemnek vagynak kitéve, isteni tiszteletre így gyűjteni össze, épen annyi, mint magának a' szent vallásnak hatását meggyöngíteni.

Ámítás, gyarlóság itt a' felvigyázatról beszélni merni: 's a' következmény maga a' célvesztés. 'S valóban csak akkor leend a' dolog kívántatólag, ha a' lelkész minden rabnak külön magánosan adhat oktatást.

A' rabok lelki oktatása tehát a' ható ösztönök egyike; de koránt sem elegendő, minthogy hatása csak akkor eredményesb, ha meg előzék, vagy legalább kezet fogtak vele az anyagi és erkölcsi ösztönök is; — mert a' test megkívánja a' jelennek szükségét; holott a' vallás csak a' jövőndő jutalmakat ígérheti. Nincs nép mellynek nem volna közmondája — „a' szükség törvényt ront.“ De nem is lehet képzelni, hogy a' rab lelkén a' szenvedés gyalázatán kívül, melly nagyobb része a' büntetésnek, folyvást nem azon aggodalom ül, *miből és miként él, ha kiszabadul?* hanem az, a' minek *célzásaival* 's oktatásaival igen ritkán nem tapasztal ellenkezőt. — 'S ha nehányt megragad kétségbeesés közt a' jóltévő szent vallás, hány elvete-mült fogja felhányni, hogy az égi madaraknak igen is, de számára nincs megterítve a' természet asztala! — Valóban csak magunkat csalnánk meg, ha hinnénk, hogy midőn a' földhöz ragadt szegény kenyeret kér, Isten igéjével jól tarthatjuk.

A' rabok lelki oktatása tehát, jól megjegyzem, már előre feltételezi az anyagi 's erkölcsi ösztönöket, 's ez a' rabok szemei előtt csak az anyagi és erkölcsi jók reményéért, vagy megnyeréséért állhat legmagasb felségében. Leghatalmasb pedig csak akkor, ha a' nagy Istent az elvett jókért magasztaltathatja; mert az érdemetleneknek adott jótéteménye ezek előtt a' legindítóbb lehet.

Ne mondja azonban senki, hogy midőn a' rabok javáról ennyire gondoskodunk, ez által a' megérdemlett szenvedések enyhítése forogna fent elvül. A' törvényszegőnek szenvednie kell: de a' szenvedtetésnek azon módja, melynek fokozatai czélszerűek, a' társulat boldogságát eszközli.

A' lelki tanításra nézve éppen nem áll, hogy minél gyakoribb és hoszasabb ez oktatás, annál fogantatosb. — Én ellenkezőleg vélekedem, a' ritkább megjelenése a' lelkésznek a' rab előtt bizonyosan nyomóbb 's czélszerűbb a' mindennaposnál, mert megjegyzem, hogy a' lelkész foglalatosságain lehet czélszerűleg segíteni, t. i. egy e' végre készült evangéliummal, vagy más valláserkölcsi munkával. 'S ha rám volna bízva a' meghatározás, én elégnek vélném, ha a' lelkész minden 25—30 naphan adna egy egy rabnak 15—20 minutumi oktatást, *) a' többit pedig a' rabra kellené hagyni — 's az illy oktatáskor a' rabtól addigi tanulásáról számot is kérni. Noha pedig a' börtön folyosóin predikáziót is lehetne tartani, ebben soha meg nem egyeznék; mert az illy oktatásoknak több kára lenne, mint haszna. A' kit magányosságra volt szükség kárhóztatni, azt bár milly közösüléshez bocsátani **) ezer okból nem lehet, 's éppen nem is szükség. Állításaimat a' tapasztalás igazolandja, 's ennél nem szükség nagyobb czáfoló ok.

Nagy kérdés itt az, hogy a' lelkészi foglalatosság tágitása azon feltétellel engedtetett, hogy ha a' rab magától is olvas és tanul. Azonban tudva van, hogy a' rabok legnagyobb része írástudatlanokból áll. Szólok tehát

*) Megjegyzendő, hogy különféle vallású rabokhoz különféle hitágazatú lelkészek járva, a' teher is könnyebbülend.

**) Még azt is közösülésnek veszem, ha a' börtönszobák ajtaji egyszerre kinyitnak, habár a' rabok bent maradnak is.

VII.

A' rabok olvasásra tanításáról.

A' milly könnyen kimondották az írók, hogy a' rabok szobájában egy alkalmas könyv is kell, szinte úgy halgattak arról, miként kell azt olvastatni azzal, ki a' betűt nem isméri. Mert sok időt illyesmivel vesztetni nincs kinek, holott a' baj hosszabb orvoslásúnak látszik. Ha pedig oskolában vagy is közszobában kellene tanítani, ismét megzavartatnék azon elv, melly a' rabok külön magánosságát nélkülözhetlenné teszi.

Én úgy vélekedem, hogy ha a' rabász, ki a' kézi mesterségre is tanítja a' rabot, olvasni tud, minden rabot könnyen megtaníthat t. i. A' börtön holmitárában készen legyen nyomtatásban minden betű, nagy és kis formában; ezekből a' rabnak reggel beadatik kettő, vagy három, p. o. a, b, c. Ezeket megnevezi a' rabász, mellyiket hogy hívják — délben és estve megkérdi a' rabtól, mellyik micsoda? más nap már bead ismét három betűt, p. o. d, e, f. 's hasonlóan kérdezgeti. — Majd ha a' betűket isméri, bead neki szótagokat, 's ezeket is nevezgeti, később pedig megtanulását kérdezgeti 'sa't. — Így alig fog találkozni olly buta ember, ki 5—6 hét alatt magától ne kezdjen olvasni. 'S igen kevés igazgatással bele okván az olvasásba, lelki épületét a' rab maga eszközölheti: miről a' rabász és lelkész leginkább számot kérhetnek.

Illy módon lehető a' számokat, sőt számadást is megtanítani, mellynek az a' haszna is leendő, hogy a' rab elmefoglalatossága nem foroghat addig rossz tárgyakon. Akar-e a' rab olvasni tanulni vagy sem? az nem tőle függ. A' rabnak nem szabad akaratoskodni, az ő kötelessége csak engedelmesség, mit ha megfellel, könnyű rajta segíteni — valamint azon is, hogy

az esze fogjon; — mert csak a' teli has tanul nem örömet.

Mikép kellessék magokat a' rabászokat oktatásra tanítani, ez a' börtönész ügyességétől is várható ugyan, de a' börtönök szabályai közt, néhány czikk hozzáadásával ezen is lehet segíteni. 'S az illy betanítás által nagyon kíméltetni fognak a' lelkészek, szinte mint a' börtöni kiadások is, mellyek kevesb szolgálatért kisebb mennyiségre szabatnak, 's a' sok kicsiny sokra megy.

Jól látom előre, miként fogják e' véleményemet megtámadni azok, kiknek gyakorlatuk nem lévén, talán oskolába kívánnák járatni a' rabokat; de én nem ezekhez, hanem azokhoz intézem tervezetemet, kik a' theoria túlságait le tudják metszeni, 's a' lehetőből kivihetetlen nem fognak alakítani.

VIII.

A' raboknak munkára oktatásáról.

Hányan írták már újra meg újra? mit mivelnek Angliában 's Északamerikában, 's hány van közöttök, ki azt írta volna meg, mit kell mivelni ön Hazájában? Minden országnak különös körülményei vannak, 's minden ország ezeknek megfontolásából tehet magára boldogító szabályokat.

Ha Europa birodalmai a' két India kincsét Buda és nem London számára hordották volna, vagy észak-amerikai szerencse áradt volna szét rajtunk szegénység helyett, mi bizonyosan utánna tennénk az anyagi hasznat az erkölcsinek, 's nem állítanánk tapodó malmokat embertársaink czélelleses kínzására 's javítására csak azért; mert a' mesteremberek nem fognak élni, 's a' köz jövedelmekhez adózhatni — nem fog-

nánk börtöneinkből emberrontó gyárokat készíttetni csak azért, hogy hazánknak félmér földnyi vasútjával évenként több légyen akkor, midőn a' státusnak azon kell gondolkozni, hova tegye jövedelme gazdag osztalékit, 's a' nép czélszerű nevelése elhanyagoltatik. De hogy is várhatnánk tőlök több figyelmet az erkölcsiségre? ők kereskedők. — 'S a' kereskedés elve még Benthambe is átszivárgott, különben miként mondhatta volna ez a' felséges ész köz boldogság helyett a' *hasznót* a' társulatok főczéljául! *) 'S épen nem vélem sértésnek, ha a' haszonkeresést gondolom egyik fő hátráltató okul az angol 's északamerikai büntetés mód javításában is, vegyük ezt akár a' börtöni kiadások, akár a' jövedelmekre nézve.

Nem fogja senki tagadni hogy a' kereskedés szelleme ellentéte amaz erkölcsiségnek, hogy önhasznunkból olykor másoknak is engedjünk valamit. Ennélfogva szoros igazsághoz való ragaszkodást szül, melyből ismét következik, hogy minden erkölcsi jelességek is nyerekedésnek tárgyai. A' honnan a' kereskedés megrontója az erkölcs tisztaságának, de egyszersmind szelídítője durvaságának. 'S ez ama' forduló, melyen

*) Ha mind haszon az, a' mi jó, 's ha mindent haszonná akarunk bérnálni, úgy nemlegesen haszon az is, ha agyon nem vernek a' gyilkosok bennünket 's t. e. — de ha haszonnak csak azt tartjuk, mi által erkölcsileg vagy anyagilag öregbülünk, 's többek leszünk, mint vagyunk, akkor a' haszon csak alkatrésze a' társulat főczéljának, a' közboldogságnak; mert ez nem csupán hasznból ered. A' közboldogság eszközésére a' társulat megnyugtatóására, a' haszon mellé még sok kell: ha ugyan a' haszonnal mindig egybekapcsolandó anyagi és erkölcsi öregbülésünk. — A' mi ha nem áll, legyen Benthamnek igaza; — mert hiszen ha értelme a' haszonnak meg nem határoztatik, úgy a' néphevertető mulatságokat 's innepnapokat, a' háborut, játékokat, szegény földű 's túlnépes országokban a' gyilkolást, 's több efféléket is haszonnak lehet megmutatni.

az erkölcs tökéletesbül ugyan, de megvesztegettetik; 's mellyből a' nyerésszédés mindenfelé szétszivarog.

Ezekből azonban koránt sem azt következtetem, mintha egy felől jóval ki nem pótolná a' kereskedés, mit másfelől elvesz; nem azt, mintha a' politikának 's a' népek szerencséjének nem volna fő rugója, csak azt mondom, hogy ha a' büntetésmód javításában nem e' lett volna legnagyobb befolyással, több századok előtt előre haladhatott volna már ebben Anglia. 'S alig ha nem itt kell keresni ama' mindeneknél nagyobb bajt, hogy eddig csak óvó eszközökkel bibelődött a' világ, holott a' betegség ellen orvoslás szükséges.

Lássuk e' dolgot közelebbről.

A' rabok munkálkodtatásánál következő kérdések fordulnak elő:

1. Miféle mesterségeket űzhetnek a' rabok czélszerűleg?
2. Miként taníttassasak ezekre?
3. Miként használhassák betanúlt mesterségeiket kiszabadulások után?

Mi illeti az elsőt.

Igen természetes, hogy a' rabokat olly kézmívek gyártására kell taníttatni, mellyek után szabad lábon élhessenek. — Minél közelebbiek azonban ezek a' mindennapi szükséghez, annál könnyebb betanulásúak és czélszerűbbek. Ezekhez képest ide nem alkalmazható semmi olly mivesség, melly zörgéssel jár, 's nagyobb üres térhelyet kíván: mint kovács, lakatos, takács, asztalos 's t. e, — ellenben igen czélszerű a' csizmadia, czipé és sapkamivesség, szabó, kefekötő mesterségek űzése, szinte mint szalmakalap, hárs székek készítése, és a' fonás mind gyapjuból, mind kenderből 's t. e.

Ezek közül azokat, kik hosszabb idejűek, csizmadia 's szabóságra, kik pedig rövidebb idejűek, szoktatni lehet legczélszerűbben fonásra 's egyéb ily munkákra.

Ha pedig a' rabok tudnának olly mesterséget, melyet folytathatnának, 's nem ellenkeznék az intézet céljaival, mind azok megengedendők lennének.

Mikép kell a' mesterségeket betanítani? — felelni nem legkönnyebb.

A' börtöntérképen I. Táblán c. betű alatt van egy tanító szoba. Ezen szoba ablakai sűrűen vagynak szerkesztve, bent pedig minden ablak közön egy 7' hosszú vékony téglafal különzi el a' helyeket: úgy hogy egyik rab a' másikat nem láthatja, hátul pedig nyilván vannak a' közök, úgy hogy a' rabászok mindenikhez be nézhetnek.

A' rabok ide egyenként bévezettetnek, úgy hogy egyik a' másikat sem bemenetkor, sem kijövetkor nem látja. Az felmunkálandó kelme mindenik rekesztékben az ablakhoz van téve, melly mellett a' rab dolgozik. A' rabászok itt tanítják meg őket azon mesterségre, melyet ők, a' kiszabott mesterségek közül választanak. Választhatnak pedig; mert egyikhez jobb kedvök van mint a' másikhöz, és a' társulat annál inkább nyertes minden tekintetben, ha egyes tagjai jobb kedvvel dolgozandának.

Miként lehet és kell serkenteni, 's a' betanulást előmozdítani, ez a' börtönész, és rabász ügyességétől függ; szinte mint annak elhatározása is, hogy valamely mesterségre telyességgel alkalmatlan rab miben foglalatoskodtassék legczélszerűbben.

Mihelyt a' rab bele okúlt a' mivességbe, rendeltetése helyén végképen ott bent marad, honnan a' tanulás ideje alatt bizonyos órákra bocsáttatott ki az előt a' tanító műhelybe. —

Az asszonyok munkához szoktatása, 's tanítása a' férfiakéhoz képest igen könnyű, mert hiszen a' nőnem foglalatosságai különben is háziak.

A' rabásznő kormánya alatt, 's olly helyen, hol egyik a' másikat nem láthatja, miért nem lehetne ezekkel mosatni az egész rabság számára. Megvarhatnak ők a' börtön számára kívántató minden fehér ruhát, 's ki is foltozgathatják: mellyeket ha végeztek, hozzá foghatnak idegenek munkájához, melly a' kezekhez csak a' börtönész útján adathatik: 's a' rabásznő által vissza szinte a' börtönésznek adatik.

Miképen kelljen a' börtön részére tett munkát, és mennyiben jutalmazni, vagy is mennyi munkával tartozzanak és millyennel a' rabnők naponként, hogy ezután magok javára dolgozhassanak? Mennyire — 's micso-da feltételekkel kell megengedni, hogy kik finomabb munkájokkal több pénzt érdemelhetnek, mind az intézet számára, mind magok javára, azok durvább, és nem olly hasznos munkákra ne szoríttassanak, már csak erkölcsi tekintetből is 's t. e' — ezek valóban a' börtönész, és rabásznő ügyességöktől függenek; 's egy illy czélszerű elintézésről szinte olly különös volna a' legigazságosabb osztályzást megvárni, mint lehetetlen az az emberi tetteknek mértékre vett egyformasága. A' legigazságosabb itt akkor minden, ha célhoz vezet.

Azt vethetné ellenül valaki, hogy így a' rabnők munkálkodása czélszerűtlen, mert a' magánosság veszélyezve van.

Mondottam feljebb, hogy a' rabok gyártási oktatására, egy különző nagy szoba van tervezve. Itt azt mondom, hogy a' rabnők számára egy különös mosó konyha is van; mellyben minden rabnő, a' másiktól elkülönítetik, és az, a' ki vizet húz, azokat kik dolgoznak nem láthatja, mert mind a' hideg mind a' melegvíz csapon bocsátható a' teknőbe, 's ha szükségtelen, ki is ereszthető. Úgy hogy ezek moshatnak, 's a' rabásznőn és rabörnőn kívül senkit sem láthatnak. A' ki-

mosott és tisztázott ruháknak kiakgatása 's mangorolatása 's t. e' — a' börtönész dolga. —

A' rabok tisztán tartása nem legkevesb baj, 's ez az intézetnek sokba kerülend. Kérdés: Kell-e a' rabokkal a' mosásért azon keresményekből bizonyos csekélységet fizettetni, mellyet ők tartozásukon felüli munkájokért kapnak?

Lehet okoskodni mind ellene, mindmellette. Véleményem az, hogy mivel a' társulatnak joga van kedvezményeket adni, mennyiben ezek céljával nem ellenkeznek, másrésről kötelessége gazdálkodni, mennyiben célja megkívánja. Igazságos lesz mind a' fizettetés, mind a' kedvezmény, mihelyt közhatározatból eredt; mert nekünk csak törvény szabhat igazságot. A' kedvezmény tehát azért, mert a' büntetés céljával nem ellenkezik: a' fizettetés pedig azért, ha gazdasági célja megkívánja. 'S valóban, hol az intézet szegény, ott a' rab fizethet, 's tapasztalásból állítom, szívesen is fog fizetni: hol azomban sok a' társulat tagja, melly nem tudja a' két India kincsét hova pazérlani — tanácsos lesz ezen kedvezményen is némi erkölcsiséget vásárlani.

Legnehezebb azon kérdés megfejtése, miként használhassák a' rabok betanúlt mesterségeiket kiszabadulások után?

Ha a' rab érti p. o. a' csizmadiaságot, igen is ő ebből idővel elakar élni, és elis élhet, kivált nálunk, hol irtóztató maximumok és minimumok, de igen kevés magnumok vannak. — Ez engedmény azonban épen ellenkező, mint Északamerikában: hol szabadítékos czéhek nem lévén, kiki szabadon üzheti mesterségét.

Tegyük fel, hogy e' rendszer behozatása után, Magyarországon leend évenként 2,000 kiszabadulandó rab, — kik közül 1000 csizmadiaságot tanult: két ezer pedig a' börtönökben marad és dolgozandik. 'S lesz ennél fogva évenként 3,000 csizmadia. Az, hogy

halál által nehánnyal fogyhat ezen szám lehető: de hogy következő évben ismét ezerrel szaporodik, bizonyos. — Ennélfogva 7—8 esztendő alatt kész szolgálatra áll 9—10 ezer csizmadia. Később pedig mindig több több. — Látni való hogy e' szerént a' börtönbeli, és kiszabadult mivesek 8—9 év alatt is legalább 60—70 millio pár sarut készíthetnek, 's többet is; a' mi-ből az országnak haszna látszik, mert nyers anyagi itthon válnak kézműkké.

Más részről tegyük fel, hogy egy monarchiában, valamint az aristocratiára szükség van, épen olly kívántatók a' mesterségek szabadítékai is. Fontoljuk-meg hogy a' szabadítékos kézmívesek kenyere a' börtöni munkákkal el lesz véve; mert ezek úgy kótyáltathatnak el, mint veszik, holott amazok nem adhatják kevesebért, mint magoknak van. A' következmény a' lesz, hogy a' czéhbbeliek nem fognak mérközhetni a' börtönbeli kézművek árrával, 's így meg kell bukniok.

De ezen baj nem csupán a' czéhbbelieket nyomandná, hanem a' kiszabadultakat is, kik úgy látszik a' börtönbeli kézművek olcsósága miatt hasonló sorsra juthatnának: következőleg elveszne azon főczél, mi szerént a' rabok azért taníttatnak mesterségre, hogy élhessenek jövődöben belöle 's ne kényszerüljenek szükségből törvénszegésre.

Anglia e' bajon könnyen segített. A' rabok mesterség üzése helyébe tapodó malmokat állított 's a' t. — 's most azt hiszi, hogy midőn rabjait megfosztá e' jótéménytől, és kézmíveseit megszabadítá a' börtön munkákkali mérkezés veszedelmétől, a' roszon segített. Én azomban azt hiszem, hogy midőn két roszat kellett volna orvoslani, csak egyiken segített: de úgy hogy a' meghagyott egy roszból kettőt csinált, 's e' zavarban elveszté a' célzt.

Igaz, hogy Anglia mit bánja! bár mennyi csavargó lakosa legyen is — ő gyárok országa — ő benne mindig készen kell lenni egy olly csavargó tömegnek,

mellyet gyárnokai, ha szükségük nincs rá, azonnal szélnek csaphassanak, 's ha szükségök van rá, azonnal gyároskodtathassanak: különben az egész világot nem fogná kézművekkel elláthatni, másként nem foghatná illy éhhel kórászók nélkül az egész világ kincsét kézműveikért elkereskedni, 's becserélni,

Koránsem akarok a' státuspolitika ama kívánatának vizsgálásába bocsátkozni, szükséges-e, hasznos-e valamely országra nézve a' czéhek pártolása? — én itt csak úgy veszem a' dolgot, mint van, és e' szerént intézem e' tárgy alkalmazását. Különben főlő, hogy az effeletti vitatkozások úgy forditnák-el valamikép e' tervezetet, mint egykor Anglia tapodó malmaival forgattatta-el: 's egyik bajon való segíteni akarás, mind a' két baj öregbülését okozná, vagy legalább az orvoslást megszi hátráltatná.

Vegyük által a' kiszabadultak szélnek csapásából eredő szörnyüséget hazánkra, hol gyárok nincsenek, hova lehet itt az illy népséget oszlatni? — Amaz iszonyú nagy munkátlanság, melly így a' téli időnek csak nem egész elheverésével untatja, szegényíti a' népet: következőleg közelebb hozza a' másokéhoz nyúlásra, — már magában is elég alkalmat nyújt a' törvényszégek szaporítására. 'S mit lehet akkor várni!!! ha a' kiszabadultak is munka nélkül keverednek közükbe. *)

Látni való, hogy Anglia bánásmódja mindenrészekben más okokon alapszik, mint a' miénknek kell alapúlni: abban mindazáltal nagy részben megegyez gondolkozásunkkal, hogy az országnak főbb kötelességei közül van-e kettő. 1 Ártatlan polgárait főleg védeni. 2. Rabjairól csak annyiban gondoskodni, mennyiben azt ártatlan polgárok személyes és vagyoni bátorsága kívánja, 's így java megengedi.

*) A' népnek téli dologtalansága nem is képzelhető anyagi és erkölcsi kárt okoz; — A' gyógyszer feltaláló több ezer arany jutalomra lenne érdemes. —

Ezen két fő kötelességből két kérdés kerekedik.
 1. hogy ha vannak az országban szabad mesterségek ezeket a' rabok végett elnyomni, nem czélszerűtlen lenne-é? 2. Ha a' szabad mesterségeknek a' börtöni munkákkal összeütközése 's nyomatása elkerülhetetlen szükséges volna, lehetne-é 's miként segíteni rajta czélszerűleg? —

Az országok alkotmányán alapulván ama kérdés, mennyire szükséges a' szabad mesterségek pártolása? abba nem avatkozhatom, csak azt jegyzem-meg, hogy a' legnehezebb feladatok közül való minden országban, hol szabadalmazott kézművesek vannak, annak elhatározása, mennyire, és meddig kell és lehet a' rabokon mesterségeik által segíteni? —

Engedjük-meg, hogy a' szabad mesterségek nálunk is pártoltassanak, 's hogy azoknak kell lenni, azonnal szembe tűnik, hogy a' védelem megkivánja minden kontárkodás támadásai és károsításai elhárítását is. Azon eszmét azonban soha sem fogja támasztani, hogy a' szükséghezképest az eddigleni czéheket ne lehessen, sőt nekelljen a' nép növekedéshezképest szaporítani, — sem pedig azt, hogy a' czéhek kényők szerént taksálhassanak.

Tudva van egész világ előtt, hogy Hazánk nagy szükségét lát a' kézművesekben, úgy hogy felényire sem lévén elegendők, — idegen nemzetbeliek öntik-el hazánkat kézművekkel. 'S vegyük csak egy évi kiadásait is fel az országnak, mi roppant kincs az, mit a' mesteremberek hiánya miatt kiad az ország? Ha az illy nyomattatás ellen nem panaszkodtak, nem panaszkodhattak, vagy a' mit nem állítok, talán joguk sem lehetett panaszkodni czéheinknek, — vajjon lehet 's szabad-é akkor panaszkodui, ha nyers anyagink náluk nélkül itthon dolgoztatván-fel, bent marad a' pénz? a' vagy talán ama nevetségre fakad valaki, hogy az idegen czéhek nem kontárok 'st. e. — De mind ez csekélység. —

Minden országnak különös körülményei vannak , melyekhez intézeteit alkalmaztatni tartozik : mások nem szorultak ránk tanácsért , mi pedig bár mit mondjon a' külföld , jobban ismérjük helyzetünket 's hiányainkat , minthogy abhoz a' külföld méltánylag 's czélszerűleg tudna szólni.

Magyarországnak maga számára is csak felényiben készítettnek itthon a' kézművek : holott még akkor is nagy a' szükség , ha egészen honni kézműveket kapnánk. —

Nem fogja azt senki tagadni , hogy minél több nyers anyag dolgoztatik-fel itthon , annál több jövedelme lesz hazánknak , holott már van érintve , miként a' gonosztettek szaporodása főleg a' szükségből , ez pedig a' hongazdaság szegénységéből származik. Ha a' czéhek nem győzik kézművekkel az országot , fogyasztják a' hongazdaságot , mert idegeneknek adják-ki a' hazai jövedelmét. — Ennélfogva nem hogy gátolni sőt inkább elő kell mozdítani a' kézművesek számát. —

Tegyük-fel hogy most 10 millió lakosból csak öt millio kaphat honi kézműveket , a' többi külföldi munkával segít magán ; vegyük-fel hogy a' vaskapun már diadalmasan repülnek át a' hajók , 's hogy a' Duna két partjain nagy tartományok emelkednek , hogy Serb , Oláh , Bolgár 's Bosnyák országok mind kézművek nélkül szűkölködnek , 's hogy a' Duna , Tisza 's Dráva helyükbe hordhatja , csak legyen mit — akkor kiviláglik , hogy minekünk csak negyede , 's legfeljebb egy harmada van azon kézműveseknek , kik a' végre szükségese , hogy kereskedést is űzhessünk : szinte mint azt is , hogy a' mostani kézműveseink hiányából évenként származni szokott roppant veszteség helyett , az ország még egyszer annyi hasznot nyer. Szerencsétlen ország az , mellynek nincs kereskedése — ez pedig hogy lehetne? ha akkor is kell műveseink hiánya miatt kézműveket behoznunk , midőn nagy mennyiségben adhatnánk-el. Továbbá —

A' mi czéhbeli kézműveseink felénél több, csak olyan mondva készült mesterember, kiknek nem fog köszönhetni semmit az általok üzött mesterség; ezek a' szó szoros értelmében a' legotrombább munkákat ütik vétik össze, mi által csak okot szolgáltatnak a' külföldi kézművek vételére, és a' hongazdaság rontására. 'S ha azután nem élhetnek belőle, betanult fegyverre kelnek, 's kaszálnak kapálnak, mert annak több hasznát látják, mint annak, mihez nem értenek. A' holott jól megjegyzem, hogy nálunk a' művesek elparasztosodásának nagy részben ama nagy aránytalanság is az oka, melly a' szükség nagy változásaiból ered. Nyáron a' mezítlábosnak nem kell csizma, elakad tehát a' csizmadia munkája: télben pedig nem győz eleget varni. A' mi azután majd csak nem ángolgyári munkásságot képeztet, hol egyik ok ma kenyeret ad, másnap elveheti.

E' szörnyű ugrásai a' szükségnek olly zavarba hozzák e' körülményt, mintha felesleges számmal volnának mesterembereink. De hogy nincsenek, megtetstszik ama kézművekkel rakott számtalan hajókból és szekerekből, mellyek ide a' külföldről csak Pestre szállítatnak, — és mellyeknek a' haza még a' hozataláért is fizetni tartozik.

Ez iszonyú bajnak fő oka tehát épen ott találandó, hol kézműveseink elaljasulása, vagy hátramarádása keresendő, t. i. nincs kereskedésünk. E' nélkül csak a' mindennapi szükségek foltozása forog fen, de hol kereskedés van, ott a' mindennapi szükségnek híre sincs, ott a' kézművekre nézve egy általános szükség forgatja a' mesterségek kerekeit: ezen általános szükség ad nem csak folytonos pénzkérésre, de a' kézművesség' tökéletesbítésére is alkalmat. A' mindennapi szükség beéri akármillyennel, de a' kereskedés sokféle és sok minőségű kézműveket toldit össze, itt a' jobbért szebbért többet is fizetnek.

A' kereskedés azonban előre feltételezi a' sok kezet, épen úgy mint az illő munkabér a' kézműves-ség gyarapulását. A' honnan magától jő, hogy a' raboknak művészégre oktatása, kereskedésünk előmozdításának, sőt kézműveink tökéletesbülésének is, egyik rugójaúl szolgálna, 's a' börtön munka a' keleti tartományokban bizonyosan jó gyümölcsözést mutatna. 'S mondjon bár ki mit, az ottani kilátások nem megve-tendők. — Mondhatná ugyan valaki „Igen, de ha a' nevezett keleti tartományok sorsa változnék, nem esünk-e el e' tervünkől? Nem igen is, mert az ég is lesza-kadhat.

Nagyobb kérdés itt az, hogy a' czéhbéliek nem fognak azon árron dolgozhatni, mint a' börtönök, és hogy a' kiszabadultak, hol és mikép űzzék mestersé-geiket?

Mi illeti a' börtön és szabad művesek kézművei összetételét, az igaz hogy lefogja nyomni az elsőbb az utóbbat. De különböztessük a' dolgot, 's mondjuk hogy a' szabad kézművesek csak úgy érdemlik meg nevezetüket, ha olyan műveket készítenek, millyeket egy tudatlan paraszttól nem lehet várni. Az ő rendel-tetésök a' művészégek előmozdítását tartja szempontúl, 's ha el nem éri, csak a' haza jövedelmeit pusztítja. A' szabad mesteremberek tehát készítsenek olyat, millyet a' nyomorúlt rabok nem készíthetnek, 's concu-rálni velök senki sem fog. Különben majd azt kíván-nák, a' mi országos figyelmet érdemel, hogy az ő tehetlenségök végett kárt valljon a' hongazdaság. Egyébiránt is hány ezer paraszt ember űz bocskor ké-szítést, 's több illyes mesterséget, 's még sem jutott senkinek eszébe ellenök panaszkodni. A' tehetősek szá-mára pék süti a' zsemlyét, a' szegények számára pe-dig az egész ország hordja a' kenyeret a' piacra. — 'S miért nem lehetne így a' többi. A' szép, csinos, kellő, kapós, díszes munkák készítése a' dolog termé-szeténél fogva, a' szabad kézművesek kezeibe marad-

ván, miért kellene concurrentiától tarthatni? — végre —

A' nép szaporodik, a' szükség is vele — a' czéhbeliek naponként kevesbülnek halál által. Most eleinte még nem fog olly igen nyomasztó lenni a' börtön munka összetódulása, következőleg azon mesterségekre, melyekben félő a' börtönök concurrentiája, ne igen adják magokat az ifjak: válasszanak más művésségeket, 's nem lesz szükség azoknak élelméről is gondoskodni, kik még nincsenek. — De továbbá —

Ha még ezen baj megmaradna is. Vajjon nem lehetne-e a' börtönkormányoknak több száz ezer csizmákra 's ruházatokra alkura lépni, Oláh, Szerb, Bolgár, Moldva országokban? legalább néhány évig, melly idő alatt az illető mesteremberek, a' véletlen nyomatásból szükségre, ebből elvetemülésre ne jutnának. Körülményeink valóban olyanok, melyek a' célt mind elősegítik.

A' kiszabadultak mesterség üzése úgy látszik bajosabb annyiban, mennyiben a' czéhek őket talán nem is akarják megszenvedni, 's annyiban mennyiben ők finomabb munkákat nem készíthetvén, örökre a' börtön-mívek tódulásával fognak vesződni.

Az elsőre nézve véleményem az, hogy ők bizonyos városokban vagy falukban szabadon dolgozhatnak czéh nélkül is, 's magok számára idővel czéhet is nyerhessenek, sőt ha az illető kívánatok megvannak bennök, czéhbe is léphessenek. 'S mint becsületes törvénytartó lakosok, a' mostani czéhek sorsára jutva, vagy azokban élhessenek. Ebből a' haza semmit sem vesz, de nagyot nyer, mert legjobb cserét csinál. Nem vesz, mert azok, kik a' börtöni művésségeket akarták tanulni, látván hogy azok nem jövedelmeznek, más mesterségekre adják magokat: azok, kik kénytelen-ségből tanulták meg, ollyat végeznek, mi helyett mások mást végeznek. Azonban szintűgy tellyesítik minden polgári adózásaikat, holott különben csak a' kárt

's veszedelmet terjesztették volna. A' czéhek e' szerint megmaradhatnak, csak a' személyek változnak.

Ezen kiszabadultak czéhe többé nem fog már kon-tárkodni, 's igen természetes, hogy finomabb kézmiveket csak úgy készíthet, mint azok, kik most czéhbéliek, de azért semmit sem tudnak, hanem egy jó legény által kormányozzák mesterségeiket.

Ápoló intézeteket szegény országban szűken lehet kívánni, holott a' gazdagokban is ritkaság. Itt azonban óhajtanám, sőt különösen kívánnám, hogy minde-nik hatóságban, az illy kiszabadultak némi elősegél-lésére, nem *alamizsnaként* annyira, mint *költsönadásra* segítő pénztárak is állíttatnának, melyekről többet szólni most itt nincs helyén.

Ezen három ösztön tehát az, melly nélkül a' rabok javulását lehetlennék tartom, és ki ezeket külön akar-ná választani, 's úgy használni, — az, épen azon ve-szélybe esnék, mint ki lelket a' testtől külön akarta büntettetni: 's mint ki elfeledte, hogy az embernek gyomra van, 's ennek szükségei mulaszthatlanok, ho-lott a' lelki szükségein hányszor kéntelen az ember tagítani.

Azon ellenvetésére némellyeknek, hogy ezen há-rom ösztönök eszközlése sok bajjal jár, azt felelem: igen is sokkal, de könnyen végrehajthatókkal, 's ki bajlakodni sokat nem akar, az e' mostani módra zá-rassa össze a' világ minden törvényszegőit, 's ha eljő az óra, kieresztgetheti őket egyenként a' deresre, 's akasztófa alá is, még is két annyi lesz, mint volt.

IX.

A' miveltebb rabokról.

A' börtön munkára 3 fő okból kötelezi a' bünte-tés a' rabot; 1. Azért, hogy az okozott károkat meg-

térítse. 2. Azért, hogy a' henyélés által mind lelkileg mind testileg ne romoljon. 3. Hogy a' betanult kézművesség által kiszabadultakor élhessen, — azonban vannak olly egyedek is büntetés alatt, kiknek van miből megtéríteni a' károkat, — továbbá a' kik ha kézi munkára szoríttatnának, ezen reájok nézve erkölcsi lealáztatás által mind lelkileg, mind testileg romlanának — arra pedig semmi szükségök sincs, hogy jövőendő kiszabadulásukkor két kézi munkájok után éljenek; következőleg czélszerű bánalmukról van a' kérdés, vagy is arról, hogy miután az anyagi ösztön ezekre nézve sikeretlen, erkölcsi ösztönből pótolassék ki e' hiány — melyre csak különböztetés vezethet. —

Az illy rabok iránt véleményem a' volna, hogy erkölcsi tekintetből kiméltetnének meg a' lehetőségig, minden olly szenvedtetéstől, melly az ő erkölcsiségök lealacsonyítását okozza. — Ez okból czélszerűnek vélném, ha mind a' fogház, mind az élelmezés és munka a' börtön épületben, és börtönész kezelése alatt ugyan, de különböztetve lenne: nevezetesen pedig:

1. A' börtön udvarban az O. K. helyen mint az 1-ső Táblán látható, a' kerítés felől lévő oldalon valamivel tágasabb szobák építtetnének, de a' tervezett formában; úgy hogy itt egy szoba szélessége 10' lenne, 's a' legfelső vagy felsőbb két emeleten rendelvek, hol a' levegő is jobb 's világosabb.

2. Ágy és élelembeli különbség.

3. Czélszerű könyvek olvasásán kívül megengedtetnék még az irás, vagy a' körülményekhez képest bírói ítélet által szabattatnék ki valamint az, kik tétessenek illy bánásmódra, — úgy az is, szoríttassanak-e írásra, olly művesség gyakorlására a' mit tudnak, vagy magoktól függjön az illy munka?

4. Az ablak alatti elkülönzött udvarkákra szellőzés végett lebocsáttathatnak-e, és mennyi időre?

Illy bánalomra teendőknek vélném azokat is, kiket a' bíró igen kétes körülmények miatt bűnösöknek

nem nevezhet ugyan, de szabadon sem hagyhatván, kénytelen letartóztatni. A' börtönök illy részét *fogházna*k a' benne szenvedőket pedig *foglyoknak* vélném neveztetni.

X.

A' csavargókról mint közbéresekről.

Minden polgár tartozik szükséges élelméről kitelhető erejéhez képest törvényes módon gondoskodni, különben a' társulatot folytonosan fenyegetné törvénszegéssel, minthogy a' szükség törvényt ront. Ennél fogva minden polgár megsérti a' társulatot, ki elhanyageli az időt, a' társulatnak pedig nem joga csak, hanem legszorosabb kötelessége támad, hogy az illy fenyegetésektől, hasznos tagjait megóvja 's biztosítsa: mi csak úgy történhetik, ha azokat munkára szorítja, kik hereként akarnak a' társulat szerzeményéből élőködni.

Az illy nemleges törvénszegőknek némelly országok óvási szükségből munka házakat állítottak: 's ott őket különféle módon munkalódtatják. Minden ország körülményei különbözök, 's az intézkedésekhez szabni szükséges.

Feltétvén előre, hogy a' társulat óvási szüksége azokra terjesztethetik ki, kik semmivel sem birván könnyen a' mások jószágá elidegenítésére kényszerülhetnek; honi körülményinkhez képest véleményem e' következő:

1. Mindenik megye benyélőji összeiratnak és fogatnak közbéres nevezet alatt.

2. Egy felvigyázó alatt bizonyos megyei vagy országos közmunkára szoríttatnak, mellyet mindenik megyében, a' helybeli körülményekhez és szükséghez

képest egy e' végre nevezett küldöttség fog czélszerűleg kimutatni.

3. 'S ugyan ott dologház is építtetni.

4. Minden csavargó, vagy henyélőnek élelem mód mutattatván, arra kényszeríttessék. *)

5. Ez okból napi bére járván, a' mi az egyforma ételmi, és ruházati költségen felyül marad, az kiszabadultakor egyszerre kezébe adassék.

6. Akkor bocsáttassék szabadon, ha már kitetszik, hogy szorgalomhoz szokott, és van egy kis keresménye, mellyel rendőri szem alattszolgálatot választ-hasson; de a' rendőri felvigyázat reá nézve csak szem-meltartásból álland.

E' tárgyban két nagy kérdés fordul elő: egyik hogy miféle munkákra szoríttassanak, és pedig a' téli hónapokban is **) a' másik hogy az illy sok csavargóhoz, ha szabadban dolgozandnak, nem kellene-é annyi őr? hogy

*) Különös a' csavargóktól mostani menekülőmód. Mindenik szülőtte földére útasíttatván, kísértetésökkel annyi ezer ember fárasztatik, és rendes munkájában gáttoltatik! czél azonban még sem éretik, mert olykor hamarabb visszaér a' városba a' kísértetett, mint a' kísérő. Egyébiránt egy Hannovera, Belgium, Holland, vagy a' német birodalombeli csavargó, visszakísértetésekor hónapokat is vesz és vesztesít, 's ha e' tömérdek idővesztés munkára fordíttatnék, mennyi hasznot hajthatna! — Hány száz ezerre megy a' kísérők és kísértettek száma? 'S hány millió napszám vesz el e' miatt Európában? — Véleményem szerint csupán a' katonaság elől szököttek lennének küldendőek — a' többiek letartóztatásuk helyén munkára fogandók.

**) Igen különös az, hogy számos házas tüzes lakosok aprólékos lopásokért ha félévre, vagy három hónapra ítéltetnek, arra legkisebb tekintet sincs, hogy e' büntetést mikor töltsék? a' miből a' Hazára egy nem is vélt rettenetes veszély támad, p. o. Május, Junius, Julius, Augustus vagy Septemberben eső Törvényszék elébe állíttatik egy csoport lakos. Mindeniknek van háza földje vagy szőlője, felesége, 's 4. 5. nevetlen gyerme-

végre ezeknek, és a' csavargóknak tartása sokkal többbe kerüljön, mintha más rendes magaviseletű polgárokkal tételnék valamelly közmunka?

Mi illeti az első kérdést: illy közmunkáknak vélem: —

ke: kaszálni, aratni, nyomtatni, kukoriczát törni, krumplit ásni, szüretelni, szántani, 's vetni kellene, vagy is a' min egész évben munkált, annak gyümölcsét beszedni, hogy legyen jövő termésig mit enni, és a' jövő évről őszi vetéssel gondoskodni, — azonban 3. 6. hónapra bezáratik mind egyik, és a' börtönbe marad. Ennek következménye az, hogy megfosztatik egész évi élelmétől mind ő, mind családja. Decemberben haza megy a' börtön iskolából kitanúltan; maga rongy szinte mint családja is — családja éhhez sir, és betegszik rákásra, mertfűteni valója sincs. Ekkor családja nyomorúsága kényszerítést, börtönbeli tanulása pedig útát módot nyújt, hogy ez iszonyú szükségén segítsen a' mint tud. — Elkeserülve megy lopni — vagy ha ellentállásra talál rablani is, 's befogatik ismét mint tolvaj, rabló, vagy gyilkos, és újabb nyomorúságokat hagy kint, 's újabb veszedelembé dönti magát. Kérdjük-meg most, ki ennek az oka? — ki tett az egyszerű tolvajból — ki először csak 10. 20 forintnyi kártételért fogatott-be illy veszedelmes rablót, és mindenféle gonosztétvét? — Felelet: az a' törvény, az a' rossz szokás, melly azt hozza magával, hogy semmi tekintet ne legyen az évszakokra, — mintha ennek orvoslásáról nem is szabadna gondolkozni. —

Az illy vétkesek nem szökevények, 's miért nem lehet ezeket Junius, Julius, Augustus, vagy Septemberben megítélni, egyszer-mind ekkor haza is bocsátani őket, hogy November 1-ső napjára büntetéseik kiállítására megjelenjenek, 's így télen töltsék a' fogást, midőn különben is henyélnék otthon. Ha a' nemesnek 5 — 10 évig folyhat a' pöre, miért nem lehetne 4 — 5 hónapot engedni a' nemtelennek. Vegyük-fel a' dolgot tisztán, az illy bánásmód a' törvényszegőnek csak nyomorúságot, de a' státusnak veszedelmet hoz. Nincs itt nem megvetni való ellenvetés: 's az ország kára e' tárgyban orvoslást kíván. — Iszonyú itt a' következmény! —

1. A' *börtönök építését*, melyre egyetlen egy rabot sem alkalmaztatnék: de csavargókat 's ollyanokat, kik nem tudják megmutatni, miből élnek? —
— igen is. —

2. *Országút* készítésénél, kötörsre, kavics, és föld ásásra — töltésre, kőbányákra, 4-szegű útszakókvek faragására: mert abban bizonyosak lehetünk, hogy a' gőz és vas legnagyobb hatásai akkor sem leendenek képesek az országútakat nélkülözhetni. A' jó úton való szállítása a' termékeknek marhákkal bővülkedő országban mindig felényibe kerülendhet, mint a' vasút: de ezen állításommal együtt jár azon eszme is, hogy illy esetben néptelen az ország, mint Magyarország nagy része is. —

3. Százados munka kívántatik folyamink szabályozására: a' Duňa, Tisza, Szamos, Berettyó, Körös árjaiból származó ingoványok 's fertők lecsapolására. A' holott megjegyzem, hogy ha még eddig nem jött volna is szóba, jöhet olly idő, melyben a' Tiszán az által igyekezendnek segíteni, hogy a' Szamost, Kraszna, Berettyót, két Köröst nem engedendik a' Tiszántúli és melléki lapályokra folyni: hanem Szatmár Németi körül a' Szamost egy árokba felfogni, 's azt a' több folyamokkal a' Marosba úgy eresztetni, hogy feneklő lapályra sehol sem jusson, 's ekkép sebesebb folyást nyerjen. Mind az efféle, mind egyéb árkok ásására, 's folyamok szabályozásához, valóban sokat tenne csak 10,000 csavargó is, 's pedig alkalmasint kikerülne tíz annyi.

Legnehezebb azonban ezeknek télen leendő munkáltatása, a' mi legfőbb is durva fonásból, 's több illy aprólékosságból állhat, *) de ezekről egészen külön

*) Némelly írók olly foglalatosságot akarnak végeztetni, melyet egy mutatóra meglehet tanulni, 's a' legtudatlanabb ember is megtehet: de hogy miféle munka az illyen, 's hogy kell végeztetni? ha kérdésbe tétetik, azt felelik „— Sokat mondhatnék még e' tárgy körébe tar-

értekezésbe kívánván szólani, általtérek a' másik kérdésre,

Ha ezen csavargóknak külön ruházatai lesznek 's az egész országban jobb rend hozatik az útlevelek sürgetésére 's vizsgálására, bátran lehet reményleni, hogy egy magyar Lynds ezer illy jöttment csöcseléket (de nem rabot) is igazgathat szabad ég alatt: de ha munkálkodtatni is akarja, még is szükség lesz, minden húsz harmincz mellé egy káplár; 's kidolgozni nem akarna, az börtönbe küldendő lenne.

Mind ezeknek felfogása ama véleményre vezet, hogy jól kidolgozandó terv mellett, igen csekély felvigyázókkal a' szabadban is lehet czélszerűleg munkálkodtatni: télre azomban olly épületekről kell gondoskodni, melyekben a' csavargók, henyék, mint közbéresek czélszerűleg folytathassák kiszabott munkájikat. 'S ennyivel e' tárgyat itt most befejezem.

XI.

A' büntetés' remélhető sikeréről.

Ha megfontoljuk, hogy a' mezei szabadsághoz szokott, 's abban növekedett emberekben mi hatalmas benyomást tesz a' szabadságtóli megfosztás, azonnal szemünkbe tűnik, melly iszonyú, és cél ellenes kedvezmény rabjainkra nézve, midőn börtöneinkbe hozattatva, míg meg nem ítéltetnek, éjjel nappal emberi társaságban, ítéltetés után pedig egész napokon a' szabadban,

tozókat, ha részletességekbe akarnék bocsátkozni. — Ez legjobb mód azt eltitkolni, a' mit nem tudunk. — Lásd Társ. 81. — 1840. — Talán csak nem lopást ért illy foglalatosságon! —

vagyis köz munkán dőzsölnek-el rabságaik idejét, — azonnal feltűnik önmagától, hogy ezen két nyilvánvaló kedvezmény, melyek közül az első, a' társalkodás, mint vigasztaló tekintethetik, a' szabadba való kijárási pedig életet ad — olly szörnyű elerkölcstelenítésére szolgál a' népnek, minél fogva azon büntetést, melyet a' törvény reá mint egészet szabott, nem lehet többnek számitani félbüntetésnél.

Valóban ha fontolóra vesszük, hogy most a' mi mezei betyáraink azon elővigasztalással lépdeshetnek a' börtönök felé, hogy ott tanítókra, mulató társakra fognak találni, 's hogy ott nappalanként köz munkán, kint a' szabad ég alatt fognak dőzsölhetni 's t. e. — ellenben az új büntetésmód szerint, lelkeikresötétlik ama gondolat, hogy rabságaikat egyes egyedül négy fal közé folytonosan zárva, és folytonos munkával tartoznak kitölteni, 's hogy nem izengethetnek haza, hogy hozzá tartozandóikkal nem beszélhetnek 's t. e. — kivüláglik, hogy ez új büntetésmód sokkal rettenetesebb lesz reájok nézve, mint e' mostani börtönök, hol czimboráikkal tanakodhatnak, 's minden rosszra terveket készíthetnek, hol a' pálczákat előbb biztatásból, azután bravourból kigúnyolják, végre pedig fel sem veszik.

De hasonlólag üt-ki a' dolog azokra nézve is, kik nem mezei, hanem társasági életből kerülnek börtönbe. A' szerencsétlennel mindig vigasztalásul szolgál, más szerencsétlennel lenni, 's még inkább panaszkodhatni, 's leginkább a' szenvedett károk helyreépítése iránt terveket is készíthetni. —

Az elkülönítés, és munkálkodás folytonos szenvedése legborzasztóbb lehet annak, ki szabad csavargáshoz 's henyéléshez van szokva: 's pedig többnyire mind ilyenekből vannak agyon tömve Europa 's a' világ börtönei.

Ezeknek előre bocsátása után, mivel tapasztalásból vagyok meggyőződve, hogy mostani rabjainknak, ha nem egészen fele, de egy harmadánál bizonyosan

többed része a' büntetési fonák, és ferde módok miatt szenved, — mellyek csak bűnisméltése eszközéül látszanak gondolva lenni — bátran merem következtetni, hogy az új büntetésmód mellett, kivált ha még a' rabok jövődjéről gondoskodás is tekintetbe jő, — *rabjaink mostani száma egy negyed résszel, ka nem többel bizonyosan megkevesbüend.* Úgy hogy ha most 15 ezerre tesszük Magyarország rabjainak évenkénti számát, hasonló körülmények közt ezen móddal még néhány évtizedig sem igen hágand 12 ezren felül, — holott különben évtizedenkint szemlátomást fog szaporodni. *) —

Azon ellenvetésre, hogy ha a' pálczák helyett ezután idő szabadik, a' rabok száma fog szaporodni, elég azt felelni, hogy e' szigorúbb büntetés mellől bátran el lehet a' pálczát hagyni, 's még sem szükség a' fogság idejét hosszabbítani a' szenvedés kiegyenlítése végett. —

XII.

A' halálos büntetésről.

Bármilly czélszerűek, és hathatósok legyenek a' büntetések, törvényszegések még is fognak ismétel-

*) Beaumont és Tocqueville úgy vélekednek, hogyha Frankhónban mustrául javítóház építtetnék, abba csupán új vétkesek lennének zárandók, mert ha abba régi börtönökben vagy is büntetés mód alatt szenvedett rabok viténének, ezeket az új büntetésmód szigorúságához szoktatni nehéz lenne. Én ellenkező véleményben vagyok, 's azt hiszem, hogy a' ki már roszt szenvedett, roszzabbat is könnyebben kiáll, mint ki még nem szenvedett. — 'S ohajtanám ezen véleményem valóságát minél előbb *tettleg* bebizonyíthatni! —

tetni, 's kérdésbe tétetik, vajjon ott, hol nem lehet többé javulást reményleni, hol a' legirtóztatóbb gonoszságra is edzve van már a' szív, hol fene vaddá fajult-el az ember, lehet-e, szükséges-e a' gyökeres orvoslás, melly a' veszedelmes gyomot a' társaság hasznos plántái közzül kiirtsa? —

Azon túlérzelgők közzül, kik nemes lelkekről készített okoskodásaikat a' büntörvényhozásnál embervadakra kívánják alkalmaztatni, sokan annyira mentek, hogy a' halálos büntetés jogától magát a' társulatot is megakarják fosztani. —

Minden túlzás hiba, sőt olykor vétek is, 's mennyivel inkább akkor, midőn a' társulat közbátorsága ellen van intézve. 'S vajjon lehet-e tagadni, hogy minden pusztá elméletből meritett túlérzelgés, mind megannyi hátráltatója a' büntörvényhozásnak, 's eszközlője ama szövénynak, melly a' társulat kívánatai, és céljaitól félre vezet. — Mert a' szerfeletti engedély semmitője a' törvényes fenyegetésnek, 's ekképen egyik fő rugója a' vétkeknek.

A' társulat midőn tagjaitól köteleztetések fogadott-el maga iránt, viszonyos köteleztetése maradt fent. i. maga, és minden egyes tagjai védelmezése, 's azon eszközök használhatása, melly ezen viszonyból foly: következőleg lemondott minden engedélyről, mi ezzel ellenkezik.

Nem kell feledni, hogy azon gonosztévők közzül sokan, kiket a' vallás felebarátinknak mondogat, az emberi gyarlóság embertársainknak festegat, roszbabak azon fene vadaknál, mellyek megismértető jeleiket magokon hordják, 's mellyek mihelyt kiszabadulnak, legelőször is azt tépik szét, ki nekik enniök adott — mérges kigyók ezek, kik először is azon kezekbe harapnak halált, — mellyek a' fagyrol őket melengetni vivék, — tigrisek, mellyekből a' vér csak utolsó párájokkal oltatik-ki. Tanú a' föld nagy része reá, hogy némelly embert sem nevelés, sem vallás nem for-

málhat jóvá. Hány testvér van? kinek egyike, ugyan azon vérből, és testből származva 's ugyan azon valóság, nevelés és szülék által neveltetve, a' legjobb, másika legroszabb. —

A' jó nevelés, és szelid vallás kevesbíthetik ugyan a' gonoszok számát, de sem egyik, sem másik nem kezeskedhetik bizonyosságról. Maga a' tapasztalás nem egyeseket, hanem nemzeteket állít például. —

Nem előítélet sem valamelly fonák sugallás mondatja, hogy ha végig tekintünk némelly nemzeteken, kik közt a' szelid vallás hatalma leginkább hathatott, nem közöttök fogjuk-e találni a' legtöbb orgyilkosok, rablók és tolvajok csordáját? Nem ezeknek országútakon könyörög-e a' *prego mio domino-s* koldus az útaszóra czélzott és felvont puskával? — 's az illy koldulás épen ott! hol a' szent vallás leginkább, 's legrégibb időtől fogva lobogtatja a' tiszta erkölcs fákláját. — Ne vegyük most fel a' népek karakteristikáját 's egyéb viszonyait, mellyek azoknak erkölceikre hatnak, mondjuk csak azt, hogy némelly emberek javítását sem vallás, sem nevelés nem eszközölhetik: következőleg mind azon okoskodások ferdék a' társulatra nézve, mellyek gyöngék sőt gyávák hinni, hogy vannak sok javíthatatlan nememberek, kik az Istent átkozódással, az életet gúnnyal, embertársaikat gyilkokkal üldözik, míg csak el nem vesznek: és az engedelkenység vagy is irgalmasság jótékonyságait, bolondság fájáról származottaknak csufolják.

Valóban nem is lehet azt feltenni, hogy a' tigris a' kalitkábéli legelső ugrással, ha bár benne több esztendőig lakott is, azonnal ne öljön. — Itt a' theoria veszedelmes csalékonyság, az ellenkezőnek állítása társulat üldözés; egy szóval az ártatlanok mejjének szegezett tör, melly vértől gőzöl, 's vért ontandó.

Ki merné tagadni? hogy a' törvényeknek nagy befolyása van a' népek erkölceire — 's hogy a' ke-

gyetlenség csak vadítja őket. — De ismét kérдем, milly törvények tehát a' kegyetlenek?

Én kétféle kegyetlen törvényt ismérek. Egyik az, melly az ártatlant tartozott 's jogszerű védelem nélkül hagyja, vagy is melly a' gonosztévőnek több védelmet ad, mint a' társulat közbátorsága engedhet, 's az a' *legkegyetlenebb törvény*. — Másik az, melly a' gonosztévőt a' társulat köz jóllétének kívánatai felett üldözi, a' mi soha sem lehet olly kegyetlen, mint az előbbi, mert a' bűnnek keményebb büntetése az ártatlant üldöztetése mellett tekintetbe nem jöhet. — Való hogy mind kettő kerülendő; de midőn az utóbbin akarunk enyhíteni, szabad-e felednünk, hogy az ártatlant jogait 's bátorságát feláldozni nem kevesebb mint bűn, és pedig büntetendő bűn lenne.

Azok kik a' halálos büntetés eltörlesztését sürgeték, általában megegyeznek abban, hogy az élet fogytig tartó rabság sokkal irtóztatóbb 's kínzóbb büntetés a' rögtöni halálnál, 's még is e' kegyetlenebbre szavaznak. Igen is ők magok érzik, hogy nincs igazságuk. Ők kegyelmesek akarnak lenni, hogy a' legkegyetlenebb haláltól felmentsék a' bűnöst: a' mi-ben hogy nem hibáznak, mellettök az egész világ tapasztalása szól. Mert hiszen nem szükség itt az elmélet elcsavargatott erőködéscire szorúdnunk, sem az ékes szólás fellengzésein szárnyalnunk, elenyésznék ezek, mihelyt azon valóságot kimondjuk, hogy 200 — 300 halálra ítélték közzül, alig találkozik egy, sőt talán ez sem, — ki nem inkább a' holtiglani fogságot válassza mint a' halál rettenetességét, melly a' hitlennek annyival iszonyúbb — minél borzasztóbb az örök semmiségbe dőlés. — A' halál mindenkor halál: 's az életet, bárha legnyomorúságosb is, mindig vigasztalja legalább egy reménysugár, de melly egész világgal ér.

Lucas és több hozzá hasonlók azt vitatják, hogy egy társulatnak sincs joga, valamelly tagját, bár mit

tett is, életétől megfosztani, mert úgy mondanak: egy ember sem köthette le a' társulatnak azt, miről rendelkezni szabadságában nem állott, ilyen pedig mindenkinek az élete. — Továbbá még azért sincs, mert a' halálos büntetések sem a' gonosztévőre nem lehetnek kívánt hatással, sem a' társulatra, 's ezt statisztikai adatokkal is igyekszenek bebizonyítani.

Társas emberről, társas embernek illy egy oldalulag okoskodni nem egyéb, mint olly fattyú ága a' philosophiának, mellynek az emberi romlottságról, 's a' társulat közbátorságáról semmi fogalma sincs. — Melly nem arról gondoskodik, hogy az ártatlanok sokasága, 's az egész társulat gyilkoknak, 's rablóknek ne legyen kitéve, hanem arról, hogy néhány gyilkosnak 's rablónak alkalom nyújtassék a' szabad öldöklésre, 's azon társulat rettegtetésére, melly élte 's vagyona bátorságáért, vagy is a' védelmi erő egyesítésére kénytelen volt tagjaitól annyit kívánni, mennyit ő azoknak ajánlani vállalkozott, 's mellynek viszonyzása nélkül, a' társulat senkit tagjává fel nem vehetett: következőleg mivel a' társulati védelem csak ritkítá a' természeti állapot veszélyeit, fentartá ennek egyszersmind összes kötelességeit is, úgymint a' személy és vagyonnak utolsó csepp vérig leendő védelmezését. Mi volna a' javíthatlan gyilkosok és rablók halálos büntetéstől felmentése egyéb, mint buzdítás hasonló gonosztettekre?

A' védelmi kötelességből ama különös köteleztetése maradt fen a' társulatnak mint törvényhozónak, mi szerint ő már nem annyira beszélhet emberről, mint polgárról, következőleg polgári testületről is: holt Lucas emberi és polgári jogokat egyé zavar.

Mi következményei lehetnek az illy feszelt, és félszeg elmélekdedéseknek, 's valóságos túlérzelmeknek? legtisztábban előtűnend a' gyakorlatban, melly minden okoskodások anyaga. Ime itt néhány valóságos történet azon sok ezer közzül, millyekre minden orszá-

gokban szomorúan sőt gyászosan emlékezik a' tapasztalás.

1824dik esztendőben P. I. és Cs. I. nevezetű két rab, kik közzül az elsőre egy ember meggyilkolása kisült, szinte mint számos rablás is, 3 ember megölése pedig törvényesen bé nem bizonyított, de minden körülmények reá mutatának, — a' másik pedig 5 ember gyilkolással 's pedig rablás közben, vádoltattott, ellene a' többek közt egy gulyásnak agyon lövése, 's 40 marha elrablása hebizonyított — halálra ítéltetvén, mind ketten kegyelmet nyertek, és 15 évi fogságra, 's annyi száz pálczákra szabott büntetésök. Történt azonban, hogy közmunkáról, melyre valónak, ítéltetve a' második évben elsőktek. A' helyett, hogy e' rettentő bajból kimenekedve meghúzták volna magokat, azonnal még útfokban elkezdék a' rablást, 's már két hét alatt egy korcsmárosnét lövöldözések közt kiraboltak, 's gyilkoltak is. Ekkor egyik rabnak sógorához mentek, holott is késő estve számos fegyveres nép vévén a' házat körül, véletlen megnyomattak, 's megadták magokat azon nyilatkozással: „hogy síkon és lovon másként beszélnének a' vitéz sereggel.“ — 'S valóban illy erős izmos kétségbeesett bátorságú fenevadak elfogatása került volna is néhány ártatlan ember leölésében: és hogy nem került, csak vak szerencse. — Visszahozattatván e' megye tömlöczébe, mi előtt pörbe vonattattak volna, a' halál megmenté tőlök az országot. Mert hiszen hogy ha vagy még egyszer megszökhettek, a' mi nem vala teljességgel lehetetlen, vagy rabságok kitelt volna, ki meri állítani hogy az első órában ismét nem rablottak 's nem ölték volna? — Illy eseteket, melyekben a' kegyetlen gyilkolásokért halálra ítélt 's kegyelmet nyert istentelenek újra meg újra rablottak 's ölték, igen számos példákat hozhatnék föl, de mivel különben is köz tudomásra van, nincs rá semmi szükség.

1838-ban D. J. nevű, rablásai 's gyilkolásai végett szinte halálra ítélt, de kegyelmet nyert rab, egyik megye tömlöczéből kiszökvén, csak hamar rémítőjévé válék a' vidéknek, 's miután hevenyében több rablásokat elkövetett, végre rablás közben az üldözőkre 3 lövést tett, 's azzal szerencsésen elillant, 's hogy halálokat nem szórt, csak vak szerencse. Éjjeli tűz mellett végre megnyomták, 's ezen megye börtönébe hozattatott, 's mint olly vitéz, ki halálig akarta magát védelmezni, annyira beszaggattatott fejjel, hogy e' miatt halála reményltetett. Azonban nem sokára olly helyről, melybe 3 vas és két fa ajtó zárá, a' bilincset leütvén lábáról, 's kijátszván a' felvigyázatot, kemény fagyos időben egy ingben gatyában, mezítláb, 9 öl magasságú kéményen, mellynek vas ajtajáról a' nagy erős lakatot kézzel lefeszíté, a' ház tetőre felmászott, onnan pedig leereszkedett. Szerencsére azonban egy szomszéd ház udvarában egy deszka szín tetéjét földszínnak vélvén a' setétben, onnan lezuhant, 's a' zörejre egy beteges lakos, ki nem aludt, az udvarbelieket fellármázta, 's mire ezek rá csődültek, 's hosszú rúdakkal verék, már akkorra a' kapu erős závarát félig kinyitotta 's el is ment volna, de visszahozatott. *Nincs annak semmi gyakorlati tudománya ki azt meri állítani, hogy ez hasonló módon Észak-amerikának akarmelly tömlöczéből kimenekedni nem tudott volna.* Meg van mutatva, hogy a' 30 fontos bilincs, a' vas rostély, és izmos lakat' felnyitása, a' kőfalakon való átmászás mind nem lehetetlenek. De a' méreg keverést tanítani nem lévén tanácsos, az egész menekvésmódról 's az eszközről, melly Északamerika börtön szobáiban is mindenütt találtak, itt halgatok. Megjegyezni való csak az, hogy a' javíthatatlan ember rabol, 's öl mihelyt módja van benne, 's míg él addig a' társaság közbátorsága veszedelmeztetik, mert a' börtön nem biztosít, mint róla még alább szolandunk.

1839-ben Liliom Jancsi híres rabló, és gyilkos megszökvén a' börtönből, csak hamar Sad magával olly haramia csoportot formált, melly rablásai által rémülésbe ejté az egész vidéket. Végre harmad magával, midőn egy tehetős major-kirablását vette czélba, 's mi előtt szándékukat végrehajthatták volna egy szomszéd majorban igen számos fegyveres emberek által megtámadtattak. A' rablók azonnal szobába vonultak, 's onnan lödöztek ki golyóbissal a' fogókra. Sőt egyik rabló azon vakmerőségre vetemült, hogy 1 két csövű és 2 egyes csövű puskával a' pitarba állván, onnan 4 lövést tett. Ez alatt őt is egy puskás úgy találta, hogy mindjárt lerogyott ugyan, de még is a' szobába vánszoroghatott, 's még haldoklási vonaglásaiban is a' szobából ismét kilőtt. Már a' csata 3 órától 7 óráig tartott. Az esti sötétedés mind inkább közeledett, 's a' félelem is nőtt, hogy annak fátyolában czélt kívántatólag nem érhetendnek: ennél fogva rájuk gynyjatott a' ház. Miután már a' tető egészen leégett, akkor jött ki egyik fegyvertelenül, jelentvén, hogy magát föladjá. Mig azonban ennek kötözésével foglalkodának, a' szobában maradt Liliom Jancsi újra a' kötözőkre lőtt, 's golyója az egyik kötöző ember kezét átlýnkasztá. Midőn a' harapózó tűz az ajtókat is lángba borítá, csak akkor jelenté Liliom a' maga megadását: 's miután fegyverciket az ablakon kihányatták vele, magát is ott bujtatták ki. A' két életben maradt istentelen rögtön biráskodás útján Szabadszálláson szerencsésen föl is akasztatott. És így hogy sok ártatlan ember nem esett el, ezen fenevadakkali csatában — az ismét csak szerencse. — De mennyivel nagyobb szerencse az, hogy az istentelenek vagy kegyelmet nem kaphattak, vagy még egyszer ki nem szökhettek!

Hány száz ilyen példát lehetne felhozni, mellyben a' gyilkolásért és rablásért üzőbe vett haramiák a' törvény szolgálaira is lödöztek, 's nem csak ezek

közzül öltek számtalanokat agyon, hanem már előbb sok más ártatlanokat is. — 'S vajjon tanácsos-e? az illy nememberek életéről olly érzelegve beszélni. — Vajjon kell-e egy emberördög javulására úgy várni, hogy ezért száz meg száz ártatlanok életét 's vagyonát veszélyeztessük. 'S vajjon a' gyilkosok és rablók élete megtartásáért alakultak-e a' társulatok, vagy az ártatlanokéért?

Tegyük fel, hogy egy illy szökevény gyilkos Lucas házára rohanván megölte volna apját annyát 's testvéreit. — Tegyük-föl hogy ezután ismételvén a' szökést, ekkor feleségét 's gyermekeit gyilkolta meg, 's magát is vérben fagyban hagyta, jószágait pedig elrablotta. Fel kell pedig tenni, mert a' Törvényhozónak nem csak városi őrség, és falak közt kell az emberi társulatot képzelni, hanem a' társulat védetlen helyein is. Vajjon illy esetben, ha én volnék oka amaz elv elfogadtatásának, hogy a' társulatnak nem volt, 's nincs is joga az ő gyilkosukat kivégeztetni, és annak, hogy ugyan azon gyilkos még azután is míg él, rettegtetése legyen a' társulatnak, — helyben hagyná-e azt, a' mit most állítani vakmerő. — Vajjon nem volna-e joga ellenem kikelni, hogy azon élet, melyet (az ő állítása szerént) nem lehet lekötni, 's el sem vehet a' társulat, olly gyilkosok számára van meghagyva, kiknek szabad annyiszor mennyiszor ölni, de őket a' társulatnak nem. Mennyire hibáznak azonban az illy érzelgők, legtisztábban kiviláglik ön állításaikból.

A' társulat védelme külső és belső, 's ha van a' társulatnak egyikre joga, a' másakra szinte úgy kell birnia joggal. Megengedik, sőt polgári erénynek tartják ők is, hogy a' külső ellenség elébe, és így kész halálra száz meg száz ezer ártatlanokat küldeni 's állítani joga van a' társulatnak, midőn pedig belső védelemről van szó, úgy látszik, hogy ezek ekkor csak egy pár nememberről gondoskodnak azért, mert ne-

mes tettnek vélik, száz ezer ártatlanról ugyan akkor nem gondoskodni.

Én kérdésbe teszem, lehet-e joga magának a' társulatnak, az illy emberfenéket, kiknek javulhatásuk csak veszélyt hozó remény, a' társulat rémitésire 's bizonyos veszedelmére élethen hagyni, 's lehet-e az illyeknek kegyelmet adni vagy adhatni? — Kérdésbe teszem, szabad-e ezen nememberekből, ártatlan polgártársaik pénzén, és nyomorgatásával telepítményeket alakítani bár mellyik világrészen is? — Szabad-e az illy embervadaktól, csupán túlérzélgéssből úgy szabadítani-fel a' fejtársulatot, hogy az emberi nemnek fekete, de talán jobb erkölcsü társaságát pusztítsuk velök. Valóban nem szívesen vevé London, midőn az illy fertelmes embervadakért Északamerikából csörgő kigyókat kapott cserében. —

Az illy túlzások mik egyebek, mint vagy vallásos, vagy érzelgős, minden esetben gyakorlat nélküles bölcselkedés' csapongásai, mellyek egy kis bajból, millyen a' javíthatlan veszedelmes, vagy rémítő kegyetlenségű emberek szétrombolása, ezret csinálnak a' társulatnak. — Ugyan ha Napoleon Arcis'sur Aubenál elesett volna, dicsekedhetnék-e most Vellington az-zal? hogy azon gárda boszújától, melly meghalt, de fel nem adta magát — nem ő, hanem a' mindenható isten, a' francz álgyúk sárba sülyesztése által mentette-meg Europa státusait, hogy sergeik a' meggázolt angol-belga és porosz tábor siralmas sorsára nem jutának. Vajjon a' börtön mester Hudson-Lowe is bizonyos volt-e 1821. Majus 5-e előtt, hogy rabja valami módon el nem illanthat 's t. e. —

Igen is nincs börtön, mellyből a' rab ki nem szökhetéseért józan ésszel bár ki is jót állhasson — de! feje vesztésséggel! — mert ártatlannak élete forog kérdésben. — És ha az örök 's rabászok gyöngeségeit szabad leendene mentségül felhozni, illy biztosítást az egész világ eszelősségnek tekintendene. — Én legalább azt

hiszem, hogy még emberek őrzendik a' börtönöket, az ártatlanoknak csupán csak az isteni gondviselés lehet a' kiszökhetés ellen biztosításuk. 'S ha északamerika börtöneiből a' rabszökés újság lenne, a' mi hogy történt-e? egy író sem említi, ön magok pedig dicsekedni vele soha sem fognak, még azért könnyen történhetendő, mert majd akadand még Északamerika olly rabokra is, kik nem Lynds szelíd nyájából valók, *) 's kik a' törvényes fegyvernek megvetve szegülendnek ellene, 's a' felvigyázói hiú elbizottságokon egykor lábbal tapodhatandnak. — A' napot csak lementéről dicsérjük. — *De ha nem szökhetne is (?) egykor csak szabadulandnak vérszomjazók, 's ártatlanok gyilkosai!* — És ha csak egyetlen egy eset háborítaná is meg az ártatlanok bátorságát, nem kötelessége-e a' társulatnak, ennek gátlásául, mi csak kíváncsi, mindent elkövetni az ég alatt. — Inkább ezer javithatatlan gyilkos, és rabló vesszen, mint egy ártatlan. 'S ez minden nemzeteknél a' természetből merített 's társasági viszonyok' szükségéből született igazságróli fogalom axiomája.

Mi illeti a' halálos büntetés hatását, 1. a' társulatra. 2. a' gonosztevőre nézve igen röviden megjegyzem.

A' törvényes bosszulás rettenetessége, melynek mások elrémítésére, 's az ártatlanok védelmére kell szol-

*) Csodálkozással olvassuk azon mesét, melyet sok írók nem szégyenlének ismételve regélni, hogy t. i. Lynds az auburni börtönész 100 rabot magához vevén, a' Hudson partjára vivé őket, hogy általok új börtönt építtessen: 's a' nélkül hogy vason voltak, a' nélkül hogy éjszakákon kőfal közé záratta volna őket, feken bírá őket tartani, *csupán szilárd akarata által*, 's így építteté a' Sing Sing fogházat 1000 kamarákkal. — Boldog Amerika! hogy neked illy jámbor rabjaid vannak. — Európában, 's itt nálunk a' gyepen egy rab mellé 5 fegyveres Lynds is kevés lenne. — De boldogtalan írók! kik nem értik mennyit, és mit lehessen hinni, tudni és írni. Lásd Julíust, Beaumontot és Tocquevillét fordítva.

gálni, nagyobb erőben nem mutathatja hatását, mint azon kivégzésnél, melyet (egy két elbaromúltat, vagy örvöngésbe merültet kivéven) minden kivégzendő kívánna holtiglani rabsággal felcserélni, 's mely által a' nép boszúja legczélszerűbben kielégíttetik. A' mitől tehát tapasztalás szerént az emberi-nem leginkább irtózik, hogy az legelidegenítőbb büntetés, azt pusztaleméletből akarni czáfolgatni — különös gyengeség. —

Jól tudom azonban milly számosan vannak olly bölcselkedők, kik statistikai adatokból akarják bebizonyítani, hogy a' halálbüntetés eltörlése, a' büntetteknek nem szaporodását, hanem kevesbedését vonta magaután. Illyek közül való Kelly úr is, ki folyó évi Junius 23. Londonban az Alsóházban egy bill bevihetésére kért engedelmet, a' mi az igen jeles Russel lordnak, és a' királyi fő ügyésznek a' halálbüntetés eltörlését ellen tett észrevételeik mellett is nékie megadatott.

Fontolják-meg az alsóház azon tagjai! kikez inditmányt pártolák, vajjon lehet-e e' tárgyhoz csupán statistikai adatokból szólani? — 's lehet-e nagyobb vizsátság, mint pusztá és csupa számokból formálni ott az okoskodást, hol az országos, és helybeli körülményektől, 's ezeknek az emberekre hatásától függnek azon kiszámíthatlan indító okok, mellyek ismét annyi-féle számokat adnak, és adhatnak. — Fontolják-meg! — nem valóságos ámitók-e mind azon statistikusok, kik nem szégyenlenek vakmerők lenni, a' rabok erkölcsisége fokainak meghatározásában. Fontolják-meg! lehet-e józan ésszel állítani egy statistikusnak, vagy General Inspektornak, — hogy azon rabságból kiszabadultak között, kikre ők statistikájokban fél, vagy egész javulást írtak, ezen jegyzések előtt (szabadulások óta) már nem ölték, loptak, vagy fosztottak? Hiszen tudjuk, hogy némelly gonosztettek néha egy két év múlva jönnek világosságra, némellyek pedig soha sem.

A' rabok javulását meghatározó statistikai adatok, véleményem szerént nem egyebek, mint General Inspe-

ctori czélelleses fitogatások, mellyeknek írójí feledék, hogy nékiek előbb az emberek belsejébe kellett vala lát-niok, — ott a' lélek titkait érteniök, — 's minden tudóságba avattatniok:

A' mi végre a' halál szenvedésnek, a' *javithatlan* 's *borzasztó gonosztevőre* való hatását illeti: nem jobb-e egyszerre úgy rá ijeszteni? hogy sem ő ne ret-tegjen többé a' büntetés fenytéseitől, sem ő tölene ret-tegjenek más ártatlan polgárok? Mert az előadattakból világos. —

1. Minden megrögzött gonosz ember hasonló a' fenevadhoz, melly mihelyt ölhet, azonnal öl.

2. Minden rettentőséget ismételt, és javithatlan emberfenétől bátorságba kell helyeztetni a' társulatot.

3. A' börtön, závár, bilincs és rabörök a' kíván-tató bátorság tökéletes biztosítására elégtelenek.

4. Az emberfenéktől csak akkor lehetnek bátor-ságban az ártatlan polgárok, ha azok a' társulat testé-ből kimetszetnek. Következőleg —

A' társulatnak nem csak joga van, sőt szükség esetében kötelessége is a' halálos büntetés végrehajtá-sa *) — De mi légyen e' szükség, 's mikor lehes-sen, és kelljen az embert *javithatlannak*, vagy az el-követett *tettet rettenetesnek*, 's így például teendőnek itélni, és halállal büntetni. — **) miként lehessen a'

*) A' magyar törvénykönyvben egyenesen megtagadtatik a' kegyelmezhetés joga, azon esetben ha a' gyilkos el-szánt akarattól, 's előre hozzá készülve ölt. Ulászló VII. 36. — 1492: 82. homicidium voluntarium et deli-beratum quicumque patriverit, sine omni gratia regis eadem poena puniatur. 1563 38. — 1563: 63. homi-cidium deliberatum sine spe gratiae Regiae Mattis puniatur. 1655: 26. In gratiis elargiendis (praecitati arti-culi) diligenter, et exacte observentur. — Ezen törvé-nyek megújítása a' javithatlan és rettentő életrabló gyilkosra nézve valóban szükséges lenne. —

**) Hol az okozott kár visszapótolható, ott a' visszapótol-hatatlan életet törvényesen elvetetni, nem vélem jogos

*túl*ságos halálos büntetések számát, melyek eddig mint olykor szükségfelettiek magának a' politicának is botrányul szolgáltak, nem kevesbíteni, hanem vépképen megszüntetni? — ezeket meghatározni egyedül azon törvény leendő képes, mely nem érzélgés, nem pusztá elmélet, hanem gyakorlat, és emberisméret után alapúlt elvből hozattatott.

Úgy látszik mintha már nem volna egyéb hátra, mint a' börtön épületeiről, 's a' rabokkali bánalomról adandó vélemény előterjesztése. De ez valóbántévedés. Nekünk még más bajaink, 's akadályink is vannak. — A' ki országos intézeteket akar felállítani, szükség előbb olly egyedeokról gondoskodni, kik magát a' hozzájuk kívántató tudományt czélra tudják fordítani: különben mit mondanánk egy olly legújabb 's legjobb rendszerhez képest organizált gazdaságról, mely a' haladástól elmaradt régi tudományú tisztek által igazgattatnék!

A' büntetésnek csak végrehajtója a' börtönész, de alkotója a' bírák. Tudatlan bírák itt annyi kárt tehetnének, mennyit a' világ minden börtönészei sem fognának helyreépíthetnek. A' honnan ezekről szólni épen olly elkerülhetlen, mint azon több tárgyakról, melyek a' büntetésnek alkatrészei. —

XIII.

A' Bírákról.

A' bíró azon személy, ki a' törvényeknek tettekre alkalmazására és szoros végrehajtására a' társulat által bízott meg. A' honnan önként értetik, hogy törvénytudás nélkül bíró senki sem lehet: szinte mint

czélszerűségnek: 's a' halálos büntetés alapjául csak gyökeres bekő megromlottságból származott gyilkos tett lehet.

az is, hogy ennek függ ügyességétől, miként magyaráztassék a' törvény; mert ő állíthat fel igaz, vagy hamis szempontot, 's mind kettő alapja lehetend az ítéletnek. — Teheti pedig ezt tudva 's nem tudva is, akarva és nem akarva, vagy is lélekismeretesen, vagy e' nélkül. — Innen van, hogy ugyan azon perben többféle szempontokból hozattak már ellenkező ítéletek. Innen van, hogy egyik törvényszék vagy bíróság a' másik ítéletét olykor egészen más szempontból veszi, 's lényegesen távozik el amazétól, holott mindenkinek ugyan azon tárgy és törvény szolgáltat alapul.

Ha a' bíró tudatlanul ítelt hibásan, lelki ösmérete azért tiszta; de ha akarva, úgy ő bűnösebb a' törvényszegésért, mint egy olly egyed, ki a' törvény megtartására csak polgárilag köteleztetett, de nem különös esküvés, 's nem a' nép vagy kormány megbízása által.

Mikor ítél a' bíró tudva, vagy nem tudva hamisan? azt nem olly könnyű megítélhetni, 's kivált még néha be is bizonyítani; de vannak számos esetek még is, melyekben a' bírói hamisságnak elegendő tanúságai találhatnának. 'S illy esetekben maga a' bíró is büntetés alá vonandó mind a' mellett is, hogy Europa codexeiben nem igen van törvény, melly meghatározná az eseteket, mikor lehet és kell a' bírakat büntetni: holott a' bírák is csak emberek és így gyarlók, ha bár a' társulatnak bennök helyzett bizodalma felmenteni látszik is őket a' bűn gyanúja alól.

Szükséges valóban, hogy alkottatnának mindeütt elhatározó törvények a' rossz lelkű bírák ellen, annyival inkább, mert a' *bírák erkölcsének tisztasága 's a' népnek errőli meggyőződése felér a' népnek fél-neveltetésével*; úgy, hogy azon benyomás, melyet a' bírák és népszínnek erkölcstelensége okoz, még magát a' jó nevelés hatását is bizonyosan sikeretlenné bírja tenni: következőleg ezen ragály ellen szükség különös törvény által szerezni orvoslást.

Másik hiánya a' törvényeknek az is, hogy a' bírák *hanyagságát* világos cikkelyek által sem nem határozzák, sem nem büntetik: holott mi természetesebb? mint az, hogy a' bíró szinte úgy árthat kötelessége mulasztásával, mint túlhágásával.

Innen világos, hogy a' bíróban két fő tulajdonság kívántatik: egyik a' törvénytudomány, hogy az igazságszolgáltatást, melyet a' törvények mutatnak ki, a' nép fogalmához 's jogaihoz alkalmazhassa, — másik a' tiszta lelkijsméret, mely őt a' hamisságtól visszatartóztassa. *)

Kik által — 's mikép választassanak — élet fogytig, vagy csak bizonyos évekre az ítélőszékek bírái? ezek olly kérdések, melyeket a' világ törvénytudói máig sem tudtak megfejtetni. 'S mind az, mi ezek mellett, vagy ellen íratott, olly körülmény, melyről a' végzetetlenbe ágaznak szét az utak. Melyik út választassék a' sok közül? ennek elhatározása a' törvé-

*) A' török legújabb büntörvény minden más nemzetekét alkalmasint felülhaladja abban, hogy a' bírák erkölcselenségét és *hanyagságát* is legkeményebben bünteti „1840. V. sz. 1. cz. Minden köztisztviselőnek, legyen bíró, kormányzói személy, vagy katoná, tilos leendő ajándékot elfogadni. 2. cz. Az ez ellen vétő az ajándék visszaadásával 's le 's lejjebb tétellel büntettettvén, kormányhivatalt többé nem viselhet, és 3 évre gályára küldetik. 4. cz. Ki mást meg akar vesztegetni hasonló büntetés éri VII. sz. 4. cz. Mivel az igazságügyi tanács nem az lévén csupán hivatása, hogy a' tisztviselőket a' csalásért 's ajándékért büntesse, minden törvény oltalmazója, tehát minden ulema, mínister, szóval minden köztisztviselő felelőséggel tartozik a' főtörvényszéknek, és büntetés alá esik, ha *szolgálati hanyagságról* vádoltatván, magát nem igazolhatja: a' bírák többsége ítéli meg őket, miután lemondani tartoznak 's a' t “ — Ezen büntörvény cikkei, ha bár módosítva is, némelly részben véleményem szerint minden büntörvénykönyvbe illenének; — mert a' népek inkább szenvedhetik anyagi, mint erkölcsi károsításait.

nyek lelkétől függvén, ezek nélkül lépni előre, inkább lehetetlen, mint vakmerőség.

Mostani helyzetünk olyan, mely nélkülözhetlen javítást kíván mind a' mellett is, hogy e' tárgy csak nem mérhetetlen, 's alig érinthető egészbeni felfogás nélkül: de más részről igen bajos is, mert a' világ még a' legnagyobb rosszat is óvakodva szokta kisebb rosszért felcserélni, ha ez némi bizonytalansággal van összefüggésben.

Minekünk bünbirákról kell szólnunk, czélszerű szerkezet, és bünszékekről, büntörvények nélkül. De szólni kell; mert ennek hijával minden büntetés mód javítási igyekezet füstbe menne.

Ha czélszerű büntörvénykönyvünk alkottatását tekintjük, úgy talán épen jókor gondoskodunk börtönjavításról is: de ha bíránk mostani állapotjokban maradnak, soha sem gondoskodunk későn; mert a' bírák organisátiója szükségét a' börtön 's büntetés mód javítása előre nélkülözhetlenné teszi. Mivel azonban ezt a' készítendő büntörvények felveendő elveihez alkalmazni lehetetlen: a' szükség kívánsághoz 's mostani körülményinkhez képest véleményt adni kötelességünk, úgy a' mint lehet, 's mint a' börtönjavítással leginkább egyeztethető.

Sikamló az út, — én csak *véleményt* mondok, nem megczáfolandót, hanem jobbal felcserélendő, 's *tisztát minden törvényhatóságok 's egyes tisztviselők sértésétől.*

Legyen tehát szabad ez igen terjedelmes tárgyban csak annyit érinteni, mennyi célunkhoz elkerülhetetlenül szükséges, 's melyet alkotmányunk 's divatozó szokásinkhoz legkevesebb bajjal alkalmazhatunk. —

XIV.

A' birák függetlenségéről 's választatásáról.

A' legfelségesb törvénykönyvek sem egyebek holt betűknél, ha nincs bíró ki eszközölje a' törvényeket. Tekintsünk be némelly nemzetek törvénykönyvébe, 's látni fogjuk, hogy a' legjobb törvényekhez csak azért adattak gyakorta újabbak, avagy azért újíttattak meg, mert a' birák tehetetlensége, ügyetlensége, hanyagsága, vagy érdek vágyása elmulasztá azokat éltetni, vagy gyakorolni. Valóban mind annyszer, valahányszor valamelly törvény újabb által megerősítetik, akarattja ellen is ama gondolatra fakadhat a' törvényhozó, miért nem büntetheti meg azon birákat? kik a' jó és idvességes törvényt nem használni vétkesek valának, a' honnan kétség sincs, hogy egy illy esetben soha sem a' törvényt kellene újítani vagy erősíteni, hanem a' birákat venni kérdőre, és pedig a' büntörvénykönyv értelmében. Akkor nem lenne szükség egy törvényújításra is.

A' birói részrehajlás, melly a' birói hiányos tulajdonságok eredménye, nem másból származik, mint a' bíró függéséből. Ha tehát ellene akarunk munkálni, egész erővel a' birák függetlenségét kell eszközölnünk.

A' függés félelmet, vagy reményt gerjesztő okokból keletkezik. Félelmes az ok, ha a' tisztség elveszthetése forog kérdésben: reményes akkor, ha nagyobb tisztségre való emeltethetés, avagy anyagi haszon várhatandó.

Hogy a' birói gyarlóság, a' mennyire lehet, mind a' félelemtől felmentessék, mind a' reményből származható részrehajlástól elgátoltassék, a' bíró függet-

lenségét többféle módokon kívánták és kívánják eszközölni.

Vannak kik a' birói hatalmat olly személyekre kívánják ruháztatni, kik a' nép által választatnak, 's okúl azt hozzák fel, hogyha a' birói hatalom nincs külön választva a' törvényhozó 's végrehajtó hatalomtól, féltő, hogy a' polgárok élete 's vagyona fölötti hatalom, könnyen önkénytől függhetne; mert a' birónak az elnyomásra adatnék erő: a' mi egészen felfüggeszti az országló szabadság azon eszméjét, melly egyes polgárra nézve olly lelki megnyugváson alapúl, a' mi bátorságos állapotáróli vélekedéséből ered.

Vannak kik a' birák választatását nem a' népre, melly könnyen csábítható, hanem a' nép színre akarják ruházandónak, mellyben több erkölcsi erőt gondolnak.

Vannak végre még olyanok is, kik a' nép vagy népszíne általi választásnak rosszabb oldalát fogván fel, a' kormányokat vélik a' birák nevezésére felhatalmazandóknak, már csak azért is, ne hogy a' választóktól félelem megrontsa a' birák függetlenségét.

Mindenik elv gyakoroltatását tetteleg bizonyítja a' tapasztalás. — Én sem egyik, sem másik elv rostálgatásába nem avatkozom: 's véleményem csak az, hogy választassék vagy nevezessék a' biró bár ki által is, ő független soha sem lesz. Mert ha fejdelem nevezé, úgy remény és félelem teszik függővé; ha pedig a' nép és életfogytig, a' függetlenség, — bizonyos időre pedig a' félelem ragadhatják ki egyenes útából. Így tehát midőn itt egy ok áll ellent, amott kettő int az óvakodásra. A' honnan nem azt veszem kérdésbe, mellyik esetben lesz független a' biró? hanem azt, mellyik esetben szenvedhetőbb az ő függése?

Itt valóban a' természet a' legjobb útmutató. A' mások által okozott károkat keservesen szoktuk tünni, míg a' magunk hibájából eredetteket békével. — Ha a' nép választja maga birájit, és hibásan, ő vallja kárát;

's ha az országló szabadság a' polgár lelki megnyugvásában áll, bátorságos állapotáról való vélekedését megerősíti ama hit, hogy nem más miatt szenved: és így az ő szabadságának létezhetése nem veszélyeztetett. —

Sokkal nagyobb feladatnak látszik talán annak meghatározása, ha vajon élet fogytig választassanak-e, vagy csak bizonyos időre a' bírák? —

Említém, hogy az életfogytig való választás függetlenné teszi ugyan a' bírót a' félelemtől, de más részről épen ezen függetlenség ragadhatja is el: midőn ellenben a' bizonyos időre való választás az elragadtatást zabolán tartja. Amott tehát nem félhető függetlenség a' haj, emitt a' félhető függés. —

Hijában fogunk bár miként okoskodni, el végre sem nyerünk többet, mint a' tökéletesség bizonyos hiányában be kell elégednünk a' tökéletlenséggel. 'S legjobb lesz talán elővenni a' keverést, mert a' gyógyszer itt egy féleből ki nem telik. Az élet fogytigi választás igen sok, sőt veszedelmes: a' három év igen kevés. — Azok véleménye tehát leginkább megegyeznék a' dolog természetével, kik azt vélik tanácsosnak, ha bíráink fele minden 6 évben választás által újíttatnék. 'S itt és ennél többet szólni nem kívánok; mert okaim előbb elmondám. 'S az, ki választani akar, szinte úgy fogja véleményem leszólni, mint az, ki életfogytig akar választatni. — 'S mind kettőjüknek igazuk lesz azon szempontból, mellyből okoskodandnak, és a' vitatás nem ide tartozik. — Szólok tehát: —

XV.

Bünbiráinkról.

Nekünk sem *nyomozó*, sem *előadó*, sem *ítelő*, sem *végrehajtó* biráink nincsenek úgy szerkesztve, mint kellene, 's mint lehetne.

Nyomozó birákról.

Ha bírónak csak azt vesszük, ki ítéletet mond, melly végrehajtandó lehetend: úgy a' nyomozó nem bíró; de ha bírónak mondjuk azt, ki közbiztatásból a' büntörvényt tettek vizsgálására alkalmazza, úgy a' birói nevet nem lehet tőle megtagadni.

Nincs ember, ki tagadni bátorzkodnék, hogy a' tettek helyes nyomozása fő eszköze, kívánata és alapja az ítéletek helyességének. A' honnan nincs szörnyűbb baj, mint midőn a' helytelen nyomozás hiányit az előadó vagy ítélő bírák kénytelenek pótolgatni 's foltoztatni.

Csudálkozással kell azonban látnunk, hogy a' bűn nyomozást nemcsak nálunk de minden nemzeteknél talán többször mint nem, olly emberek hajtják végre, kiknek a' büntetésről annyival kevesebb fogalmuk van, minél józanabb tudomány 's ehhez kapcsolt tapasztalás kívántatik a' bűn kipuhatolásához. Ugyan is. —

Törvényeink 's szokásaink minden nyomozásokat a' szolgabírákra 's esküttekre biznak; 's hol ezzel, ellenkező történt, könnyen meglehet mutatni, hogy az nem törvény, hanem bizonyos szükség által tétetett 's hozattatott abususba. *) Nem lehet tagadni, vagy-

*) Itt csupán a' megyei nyomozók értetnek; mert más törvényhatóságoknál, mint a' királyi városok 's uradalmaknál, kapitányok vagy ügyészek nyomoznak. A' kapi-

nak igen számos szolgabíráink, 's esküttjeink is, kiknek tudományaik magasb helyzetben is megérdemlené a' méltánylást és közbizodalmat; de megkell vallanunk, találkoznak igen számosan olyak is, kiket törvényeink tettek hivatalaikra alkalmatlanokká: 's míg itt a' törvény nem segitend ismét, nem egyebek lesznek, mint törvény, és igazságszolgáltatás hátráltatóji.

Már több század múlt azon törvény alkottatása 's divatozása óta, melly szerint tisztviselőknak mindenkor csak a' jóbirtokú nemesek választassanak *) először azért; mert a' szegénység könnyen szemtelenné 's részrehajlóvá teheti a' bírót, másodszor azért: mert a' jószágok bírása egyszersmind köteleztetésnek tartatik a' közjó szolgálatára. — Ennélfogva mint ilyeneknek, kik jövedelmeik egy részét a' köz szolgálatra tartoznak áldozni, olly csekély évi fizetésrendeltetett, hogy midőn sokan nem akarának gazdaságaik folytatásában hátráltatni, szükség volt különös törvényczikelyt hozni azoknak törvényes birságotlására, kik tisztségeket vállalni vonogatók magokat. **)

Ezen roszból két nagyobb rosz származott. 1-ső hogy a' jó birtokhoz tudomány nem kívántatott, csak szivesség és emberség bizonyos korszakban. 2-or hogy szükség esetében, ha szegény nemesre kelle bizni a' bíróságot, ez is az úrias fizetésért tartozott szolgálni,

tánysághoz szinte nem kívántatik törvénytudomány; — az ügyész pedig miként lehet nyomozó, vádló, 's előadó olykor még ítélő is egy személyben — 's rendén van-e? más kérdés —

*) Mátyás VI. 9. cz. bene possessionati nobiles eligantur. Ugyanott 2. §. Quicumque vero, sic electi assumere recusaverint, in quinquaginta marcis immediate et irremissibiliter, per Comitum exigendis convincantur eo facto etc. : —

**) Ulászló I. 34. cz. 1. §. Bene possessionati nobiles electi, teneantur non refutare, sed suscipere officium judicatus, sub poena 25 marcarum irremissibiliter exigendarum. —

mellyhez pedig jó birtok 's ennek jövedelme kapcsolattott a' törvény által — de a' mellyet más költött-el.

A' czél a' törvényhozásnál, hogy t. i. azok szolgáljanak köz jóra olcsóért, kiknek a' szerencse pótlékul elég jövedelmet adott, tagadhatatlanul szent vala: de az elv, mellyből e' törvény került, épen ellenkezőleg választatott. Ugyan is.

„Köztársaságban kell sőt szükség is a' polgárt közhivatalok viselésére kényszeríteni: de fejdelmi kormányzatnál soha sem. Mert amabban a' közhivatalok a' polgári erény bizonyosságai, 's azon kincsek, mellyeket a' haza olly fíjaira biz, kiknek érette kell születni — gondolkozni — cselekedni — 's halniok; — következőleg magokat alólok ki sem vonhatják: emebben a' közhivatalok a' becsület tanúságai, mellynek különössége abban is kedvét leli, hogy csak akkor vállal-fel hivalt, mikor akar, és csak úgy, a' mint akar.“ *) Innen származik aztán, hogy midőn valamelly hivatal pontosabb vitele sürgettetik, gyakran hallhatni a' tehetőséktől „ — a' hivatal nincs galléromhoz varva“ —

Innen van, hogy a' könnyű fizetésért a' szolgálat is könnyedén viseltetvén, sok helyeken gyakran olly szükség mutatkozik, mintha kevés volna a' tiszttviselő. — 'S volt példa reá, hogy ugyanazon megyében két alispány helyett három alispánynak szükségessége vetetett tanácskozás alá, holott később ugyanazon megyében ezen három alispánynak szánt terhet egyetlenegy ember több évekig derekasan vitte, sőt mellesleg még más nagy tárgyakat is végzett. A' honnan következik, hogy az egyedek ügyességétől és szorgalmától függ a' köz és magános ügyek rendes folyama. Férfiakat kell tehát a' tisztségekre állítani, 's nem lesz szükség a' szolgabírák mellé mezei szolgabírákról gondoskodni.

De hol vesszük őket? — Egy fő szolgabírónak 400 f. a' fizetése — accidentiákkal pedig igen kevés

*) Montesquieu.

dicsekedhetik. Most már ha nincs jószága, miből él? 's ha van, ki kívánhatja tőle? hogy ön gazdaságát elhanyagolja, 's gyermekei szerencsését 400 ftért veszélyeztesse. Ne vegyük a' dolgot úgy mint kellene lenni, csak úgy a' mint van; 's látni fogjuk hogy a' magányos érdek ritkán nem utánatett a' köz érdeknek. — Lássuk közelebbről.

Igen csalatkozunk, ha azt hisszük, hogy az a' szegény, kinek nagy birtoka nincs, mert a' szegénység nagyságát a' szükség többsége okozza, — következőleg a' jó birtokos sok szükséggel lehet szegényebb a' kevés szükségű kis birtokosnál. 'S tekintetbe itt csak a' vétethetik, hogy a' fejedelmi kormányzatokban a' névhez egy kis sallang, vagy czim, a' czimhez és hivatalhoz pedig bizonyos külső fény is kívántatik, a' mit a' jó birtokútól, bár ha sok szükséggel van is terhelve, legalább ön maga rontásával, ha többnyire a' másokéval is, inkább reménylhetni: holott a' kis birtokú ugyan ezt csak mások károsításával eszközölheti.

Ha azonban jól megfontoljuk, mind e' mellett sem igen lehet a' két rossz közül választani, hanem ha az egyedek erkölcsi tulajdonságai jönek tekintetben. Mert láttunk számtalan részrehajló tisztviselőket sok birtokkal is: láttunk számtalan részre nem hajló, vagy jó lelkű tisztviselőket kis birtokkal is. — Illy esetben ha a' tudatlanság vagy tudósság is mérlegbe tétetik, együgyűség lenne el nem találni az érdem túlnyomóságát.

Tekintsünk e' zavarba bele, 's látandjuk, milly káros az anyagi haszon után való sovárgás ott, hol épen az erkölcsi haszonnak kellene czélul kitűzve lenni. — Tegyük fel hogy most lépett ki egy jó birtokú nemes ifjú az oskolából, 's törvényes jogánál fogva szolgabíróságot kér a' jelen tisztválasztáson; mert eskütteskedni derogálna. Ki mer kétségeskedni? hogy az illető tömeg nem tellyesítendi törvényes kötelességét. Lehet, hogy az ifjú különben jeles eszű; de lehet hogy sötét. A' conclamánsokra nézve ez mind-

egy, csak a' jó birtok jövedelmében részesülhessenek : de nem egy a' hazára.

Ime hozzák a' híres rablót és gyilkost, kit nem a' hatóság pandúrai, hanem a' kárvallottak fogtak el nagy ügygyel bajjal, — 's ki már rég kitanulta a' börtön iskolát. A' gyilkos örömmeléssel néz pillái sűrűjén keresztül az ifjúra, 's bizakodik előre is győzelméhez. A' bíró teszi rakásra a' sok törvényes kérdéseket, melyekre a' gyilkos első feleletében már telyesen nyilatkozott, 's pedig tagadólag. Az önkényti vallomány papiroson van; — a' vagy ha erőt érez magában a' bíró elhinni, hogy a' nyomozásra ő erőtlennel, elküldi a' csendbiztoshoz; ki azonban nem lévén törvényes bíró, a' vallomány alá nem írhatja nevét: hanem olykor elküldi a' szolgabíróhoz és az esküthöz is aláírás végett. 'S most már a' törvénynek elég is van téve, ki is van játszva; — mert más nyomozott, 's más törvényesíté a' nyomozást. 'S mind ez miért? Mert a' bírói személyt a' törvény olyanra kényszeríté, mire ő éretlen 's alkalmatlan volt.

Tegyük fel, hogy ilyen és más forma esetek számtalanok történtek és történnek a' hazában, 's hogy az illy bírói tehetetlenségek a' közbátorságnak nem védői, de valóságos rontói; akkor egyenesen azon gondolatra jutunk, hogy míg azok, kik szolgabírókká akarnak választatni, szükséges tudományaikról mind elméletileg, mind gyakorlatilag előre nem tartoznak próbát adni, — mind addig a' bűnyomozást szolgabírókra bízni általánosan nem lehet, különböztetve pedig csak nem csúfság lenne.

Kik fogják tehát a' bűnyomozásokat végrehajtani?

Miután bizonyos, hogy a' nyomozás hibája az ítéletekét is magában foglalja, vagy legalább ok arra, hogy az igazságot 's törvényt meg ne közelíthessük, a' nyomozó bírót úgy kell tekinteni, mint a' büntetési czélszerűségnek alapját, az ítélőszékek vezércsillagát, 's a' közbátorság jobb kezét; következöleg olly

tisztviselőt, kinek ügyességében a' társulat személy's vagyón-biztosítása, ügyetlenségében pedig ugyan ezek veszélyeztetése főleg alapszik.

Illy feltűnő nevezetes tisztviselőjét a' törvényhatóságoknak nem szükség sem fő, sem alszolgabírói rangokkal parallelizálni. — Ha a' törvény csendésznek, vagy akárminek nevezendi is, a' személy tudomány's ügyessége, a' hivatal közérdekűsége meg-hozza ennek magától, és magában a' felsőbb helyzetet, vagy rangot. — Igen is egy illy tisztviselőnek csak magától a' törvényhatóságtól, vagy az elnökségtől lehet közvetlen függeni: annak a' maga kerületében egyszer'smind külön álló fenyítő bírónak szükség lennie, 's az eddigleni büntető bíraskodástól a' több tisztviselőknak megszüntetniök.

De hol veszünk illy alkalmas nyomozó bírákat?

Mondottam hogy nyomozó bíráinknak egy része szolgabírákból 's esküttekből, más része csendészekből, vagy csendbiztosokból áll. — Amazok törvényes nyomozók, az utolsók pedig szükségből surrogátumok. 'S ezeknek nélkülözhetése legtöbb helyeken már lehetetlen, mit a' tapasztalás is bizonyít, mert ezeknek vallatásaik tulajdon nevök, ('s nem szolgabíró 's eskütt) aláírása alatt is alapúl szokott minden kifogás nélkül vétetni némelly törvényhatóságoknál az ítélethozásban. És ugyan mi is természetesb? mint ahhoz bizodalommal lenni, ki az emberek tetteit 's természetét folytonos tapasztalásból tanulta ismérni. — 'S ez épen azon fő ok, melly sok megyéket kényszeríte csendbiztosait egyszer'smind szolgabírói ranggal is felruházni, míg ismét némelly megyékben, hol a' szolgabírói tekintet még most is csak nem úgy ragyog, mint Sz. István idejében, ugyan ezen csendbiztosok nem igen egyebek, mint néhány pandúrnak vagy üldözőnek strázsamesterei, kiknek a' kerületi szolgabírák parancsolnak; 's így nem tisztitársaik, hanem uraik, kiknek híre nélkül ők semmi nyomozásba sem

avatkozhatnak különös meghagyás nélkül. — 'S ezek, noha tisztitársaik a' szolgabíróknak, ezektől még is annyiban különböznek, hogy míg a' szolgabíróknak gazdaságaik folytatására is jut idejük, a' csendbiztos folytonosan le van kötelezve, és pedig szinte nemes fizetésért, melyből kérdelem, hogy ha hozzá innen vagy onnan nem csordul vagy cseppen — miként élhet? — Holott azt csak nem lehet tagadni, hogy jó birtokú nemes, mind a' mellett is, hogy a' törvény nékie adá a' tisztviselési jogot és köteleességet, annyi ezrek közül alig ha volt valaha csendbiztos.

Most már ha felvesszük, hogy egy csendész nem folytathatja gazdaságát is, — de jószágosnak lenni csak azért is bajos volna, mert a' tűz 's egyéb kár veszélyeitől félelemnek a' csendészben uralkodni nem szabad, — igen természetes, hogy ennek a' szolgabírók fizetés nem elegendő. Melly fizetésnek magasztása azonban könnyen kikerül azon számolásból, hogy ha a' csendészek jól szervezve lesznek, és így a' szolgabírók a' büntetés gondja alól felmentetnek, minden megyében kevesebb szolgabíróra lesz szükség 's a' t.

Elmondám — de közönségesen is tudva van, hogy az önkénti vallományoknak nagy része eddig is csendészi hámból került: mi megközelítése azon állításoknak, hogy a' nyomozói ügyesség a' tapasztalás mellett erősödik. A' honnan csendészeink nagy része olyan, hogy hazai körülményinkben tanítóul szolgálhatna sok angol és északamerikai nyomozóbíróknak. 'S ne higgye a' külföld, hogy ezen állítás magyartól magyar iránti gyöngédség. Ne higgye, hogy bár mit meséljen Lyndsz börtönészeről, bár mit tökéletes ügyességéről börtön kormányzóinak, — mi magyarok vakul fogjuk hinni még akkor is, ha bár számos írók sem szégyenlettek rajtok tovább adni. Legyen elég azt mondanom, minden nemzetnek vagynak különösségei, melyeket a' józan észnek csupán csak a' tapasztalás mutathat ki. E' különösségek tehát idegenek előtt csak

azután szolgálhatnak vezérül, midőn a' tapasztalás azokat megismerteté. Innen származnak ama fonák eszmék, melyek egy nemzetbelit más nemzetheliek megítélésében gyakran jégre visznek. Mert nem lehet nagyobb tévedés, mint azt hinni, hogy minden büntörvények, minden nemzetekre; sőt ugyan azon nemzet törvényei is minden idő és körülmény változásaiiban egyformán alkalmazhatók.

Én kétlem, sőt teljesen tagadom: hogy mind addig, míg a' büntetés új rendszere és a' népnevelés ereje által bizonyos időponton által nem esünk, azoknak vallásaiknál, kik már bele rögzöttek a' régi módban, tanácsos lenne a' kemény módot nem gyöngíteni 's módosítani, de végképen kizárni. Mellyik légyen azonban ama bizonyos időpont? 's mennyire gyakoroltassék és meddig a' vallatás szigorúsága vagy gyengítése? ez a' büntörvényhez tartozván, itt csak azt emlitém, hogy az új nyomozásmódra leendő átmene-
telhez eleinte csak nem egészen szükségesek mostani ügyesebb nyomozó biráink is, kikben még kevesebb hiányt látandunk, ha fizetések, érdemeik méltánylásához leendének szabva, 's a' gonosztévők személyes fogdozása egy alájok rendelt csendőrré 's ezzel járó hajtókra bízván, mint nyomozó birók, kikhez az illy eljárás sok tekintetből nem tartozik, ez alól tökéletesen felmentetnek, és legalább 15—20 apró szobákból álló börtöneik mellett csupán rendelkezéssel 's ésszel szolgálandnak. 'S vajon ha büntörvényeink is megjele-
nendének, nem lehetne-e bátran reményleni, hogy az alkalmas nyomozókban minden jól organisált tisztújító széken *szükség szerint* lehetend válogatni.

Az előadóról.

A' tiszti ügyészek, kik egyszersmind az adózó nép pártfogóji, rendöltetésökhöz képest kénytelenek eltávozni a' törvényszékek tartása helyétől. A' honnan két nagy, és kipótóthatatlan hiba származik. úgymint:

1. A' rabok beküldetésökkor azonnal ki nem halgattatván, alkalom nyújtatik nékiek, hogy a' börtönben a' tapasztalt raboktól oktatást vehessenek, és így mig az úgy nevezett törvényes fixumok elérkeznek, velök béküldött vallományaikat egészen megmásithassák.

2. Igen gyakran megesik hazánkban, szinte mint külföldön is, hogy olykor a' tisztviselői ítélés hiánya miatt, olyanok is beküldetnek, kiket be sem kellett volna küldeni. A' honnan nem lévén jelen tisztü ügyész, az adózó nép terhére hijában eszik a' kenyeret talán jövő törvényszékig, 's még mi több csak azért, hogy ha keveset tudtak, ez idő alatt a' legnagyobb istentelenségeket köz költségen megtanúlhassák; -- 's így készítnek a' börtönök 's az előadó bírák hátráltatásai azokból legistentelenebbeket, kiket egy szerencsétlen pillanat csinra vitt, vagy a' szükség csekélységekre kényszerite, de kik rosszabbak csak törvényeink hijánya 's nyolcz százados szokásink mellett lehetének.

Lássuk közelebbről:

Miután a' tisztü ügyész védelmére van bízva az adózónép, annak úrszékeken 's egyéb küldöttségekben kell megjelennie, és így folyvást a' börtön körül nem maradhat. Ne hogy tehát hijány történjék, rendelések vagynak, hogy a' tisztü ügyészek közül egy mindig helyt maradjon. Ez jó volna igen is, de sikeretlen rendelés. A' kire a' helyt maradás következik, lehet, hogy ugyan annak épen azon időben nép védelemre kell megjelenni olykor véletlen is. Illy esetben ír tisztü társához, hogy helyette jelenne meg. Lehet hogy a' level néha faluról falura addig csavarog, hogy a' megjelenés határnapja már rég eltelt. — Lehet hogy a' helyettezendő beteg, vagy otthon sincs — 's talán más hivatalos foglalatosság végett; — a' börtönbe pedig lassanként mindig több több rab küldetik. Ez mind oktatattik 's naponként romlik: az pedig ki ártatlan szenved, kettőzve érzi fájdalmát, 's kettőzve készíti bosszúját az igazság elhanyagoltatásáért. Mert mig be nem

tétetett a' félördögök közzé, erkölcse megmaradt: de mi-
helyt rablók közzé taszított, az rabolta-el jóra való
tehetségét, ki oda záratta. Valóban mintha készakarva
volna kidolgozva, hogy a' börtön büntagadás oskolája,
a' rabok pedig benne tanítványok legyenek.

Illyen rendelés és kezelés látni való hogy átaljá-
ban czélszerűtlen, 's az orvoslást előbb kell kezdeni: 's
a' tiszti ügyészek kezéből ki kell venni a' törvényes pa-
lástot, mellyet ha egy kettő helytelenül, de átaljában
szólva a' tiszti ügyészség méltán és igazságosan is visel-
het, és fordíthat onnan, honnan a' szél fú.

Az előadó birónál legfőbb dolog, hogy a' mint
valamelly rab beküldetett, azt a' bezárás előtt hallgas-
sa-ki, 's vele küldetett vallományát olvassa-fel. E'
másodszori kihallgatás, mellyen nem ártana még más
tisztviselő jelenléte is, már nem vétethetik a' törvény-
szék által pusztá vallománynak, 's ennek megmásítása
nyilván következik, hogy nehezebb lenne, mint az először
vallotté mellyben egyes bíró bánalma forog fent. 'S így
el lenne érve, vagy legalább megközelítve amaz ovó
szer, mellynek semmi gyógyszer sem surrogatuma.

Igen is, de erre megkivántatik, hogy a' tiszti
ügyész ürügyül vagy igaz okul semmi törvényes fogla-
latosságrase hivatkozassék. A' mit ismét csak úgy lehet
elérni, ha a' polgári tárgyakat különös ügyészek kezelik,
's a' fenyítékieket ismét különös ügyészek. — Úgy hogy a'
bűnügyész egyedül a' büntetésekhez legyen szorítva. —

Ez mind igaz. De miként lehet ez. Talán hiszi
majd valaki, hogy olly hivatalra, melly folytonosan leg-
nagyobb kedvetlenséggel van öszvekapcsolva, melly az
örökké egy helyben lakást szorosan megkívánja, melly-
ben nem lehet szabadgálni szét a' megyében more ma-
jorum, — hanem a' munka folytonos: mellyben sem
diurnum, sem accidentia — egy szóval, mellyben és
mellyhez le van kötve az ügyész, nem mint most, mi-
dőn az ügyészhez van kötve a' hivatal, 's arra és oda

viheti, merre és hova a' functio az ügyészt, — talán hiszi, mondom, valaki, hogy majd olly könnyen kaphatni jó birtokú nemeseket. Én szeretem hinni, hogy a' hazafi nemes, vagy inkább nemes hazafi minden hazai szolgálatra kész, de kénytelen vagyok tagadni, hogy midőn polgári ügyesszégre találkozik 100 folyamodó, illy kemény, tágithatatlan, szomorú 's accidentiátlan fenytői ügyesszégre mind a' mellett is találkozónék egy. Mert ha a' jóbirtokú annyira szokta többnyire távolítani a' világ bajait, mennyire ön java kívánja 's a' betűkből álló törvény engedi, a' helyett, hogy kényszeríteni tudná, — a' szegény sorsú viszonzlag, ki illyesmire szánja-el magát, — nem élhet azon jótéteményével a' jó birtoknak, mellyet törvényünk a' nemes fizetéshez szükséges pótlékul rendelt. 'S valóban ha felvesszük, hogy ollykor, 's néhol csak azért kell annyi tisztviselő; mert olcsó bérért ritka ember akar nem lógggószkodni, igen szembetűnő, hogy kevesebb is elég oda, hol most több tisztviselő van. —

Ezekhez képest kiki általlátja, hogy a' bűn ügyész fizetésének két 's három annyinak kell lenni, mint a' polgáriénak, — A' vagy ha ez némelly okokból visszatszenék, vegyenek részt az ügyészek mind a' polgári, mind a' büntárgyakban: *) de épen ellenkezőleg mint most. —

Ez esetben véleményem a' tisztí ügyészek rendeztetésére nézve az volna, hogy a' legnagyobb megyében is elegendő két fizetéses ügyész: — a' többiek pedig, a' körülmények kívánataihoz képest többen vagy kevesebben lehetnek tiszteletbeliek.

*) Véleményem szerint a' bünszékek tisztviselőji egészen külön választandók ugyan a' polgári törvényszékek bírájótól, mert ezeknek egyikének is megfelelhetni nagy feladat — itt azonban mellőzni látszom ezt, de csak azért, mert ismérem hongazdaságunk apadásait. Gazdag országokban megkívánnám azt, mit itt csak ohajtani lehet. —

Valamint a' fizetéses, úgy a' tiszteletbeli ügyészek is választassanak, és ki egyszer megválasztatott, ugyan az köteleztessék épen olly folytonos és rendes szolgálatra, mint a' fizetéses: úgy hogy ha a' tiszteletbeli a' polgári, vagy bűnügyész mellé rendeltetik, ott a' kiszabott ideig okvetetlen tartozzék munkálkodni, és ha nem akarna, azonnal töröltessék ki az ügyészek sorából.

A' két rendes ügyész közül egyik az év első felében viendi a' mellé rendelt tiszteletbeli ügyészekkel a' polgári ügyészetet; a' másik pedig ugyan ekkor a' bűn tárgyakat hasonlólag tiszteletbeli ügyészekkel. A' második fél évben pedig épen megfordítva, úgy hogy egész év alatt mindenik ügyész ugyan annyi ideig leend polgári, mint bűnügyész: — de mindnyájan soha sem egy időben. —

Ezen változtatásnál úgy látszik, mintha ama nagy nehézség adná elő magát, mi szerént újabb tárgyakban 's pörökben tartozván az ügyész munkálni, igen sok zavar támadhatna belőle p. o. Most minden megyékben ki vannak osztva az ügyészek közt az uradalmak 's e' szerént ugyan azon ügyész szokott azoknak minden úr székeiken megjelenni. A' bűnpörök hasonlólag szét vannak osztva, 's ugyan azon ügyész teszi bennök a' szóváltásokat.

Ennek az a' jó oldala van, hogy a' ki mind elméletileg dolgozott, mind gyakorlatilag forgolódott már valamelly úrbéri pörben, az sokkal kevesebb munkával felelhet meg az adófizetők védelmében: mintha mindenkor más új ügyész küldetnék ki. — Rossz oldala ellenben az, hogy egyetlen egy ügyésről, ki ollykor 20 évekig sem enged helyet másnak, könnyebben származhatik gyanú, hogy gyarlóságból elfelejti rendeltetését, — mint ha minden úri széken más ügyész védi a' nép ügyét. —

Ha felvesszük most már, hogy az mind egy, akár 40 év óta tudja az ügyész a' pört könyv nélkül, akár

most készült-el tudására, — 's hogy ritka pör az, mellyet két három napi olvasás után meg nem érthetne egy alkalmas ügyész, valóban könnyen azon gondolatra jutunk, hogy minden tekintetben tanácsosb, ha a' kiszabandó sor szerént minden úrszéken más ügyész jelenend meg, mind az adózó nép bővebb megnyugtatósa, mind magának az ügyésznek gyakorlása végett.

Mi illeti pedig a' bűnpöröket, és azt, hogy a' pörökbeni hanyagságot, majd egyik ügyész a' másokra fogja 's t. e. — egy kis rendszabállyal szinte ellehet azokat is végeztetni. Legfőbb akadálnak látszik itt az, hogy ha a' tiszteletbeliek illy szigorú szolgálatra köteleztetnek, valjon találkoznak-e, kik felvállalják?

Mihelyt meghatároztatott, hogy az ítélőszékek bírái csupán az ügyészek közül fognak választatni, úgy vélem, sőt állítom, azonnal számosan fognak utánna esengeni. — 'S vajjon ha még azoktól is fog kívátnatni egy vagy két évi ügyészi praxis, kik szolgabírák, nyomozók, börtönészek akarnak lenni, nem lehetne-e kevesbé kétségeskedni a' szolgálni kívánók számáról — 's vajjon nem ez leend-e a' tisztviselők megvizsgáltságának legczélszerűbb módja? — mind a' gyakorlatból, mind a' teoriából. — Mindezekon fölül épen itt nyílik a' jó birtokúaknak egy szép mező, mellyen legszebb alkalmak lesznek a' szegény sorsúakat megmenteni, hogy mint bírák, szükségétől ne kényszerítessenek elvetemülni. Ahhoz t. i. hogy tiszteletbeliképen szolgáljon valaki, bizonyosan jövedelem is kell.

Végre az ügyészek 's egyéb tisztviselők bérére nézve megjegyeztetni kívánom, hogy ha az csekély, vagy nemeses leend, okvetetlen a' törvényszolgáltatásnak kell szenvedendeni, mert ekkor 's ehhez igen jól fog állani az accidentia: *'s igazságot és törvényt csak ott lehet várni és kívánni, melly országban a' bírák jól fizettettek, 's az ajándékok, vagy is törvénytelen accidentiák elfogadásától legszigorúbb törvény által eltiltatnak 's büntettetnek.*

Az ítélő bíróságról.

Czélomhoz nem tartozván ama különféle bíraskodási formákról szólni, melyek a' külföldön divatoznak, itt csak azt említem, hogy kivált életről és halálról ítélni törvénytudás nélkül képtelenség; következőleg a' büntető szék minden tagjáról nélkülözhetlenül fel kell tenni a' törvény értését: és pedig olly igen, hogy ennek bebizonyítása előtt senki sem folyamodhassék, *) annyival kevésbé candidáltathassék, mert élet halálról, de csak szabadságtól megfosztásról is ítélni annyival emberibb, nemesebb, egyszersmind bonyolultabb, és így nehezebb, mennyivel hasonlíthatatlanul drágább a' szabadság, és élet a' vagyonnál, sőt a' világ minden kincsénél, 's szövényesb az erkölcsiség értéke az anyagiságénál.

Lássuk tehát, kikre is vannálunk bizva ezen minden tárgyaknál élesb belátást és tudományt kívánó bünbíraskodás?

Nálunk átaljában a' megyei ítélő bíróság áll a' törvényszékekből, melyek ismét alispányi elnökség alatt táblabírákból, szolgabírákból és esküttekből.

Midőn a' jó kérdésbe, kinek szabad pöröket folytatni? azt feleljük, azoknak kell és lehet, kik bebizonyíták törvényesen, hogy értik a' törvényt, 's erről diplomát is tartoznak előmutatni. — Midőn pedig a' jó kérdésbe, ki fogja megítélni, hogy az ügyész jól vagy rosszul alkalmazá-e a' pörben a' törvényeket? igen oda üt-ki a' dolog, hogy ehhez elég, ha valakinek jó birtoka van, a' törvénytudás pedig együvé van már úgy is kötve a' jó birtokkal. Nézzük a' dolgot közelebbről.

Törvényeink a' fő ispányokat és helyetteseiket felhatalmazták, hogy a' jóbirtokú nemességből táblabírá-

*) Mind ez szükségtelen lenne, ha az ítélő bírák csupán a' tisztii ügyészek közül választatnának.

kat nevezhessenek. Ennélfogva nem is lehet, nem is szabad azt többé kérdésbe venni, a' mi a' kineveztetés előtt voltvala kérendő, hogy t. i. a' táblabírónak nevezendő, ez a' ki élet halálról fog majd ítélni, ez, a' kinek törvényszékeken ülés 's szavazási joga leend, — érti-e? értheti-e? mit a' bírónak nélkülözhetetlenül nem lehetne, nem szabadna nem érteni. Egy illy kineveztetése biráinknak épen azon erejű, mint az egyetemeknél a' doctoratus, azon különiséggel, hogy az utóbbiaknál tudomány kívántatik, amazoknál pedig olykor a' csupa jó birtok is elég. — 'S ennek kimondása, a' mit az egész haza tud, sőt nyilván követ, úgy hiszem nem sértés, és ha valami gyűlölendő volna e' tárgyban, arra nézve itt a' nyilvánítás nem szégyenkö, hanem orvoslási ösztön legyen.

Való, hogy az alispányok, táblabírák, 's szolgabírák közt a' legmíveltebb, tanultabb, nemesebb, és tapasztaltabb bírák találkoznak, kik akármelly nemzetnél is méltánylást érdemelnek, 's kik azután a' törvényszéki ítéletek hatását vezetik. Itt azonban a' törvényszéki testületnek nem néhány tagjáról kell szólni, hanem az egészről; mert mindenik egyenlő szavazati joggal bír.

Véleményem a' biráskodó tisztviselők iránt az volna, hogy ezek a' megyei politicus és gazdasági tisztviselőktől a' lehetőség kívánataihoz képest választatnának egészen külön. A' mostani tisztviselők vinnék a' megyék politikai 's gazdasági kormányait: a' biráskodó testület pedig a' törvénykezéseket. Az Elnök, ki egyik alispán lehet, és közbírák is választatnának. Az elnök minden megyei építészék alkalmával, a' közbíráknak pedig ugyan ekkor csak fele, más fele pedig a' következő építészéken. Egy ítélőszékhez elég lenne az elnökön kívül 6 közbíró, kikhez jönne az előadó ügyész, és szinte a' megye által szükség esetére választandó tiszteletbeli közbírák, kiknek számok

határozatlan. A' rövid úti ügyek megítélésére elég lenne az Elnökön 's előadón kívül 3 közbiró 's ügyész.

Ezen ítélőszék üszveülésének ideje minden héten az első köznap, és tart mind addig, míg egyetlen egy ítéletlen rövid úti rab, vagy bevezézt pör van hátra: úgy azonban, hogy hetenként az innep napokkal 2 üres napja légyen. — Több üresség pedig csak azon esetben veendő, ha sem rab, sem per nincs. A' mit nem csak az ügyész, hanem a' börtönész is fog az elnöknek tudtára adni.

Ha már ezen ítélőszék a' polgári pörökben is ítélend, *) ki nem látja azon jótéteményt? melly a' pörök rögtöni felvételéből minden pörlekedőkre háramland. Valóban míg a' bíróság ekként nem lehet szerkesztve, bár ha változtatásokkal is, mind addig szomorú sorsa leend a' társulatnak magának, és erkölcsi 's anyagi rontása a' raboknak.

A' végrehajtó biróról.

Vagynak, kik olly előítéletben tespednek, hogy a' hóhérnak nem a' tisztatlansággali bánás miatt kell a' városokon kívül lakni, hanem mert embert ölt. Vagynak, kik megborznak, midőn egy derest, azon embert és ütésekét látnak. 'S mi természetesb? mint az eszközlőtől jobban iszonyodni, mint az eszköztől. — Ennélfogva illy érzetláng között kimondani, hogy a' testi büntetések végrehajtása csak vad 's nem szelíd természetű embernek való, kinek szíve meg van keményülve.

Én épen ellenkezőleg vélem e' dolgot. Elöttem a' birói miveltség legfőbb pontja épen ott határozódik, hol a' szív a' törvények 's körülmények szükségéhez

*) Vajjon illy képen organisált megyei törvényszékek nem ítélnének-e a' váltó-székek helyett is? — Nem lenne-e általok könnyítve a' messzi perlekedés? Ítélik meg mások, és magyarázza meg a' hongazdaság is.

most keményült, majd gyengébb, de soha sem ellágyult tud lenni. 'S ki erre elégtelennek érzi magát, kiben e' kívánság, e' szükséges miveltség nincs meg, az túlérzelgő, 's nem bírónak való.

Vajjon kérdem, az illy tévelyedeteket, ha a' bíró nem törvény, hanem az ő érzelgéseik szerint munkálna, hány szegény fizetne adót, 's hány adós adósságot? Igen is. Jön az adószedő, 's viteti a' szegény vánkossát, mellyről beteg gyermeke sohajtása talán még gőzölög. Jön a' szolgabíró 's eskütt, 's lehet, hogy egy bővelkedő dúsgazdag számára, ki 1,000 forintos pórt nyert, de szüksége nincs, egy 9 gyermekes apától mindenét elszedi. 'S im felzúdul utánna a' jaj, melly lélek rázó mint a' végveszély, 's borzasztó mint a' sírokban felelevenülteké. Jön az ujonczozás ideje, 's im az apa, anya, 's testvérek ártatlan fíjukért 's testvérükért egekig jajognak, és a' bírónak e' siralmakat látnia, e' szív szakgató kiáltásokat hallania kell. Valjon nem kell-e örvidenem? hogy mig másokat ártatlanok ellen is szorit a' törvény, előmbé csak gonosztévők büntetését szabá. Vajjon nem kell-e örvidenem? hogy amazok nem kapitánytiszték, 's hogy midőn az ítélőszék egy gyöngébb természetűre keményebb büntetést nem tudva szabott, ezt nem megváltoztatni, sem elengedni, de az emberi természethez mérséklenni isteni, és emberi törvényeknél fogva hatalmamban áll, 's szerencsés vagyok. 'S valjon az-e keresztény? ki be elégszik vele, ha embertársa szerencsétlenségén kezeit öszvecsapta 's iszonyodva elfut, vagy az, ki azért állt az emberiség szerencsétlenei mellé, hogy kelletnél szerencsétlenebbek ne legyenek. Valjon lehet-e nemesb érzet? mint annak tudása, hogy sok ezer rabságból szabadult bizonyítása szerint, mind ezért egy krajczár ajándék sem vétetett. Igen az ítéletek tiszta végrehajtó bírása a' legnemesb, és emberibb tisztségek nevezetesb viselője; kinek ügyességétől a' börtön rende

függ, erkölcsi tisztaságától pedig az egész társaságra nagy befolyás ered.

Azonban még is, kik ezen végrehajtók nálunk?

Míg a' katonai kormánynál staabboli tisztek hajtják végre az Ezredek büntéleteit, a' polgári végrehajtóbírák néhol fogadott cselédekből mint strázsasemterekből, *) néhol hadnagyokból, várnagyokból, másutt kapitányokból **) állnak. Mivel pedig azt mondják némelly Juris corpusba merültek, hogy e' nevezeteknek törvényeinkben illy értelemben hire sincs, feltaláltatott egy eszköz, mi által bíró készítettessék belölök; mert uralkodik ama szokás, hogy ítéletet csak bíró hajthat végre, megyei bírói tisztviselő pedig nincs más, mint alispány, szolgabíró 's eskütt. Ennélfogva várnagyokra, hadnagyokra, 's kapitányokra itt fő, ott alszolgabíró, amott táblabíró, vagy eskütti czimzeteket függesztének, noha schol sem a' szolgál, vagy táblabírói 's eskütti, hanem az hadnagyi, várnagyi vagy kapitányi esküformulárékban van iktatva az ítéletek pontos végrehajtásának kötelessége. 'S még is mind e' mellett is azt hiszik, hogy ezen személyeket nem az eskü hatalmazza-fel, hanem azon szolgál vagy táblabírói 's eskütti czimzetek, mellyeknek esküformuláréjokban, a' rabok kezeléséről 's a' testi büntetések végrehajtásáról szó sincs. A' honnan kétségbe sem lehet hozni, hogy azon hivatal, melly mellé egymás hivatal szükség, hogy hivatal lehessen belőle, nem hivatal. — 'S kérdem, hogy mire való ezen chimaera? vagy szolgabíróra 's eskültre kell bizni a' végrehajtást, 's nem lesz szükség a' nem hivatalokra; vagy a' nem hivata-

*) Mint sok királyi városekbnál, nevezetesen Pesten is.

**) Mind ezek a' nagy mélt. Helytartó Tanács intézménye értelmében béres cselédek, 's csak úgy exequálhatnak, ha egyszersmind valamelly tiszteletbeli szolgabírótságot vagy eskütséget is viselnek: következőleg ugyanegy személyben béres cselédek is, tisztek is.

lokat kell hivatalokra emelni. Az első mindig czélszerűtlen, 's inkább csudálandó mint követendő leendő. Egyes egyedül tehát csak a' második állhat. Ugyanis —

Nálunk egészen fel van forgatva a' dolog, nem mintha a' törvényhozó test nem jól munkált volna annak idejében, hanem mert a' későbbiek nem munkáltak az idő változásaihoz képest ennek idejében. —

Kérdés tehát, kinek kell lenni a' büntetési végrehajtónak? 's mi ennek kötelessége?

A' börtönészben megkívántatnak 1. törvénytudomány. 2. tiszta erkölccsel 's nemes szívvvel párosult miveltség, és 3. tapasztaltság.

Ha a' börtönész kötelességei elszámíttattak, ezek kifogják mutatni az álláspontot is, melyről a' börtönészi tisztséget, a' közjó megrontása nélkül alá szállítani nem lehet. Lássuk tehát —

Tartozik minden rab erkölcsi 's anyagi állapotáról felelni, és számolni: következőleg a' rabok ügyeinek lehető gyors megítéltetésére; — munkájokra, erkölcsi magokviselőkre, 's az ezekhez tartozó minden tárgyakra, és személyekre ügyelni és gondoskodni.

Kötelességei részletes elszámítása alább következővén, itt csak ez egyet jegyzem-meg, mi noha nélkülözhetetlen szükséges, talán sehol sem divatozik. —

Új rab érkeztek, ha ügyész épen nem volna jelen, ennek vallományát mi előtt elzárattatnék, tartozik előtte felolvasni, 's mintegy hitelesíteni, a' mi a' hol és eddig is történt a' visszatagadásra nézve több volt a' semminél; mert a' miről ilyenkor 2-ik bíró előtt nem panaszkodott a' rab, az előadó harmadik, vagy ítélő negyedik bíró előtt törvénytelenebb, 's méltán erőtlenebb vala a' tagadás. Fájdalom! hinnem kell, hogy ez eddig kevés helyen történt, vagy talán sehol. — De hogyan is? Hiszen a' hadnagyok, várnagyok és kapitányok sokkal csekélyebb személyeknek tartattak, mint sem illy hitelesítési megbízásra érdemeseknek tekintettek volna. Illyesmi az eddigleni vélemény szerint csak

a' tiszti ügyészre bizathatott, ki talán külső functióiból minden fixumokra, a' börtön mellett megjelenve 3-ik hónapban halgathatta-ki a' rabot, midőn az már a' börtönből iskola után még kint maradt czimboráival is értekezhetett. 'S vajjon fogja-e valaki mondhatni? hogy a' mi nem így történt, az nem csupán kivétel, 's ritka szerencse. — Vajjon van-e, ki nem látná? hogy nálunk a' dolog mintegy fel van fordítva.

A' börtön mellett csak a' börtönész (várnagy, hadnagy, kapitány) lakik, 's róla csak e' gondoskodhatik; mert a' rabokkal bánalommal ide 's tova hónapszámba való futkározás 's kint maradás öszve nem férhet. Ennek kell legjobban tudni, mellyik rab ügye végzendő, 's mellyiké van elhanyagolva? Ennek kell tehát sürgetni is mindenik rab ügyét, hogy ez kelletén túl ne halogattassék, szinte úgy a' közönség kárára, mint a' rabokéra. Azonban szokásaink 's törvényeink az egész börtön erkölcsi sőt még anyagi állapotáról való felelést, és számolást azon ügyészekre bízták, kik holmi úrbéri 's egyéb foglalatosságaik miatt 2—3. hónapban is alig juthatnak a' börtönhöz. Miből nem csak számtalan rövidségek 's erkölcsi károk származtak; hanem az is, hogy a' tiszti Ügyésznek e' szerént nincs ellenőrije, mert őtet a' törvény és szokás magát tévé maga mellé azzá. Mi illeti pedig a' törvényszéki ellenőrködést, ez igen is jó: — de a' hol folytonos ellenőrködés szükséges, vajjon elég-e ott a' dologba 3. hónapban egyszer tekinteni! —

Próbáljuk megfordítani a' dolgot. 'S tegyük a' börtönészt a' maga helyére, 's azonnal meglátjuk, hogy ha ez a' fenyítéki kormányzó, 's az ügyész csak ellenőr: ha ez nem az ügyésztől, hanem az elnökségtől, vagy megyétől függ, 's nem nézheti-le az ügyész, — vajjon nem találkozik-e benne, úgy az ügyésznek, mint az ítélőszéknek magának is leghatalmasb ellenőre? ha t. i. kötelességévé tétetik, 's felhatalmaztatik, hogy a' rabok ügyeiről nem az ítélőszéknek csupán, hanem a'

megyének is adja-be havi számadásait 's észrevételeit.

El hiszem, hogy ez sok ügyésznek 's még több torynak nem tetszendik; de tetszeni kell a' közjónak, a' közbátorságnak. — 'S nem látom okát, hogy azon törvényhozó test, melly az alispányt és szolgabirákat azokká hatalmazta, a' mik, a' börtönészt azzá ne tehesse, mivé tennie kell. —

Különös valóban hogy illy nevezetes tagról, ki a' nyomozó, előadó, 's ítélő bíróság munkálatait összeszeni, végrehajtani, és ez által a' közbátorságot eszközölni tartozik, még csak nem is gondoskodtunk, 's ennek viselését olly emberekre bíztuk, kiket szolgálataik alacsonyysága, 's a' fölibek ültetett ügyészi tisztség tehetetlenekké tévének rendeltetésök kivívására.

Mind ezeknél fogva elkerülhetlen szükséges, hogy a' börtönészi tisztség, mellynek hatásától annyi rabok erkölcsisége, 's a' közbátorság olly igen függ, a' maga méltó helyére tétessék: úgy hogy az ő személyében képviseltessék nemcsak a' végrehajtó-bíró, hanem azon kormányzó is, ki az ítélet nélküles rabok iránt is az illető tisztviselőket kötelelességeik telyesítésére annak helyén szoríttathassa: és ha ok nincs reá, csak minden második építő-széken választassék: ekkor is úgy, hogy minden folyamodó mind szükséges tudományt, mind tiszta erkölcsiségét előre bém bizonyítsa.

Lehetne-e némelly megyékben ezen hivatalhoz még más hivatalt is kapcsolni, mint p. o. a' hadi pénztárnokságot, vagy biztosságot, annak megítélése nem ide tartozván, itt csak azt jegyzem meg, hogy mivel tömlöczbe való ember az, ki egy szerencsétlen rabtól ajándékot merne elvenni, előre is látható, hogy ennek semmi accidentiája sem fog lenni. — Ez okból szükség hogy fizetése is szolgálatahoz légyen szabandó; mert illy tisztségre nemeses fizetéssel jó birtokú ember akkor sem néz, ha kínálva kínálják vele, nem hogy még lakomákról intézkednék végette.

Különös ötletnek fog tekintetni, de közelebbről véve valóban nem az — azon véleményem, miszerént némelly megyei börtönészi hivatalhoz vélném a' hadi pénztárnoki hivatalt is kapcsolandónak: melyet legkisebb nehézség nélkül teljesíthetne egy személy.

A' baj csak az, hogy a' pénztárnoksághoz hypotheka, vagy jószág lekötés is kívántatik; holott vagyonos ember börtönészkedni nem igen fogna. E' bajon azonban könnyű segíteni; mert feltétetik, hogy jó fizetésért majd birtokos emberek is készek leendének börtönészkedni, miután ezen hivatal végrehajtói kormányra emeltetnék: továbbá előre feltétetik a' börtönészen a' tiszta erkölcsiség, 's ha a' tapasztalást kérendjük meg, úgy látandjuk: hogy a' pénztárnoki hiányok mindenütt ott történtek, hol vagy semmi ellenőrség nem volt, vagy az nagyon el volt hanyagolva. Okos ellenőrség mellett csak erőszakkal lehet rabolni, de lopni soha sem.

Mind ezekhez végre csak azt adom, hogy ha *mind ezek, miket a' bíróságról felhoztam, bár ha némi módosítással is nem teljesíttetnek, a' legszebb ügyekzetek, rendelkezések, a' legjobb börtön alkotások, intézkedések csak félig meddig fognak e' mostani büntetési módon segíteni.* 'S valjon szabad-e valamibe kezdeni fél orvoslással ott, hol egész orvoslás kívántatik? — holott egy úttal a' bíróság czélszerű szerkesztése által gyökeres orvoslást lehet, sőt elkerülhetetlenül szükséges is eszközteni.

XVI.

A' végrehajtási nehézségről.

Az ítéletek végrehajtása olly nehézséggel van összekapcsolva, mi ha nem orvoslatnék, igen szembe-

tűnő maradna. Úgy látszik ugyan, hogy könnyű vagy tán semmi, — de én tapasztalásból mondom, hogy nagy és okvetetlen orvoslandóbaj. Értheti az ember a' a' törvényt, tudhatja a' resolútiókat, 's végre még sem azt kénytelen talán tenni, mit ért, és tud, hanem mást. Lássuk gyakorlatban

A' birói ítéletek *kihirdetése* olly lényeges része az ítéletnek, hogy a' nélkül az ítélet nem egész. — Ezen kihirdetést természetesen mindenkor az ítélő bírók szokták magok végrehajtani, és pedig nálunk a' fő mélt. Curián is kinyitott ajtókkal: következik innen, hogy tehát *egy bíróság ítéletét más bíróság nem hirdetheti*: továbbá még az is, hogy a' bűnpörökben hozott ítéletek hirdetésén nem hogy szükség volna személyesen jelen lenni a' rabnak, sőt azt, mi előtt kihirdettetett nem is lehet ítéletnek nevezni, annyival kevesbé szabad tudni. — Következik harmadszor, hogy az ítéletnek azon felolvastatása, mi szerént a' raboknak tudtára adatik, törvényes kívánság ugyan, de nem hirdetés, 's az ítélelhozásához, befejezéséhez, és kiegészítéséhez épen nem tartozik: vagy is ez akkor történik, midőn az ítélet már ki van hirdetve; holott ugyan azon egy ítéletet kétszer hirdetni nem lehet. Jól megjegyezzük tehát hogy más az ítélet hirdetés (publicatio) más az ítélet felolvasás, vagy tudtúladás, melly utóbbi épen nem tartozik az ítélő, hanem a' végrehajtóbíróságra.

Azonban ezen okoskodással többször mint nem ellenkezik a' gyakorlat, úgy hogy vagy azt kell hinnünk, hogy ugyan azon egy birói ítéletet kétszer is lehet sőt kell hirdetni, vagy ha ez tagadatik, maga a' szükség parancsolja, hogy úgy legyen. Szükség ezt a' gyakorlatból felvilágosítani. Itt van néhány föl tett eset:

1. Az alperes ítéltetik befogatásától kezdve egy évi fogságra a' megyei törvényszéken; de ez főlebb vi-

szi. A' főlebbvitelnél kap egy évi fogságot *e' jelen ítélet hirdetésétől kezdve*, — azonban tegyük fel

a) Hogy ezen ítélet a' megyei széken, költeen 6—8 héttel *olvasztatik fel*: és a' rab ez idő alatt is bé van fogva, kérdés, mikor kezdődik az ítélet? akkor-e midőn a' felsőbb bíróság hozta 's hirdette a' maga ítéletét, vagy akkor, midőn a' rabnak felolvastatik; mert mind kettőre vagynak példák.

b) Tegyük föl, hogy a' kérdéses rab még csak most rendeltetik be az ítélet meghallására, kérdés, hogy illik reá? „*e' jelen ítélet hirdetésétől*,” ha igaz, hogy ugyan azon ítéletet nem lehet kétszer hirdetni, — és ha lehet, miért nincs kitéve, hogy az első, vagy második hirdetéstől kezdve?

c) Tegyük fel, hogy ezen ítéletben az áll, *e' mai naptól kezdve*, és a' rab még akkor nincs befogva — mikor kezdődik a' fogság? szinte mint akkor is, ha a' rab be van fogva?

2. Van egy bűntársaságban 5 rab, a, b, c, d, e. — Az a b halálra, a' c d e egy évi fogságra, és ezen kívül 100 páczára ítéltetett a' megyei széken. Főlebbvitel útján az ítélet helybenhagyatik: kérdés, mikor kezdődik a' 3-ra nézve az ítélet?

3. Főlebbvitel útján ítéltetik egy olyan rab, ki be van fogva, egy év olta — 2 hónapra az eddig szenvedett fogsága betudásán kívül: azonban ezen ítélet előtte csak 10 hét mulva olvasztatik fel, kérdés, mikor kezdődik ítélete?

Illyen százféle példát állíthatnánk magunk elébe, nem mondván azt, hogy megtörténtek, vagy nem történhetnek. Ennélfogva, mivel a' törvény az igazság képviselője, vajjon a' végrehajtó bírót nem szükséges-e tisztára hozni? Véleményem az, hogy a' birói ítéletek, mellyekben most illy záradékok állanak „*e' mai naptól*,” *e' jelen ítélet hirdetésétől*, *befogattatásától kezdve*, vagy az alatt valóbb *ítélőszék ítélete helybenhagyatik*, szűkebb, kielégítőbb határok közzé lennének

szorítandók: 's talán leginkább megegyeznék a' törvényes kívánatokkal, ha a' rab mindenkor *befogattatásától* ítéltenék.

Ezen szabálynak jó oldalai:

1. A' végrehajtásnál megszűnne minden nehézség.

2. A' büntetés egészen lenne kimondva, nem mint most, midőn gyakortán megtörténik, hogy valamely rab pöre 4 évig foly, 's ekkor „e' jelen ítélet hirdetésétől“ 2 évi fogságra marasztaltatván, a' világ szemé előtt nem 6, hanem csak 2 évi fogsága vétetik beszámítottak. A' miből méltatlan előítéletek szoktak származni; sőt még olykor zavar is. Mert ha az olly módon megítélt törvényszegő kiszenvedése után ismét börtönbe kerül, valjon nem eshetik-e meg könnyen? hogy nem 6 hanem csak 2 éves fogságot szenvedett bűnösnek tekintessék, mint erre talán példát is lehetne felhozni 's t. e'.

Más részről azon nehézség fordul elő, hogy illy esetben, miként mondja az ítélőszék, hogy vasban, köz munkán, börtel, vagy zárva, holott nagy része már eltelt az ítéletnek; 's miként lehessen a' testi büntetést végrehajtani?

Mind ezekre ugyan szükség sem volna az új rendszer szerént: de véleményem kimondom a' mostani rendszerhez képest.

Hogy az ítélőszékek illy záradékokat vettek fel: *a' mai naptól, e' jelen ítélet hirdetésétől 's a' t.* — onnan származott, mivel, ha befogattatásától kezdve ítéltettek volna, miként illeszthetett volna akár a' börtel, vas, közmunka, akár a' testi büntetés rabra? 'S ez valóban fontos ok: de ellenben nem lehetett volna-e mondani? befogattatásától kezdve ítéltetik 6 évre, 's a' még hátra lévő 2 évi idejének közmunkán, börtel, vasban, 's 200 pálcza szenvedéssel leendő töltésére. Így valóban eddig is sok zavarnak eleje vétetett volna, mellyeket fejtegetni itt fölösleges: de okaim fontosak. —

Végre említendő, hogy ha az ítélet hirdetésétől kezdődnek a' büntetés, és nem a' rabnak tudtuladása, vagy előttei felolvasása napjától, megtörténhetnék, hogy míg a' felsőbb ítélőszéki ítélet a' rab előtt felolvastatnék, 9—10 hét is elmúlt, a' melly idő miként beszámítható?

Véleménycmet a' gyakorlat leginkább sürgetendi, mert itt csak látszatunk tisztában lenni — 's pedig mind ez igen fontos csekélység.

XVII.

A' bűn megelőzéséről.

Tudva van közönségesen, hogy csak a' népnevelés czélszerűsége az, mi egy országnak mind erkölcsi mind anyagi jóllétét eszközölheti, de éppen ezen czélszerűség helyesb felfogásában 's eszközlésében különbözik a' vélemények.

Némellyeknek minden okoskodása főleg csupán csak az erkölcsi erő kifejtésével foglalatoskodik, 's ennek elérésére elegendőnek vélik a' népnevelő iskolák felállítását. Mások velem együtt olly véleményben leendenek, hogy az erkölcsi erőnek nélkülözhetlen alapja az anyagi jóllét, 's ezen alap nélkül az erkölcsi nevelés célhoz nem vezethet, 's ha bár vezetne is, annál nem maradhat. — Embert, ki kenyeret és ruhát kér, kíván sőt követel, erkölcsi mondásokkal ki nem elégíthetünk: embert, kinek szükség a' mestere, iskolai tanítók által el nem ámttathatunk: embernek, ki nyomorúsággal küzd, a' szabadság még maga is öldöklő fegyver: embert, kit szükség ragad, a' bűntől sem isteni sem emberi törvények által fel nem tartóztathatunk, mert hogy „a' szükség törvényt ront“ — talán nincs nemzet, mellynek közmondája nem volna.

Említém már, hogy anyagi jólét nélkül ez élet minden kísérteteinek kitéve vagyunk, mert a' testszükségei mindennapiak 's mulaszthatlanok. Szüntessük-meg az okot, 's magától megszünend az okozat is, vagy is kevesbítsük a' nép anyagi szükségait, kevesbüend a' törvényszegés is.

Korán sem kívánok olly tulságba esni, mintha a' nép anyagi jólétét erkölcsi jólét nélkül is elegendőnek vélném: sőt inkább megismerem, hogy a' nép erkölcsi jóléte megtermi az életrevalóságot is, melly magának anyagi jólétet is képes elővarázsolni — csak azt mondom, hogy mivel nélkülözhetlen feltétel erkölcsi jólétünk megszerzésére, és fentartására anyagi jólétünk, bár miként öröködünk is, czélt veszünk a' népnevelésnél, hanemha ennek szükségait egyszersmind kevesbítettük, 's őt jobb állapotba helyeztük.

Mennyivel olcsóbb azonban a' jó tanács az arany-nál 's ezüstnél, annyival becsesb lenne a' nemzetek anyagi jólétét eszközölő terv, azon szemléletnél, melly az erkölcsi népnevelést minden szükségek pótlékául akarja állítgatni. Ki itt czélszerű tervet mutathatna-fel, valóban méltó lenne Hazája jó emlékezetére, melly drágább mindennél. — Mert bár legczélszerűbbleg büntessünk, az emberiség vesztesége sötétlik lelkeink-re, de midőn büntöli óvás tűnik-fel, az emberiség boldogítása 's dicsőítése lángol-fel szíveinkből. Véleményem következendő:

Minden nép annál inkább gyarapúl, minél jobban meghasználni tudja idejét, és minél kevesb erőtetéssel elégitheti-ki szükségait.

Vessünk egy pillanatot Magyarországra, 's látni fogjuk, hogy itt a' népnek legnagyobb része az esztendő nagyobb részén hever, vagy csak olly munkát tesz, ha tesz, mellynek jó formán semmi láttatja sincs.

*) Ugyan is —

*) Alig van olly ország mint Magyar honunk, mellynek olly különbözők vidékei, népcsége, ennek miveltségére 's

Miután a' tavaszi munkákat végezte a' nép, a' mi alig tesz többet hat hétnél, kaszállásig mit sem csinál. Ekkor elkezdvén a' nyári munkák Juniustól kezdve October végével munkája megszűnt. Novembertől Martius végéig úgy szólván csak a' készet emésztí, mert ha kivesszük azon időt, melyben barmait eteti, és maga eszik, a' többi rész alkalmasint a' meleg kemencze mellett, vagy fagyoskodással telik-el. *) Vegyük ehhez a' vasárnapokat és innepeket, melyekhez a' kereszt- 's bucsujárások, farsang, 's több ilyenek szá-

szorgalmára, föld kiterjedésre 's minőségre nézve. Némelly északi megyék földje sovány, hegyes lévén, népségét nem tarthatja. Innen van hogy a' szegény árvai, lipői, trencséni, 's több megyei lakosok kénytelenek nyári munkákra az ország bensőbb néptelenebb vidékeire seregestől nyomútni. Némelly nyugoti 's északi megyék már is olly igen népesek, hogy ha nagyobb nép szaporodás leend, és az ipar előre nem haladand, a' kereskedés nem javuland, terhökre fog lenni a' népség, mert szorgalmuk ellen, eddig sem leheté panasz, 's körülményeikhez képest dolgoznak annyit, mint a' legmiveltebb országok lakosai, noha kevesb az ösztön: de erről majd alább Némelly megyékben sok a' jó föld, kevés a' nép, hiányzik a' munkás — Illy viszás körülmények vegyületében, valamelly egy oldalú általános állítással lépni-fel épen nem lenne tanácsos, mert hiszen a' különféleség különféle gyógyszert, 's orvosló eszközt kíván. kérem tehát véleményimet helybeli körülményekhez alkalmaztatni.

*) Egy jó nagy része olly szegény vagy inkább élehetetlen a' népségnek, hogy még legszükségesebb ruházatja sincs. Téli időben csizma nélkül a' házból sem tud ki lépni, és ha kilép, úgy is betegség martaléka, 's ha mindig bent marad, akkor is nyomorult. Ha a' disznótor elmúlt, mely édes mindnyájuké, azután koplalhat, és mivel fűteni valója sincs, fagyoskodhatik is. Ha egy szegény apa, illy állapotban végig tekint a' zsákvaczokon éhhel siró gyermekeire! 's midőn szives imádságai sem hoznak segílyt — az elkeserűtnek hogy nem jutna eszébe a' másé! 's hogy jutna az iskola?

mitandók, kiviláglók, hogy az évnek csak ebben is egy ötöd részénél több telik-el, úgy hogy a' valóságos helynyelés, ide nem értvén az idő viszontagságai u. m. szél, eső által okozott heveréseket, az egész év felénél sokkal többet emészt el.

Vegyük fel most, hogy 10 millió nép közzül csak három millió vesztegeti is így el idejét t. i. az esztendőnek ha nem egészen felét, csak harmadát is, mintegy 270—300 millió napszám, 's annyit kívánó és erő munka van oda: 's hány milliót erő munkával szegényebb évenként az ország, 's hányszorota lesz népsége azon szükséghez közelebb taszítva! melly törvényt szokott rontani.

Ha e' roppant veszteségnek főbb okait vizsgáljuk, ezek a' többek közt két félék, helybeliek, vagy országosak.

Országos okai a' Haza illy kárának, ha a' nép törvény által nem segítettik, jogot nem ismer, 's nem neveltetik, de ezekre nézve nem szólók, miután elég indítványok tétettek mind a' kereskedés, mind bizonyos fokozatú felszabadítás, mind népnevelés iránt.

Helybeliek, mellyek a' régiség következményei, p. o. némelly régi mező városok 's helységek istállóji a' városokon kívül szorítvák, 's ezek csupán barmaik étetésével kénytelenek eltékozolni az egész napot: — a' tanyák, vagy majorságok néhol a' helységektől több mérföldre szétszórják, 's az évnek nagy része csupán hasztalan járkálásban pazaroltatik-el. Illy ok néhol a' neveletlenség is p. o. mi a' földmivelés körén kívül vág, nem csak magyar de más nyelvű lakosaink is nagy részben, bizonyos előítéletből idegenek 's szégyenlik megtenni, így például, a' fonást 's egyéb illyes munkát végezni meggyaláztatásnak véli igen sok.

Mind ezeknél azonban van egy sokkal nagyobb szerencsétlensége t. i. Nem tud mit csinálni! mert nem tudja mit lehetne csinálni, 's mert nincs ki megmondaná, mit tegyen? és nincs rá szoktatva, hogy tegyen. —

Azon foglalatosságok, melyek által a' nép anyagi jólétét eszközölheti, e' három fő szakaszokra osztatnak :

1. *Termesztőkére*, hova számláltatnak a' mezei gazdaság, erdészet, kertészet, és baromtenyésztés.

2. *Gyártókéra, készítőkére*, hova a' gyárok, művészetek 's kézi mesterségek tartoznak.

3. *Felcserélőkére*, hova az egész kereskedés jő.

Közönséges eszme, hogy a' két 's több féle mesterséget űző egyiknek sem felelhet meg kívántatólag. A' gazda nem lehet egyszersmind kereskedő is, gyártó is, ezek pedig gazdaságot is nem űzhetnek.

Ezen közönséges eszme véleményem szerint úgy mint van, igen csalékony, sőt veszedelmes. Én t. i. helyeslem nagyban űzve, tagadom kicsinyben : vagyis egy nagyobb kiterjedésű jószágigazgatónak, bizonyosan elég baja van a' gazdaság folytatásával, ha nem kereskedik is. A' művésznek vagy gyárosnak romlás nélkül nem lehet mesterségétől távozni. Mind ez azonban ellenkezőleg van kicsinyben. Itt azt kell szemügyre venni, hogy kis gazdának, csekély kézmivesnek, vagy szegény kereskedőnek épen az a' baja, hogy kevés a' foglalatossága, 's kevés a' pénzkeresésmódja, vagy is ki fogy a' munkából; mi által épen olly arányban pusztítja jövedelmét, 's nevelikiadásbeli szükségéit is; 's mind ez csak azért, mert bizonyos időszakokban nem tud mit csinálni. —

Hogy a' nép könnyebben kielégíthesse szükségéit, arra nélkülözhetlen, hogy minden telhető idejét meghasználja. A' mi csak úgy történhetik, ha mindenik lakosnak vannak eszközei, melyek által az idő viszonyosságaihoz 's körülményekhez képest magának hasznot hajthat. Illy eszköznek vélem a' nép kezében, ha mindenik egyed 2. vagy 3. féle mesterséget tanul gyermek korában : mit példában kívánok előterjeszteni. —

Ha a' gyermek megtanulja a' földmívelésen kívül a' takácsságot és fonást, vagy csizmadiaságot, szabósá-

got, és fonást, azon időszakokban, melyekben a' gazdasági munkákból kiszorúl, ezen mesterségek üzése által hasznót hajthat magának, és annnyival javitandja anyagi jóllétét, mennyivel kevesebb időt hagy munka nélkül.

Betannulandó kézmivességek közt legczélszerűbbek azok, melyek legszükségesebbek 's legközségeesebbek p. o. fonás, takács, csizmadia, szabó, faragó, háztetőverő, falrakó, kefekötő, kőmives, posztó- és bőrbocskor készítő, szappanos, vagy gyertyamártó, üveges, kötél, és kerékgyártó, asztalos, kovács 's több efféle kézmivességek.

Tegyük fel, hogy egy helységben, a' helybeli körülmények kívánatai 's gyermekeik hajlandóságához képest választanak a' szülék illy kézmivességeket, 's hogy e' szerént magok cseremunkák által megkimélhetik azon kiadásokat, melyeket most szükségkép kell kifizetni, vagy megkereshetik azt, mit ön romlásukra télen ruházatért most tehetetlenek kiadni: sőt hogy még tulajdon szükségseik fedezésén fölül pénzt idegenektől is érdemelhetnek, és hogy mind ezeket olly idő szakban nyerhetik, melly különben elveszendő vala, elképzelhetjük, mennyire javulna a' népnek nem csak anyagi, de erkölcsi élete is, mert tudva van, hogy ördög párnája a' heverés, és a' munkával foglalkodó nép, roszon nem törhetné 's nem törné fejét mint most, midőn ha akarna sem tud mit csinálni.

Valóban a' népnek erkölcsi oktatása csupán azon esetben birandhat kellő és folytonos hatással, ha mód nyújtatik nekie minden idejét meghasználhatnia, különben a' szükség törvényt fog rontani, 's az erkölcs tisztasága az anyagi szükség örvényében keringeni 's végre bemerülni. — Igen is az ember erkölcsi jóságát, az élet viszontagságai változás alá szorítják, 's hogy ez eltávoztassék, e' viszontagságok terhein kell könnyíteni.

A' népnek kézmívességei oktatásánál következő észrevételek fordulnak elő.

1-ször. Némelly mesterségek folytatásához mint p. o. csizmadia, szabó, takács, háztetőverő, kefekötő, kőmíves, falrakó, szappanos, posztó és bőr-bocsakor készítő, üveges, fonó 's több efféle mivességekhez keves és igen könnyen szerezhető és tartható szerszámok 's eszközök kellenek. Másokhoz ellenben mint p. o. kovács, asztalos, kerékgyártó 's több efféle, sok helyet foglaló, és nagyobb pénz mennyiséget elnyelő szerszámok szükségesek. Amazoknak üzése tehát könnyű, emezekére nézve pedig megjegyzem, hogy ha bár bajjal is, még is lehet segíteni, 's azon hasznos siker, melly innen származandik, méltó a' bajlakodásra: 's itt most csak annyit érintek, hogy illy célra egy helybeli előljáró felvigyázata alá nem lehetne-e olyan közműhelyeket állítani? mind kerékgyártók, mind kovácsok 's asztalosok számára, mellyekben azok annak idejében bizonyos napi bér fizetése mellett dolgozhatnak. — Az olly nehézségek, hogy hát a' czéhbeli mesteremberek illy esetben hová lennének? 's mennyi bonyolódásba ütköznék e' tervezet kivitele! sokkal gyengébb oldal, mint sem itt legkisebb akadályul vétethetnék.

2-szor. A' betanításra szinte több nehézség fordul elő: u. m. hol és kitől tanulhat a' gyermek? 's kifizeti a' tanítókat?

Miféle pénzalapot vélek ide fordítandónak, azt alább érintendem, 's itt, csak azt jegyzem meg, hogy a' betanításnak ingyen kell megtörténni, és csupán csak azok fizessenek valamelly csekélységet, kiktől telik: különben féltő, hogy a' szegény ember majd elhanyagolja gyermekei nevelését, mint eddig az iskolába járatást: — 's ki vetheti szemére? ha felkiáltja „a' szükség törvényt ront — 's étel és ruha nélkül nem lehet az erkölctant tanulni.“

A' tanítókra nézve megjegyzem, hogy illy mes-
teremberek mindenütt találkoznak, ellenkező esetben
nem olly lehetlenség illyeneket vagy behozni a' hely-
ségbe; vagy a' szomszéd helységbe, hol ismét illy sza-
kú mívésesek találkoznak, mint millyeneket a' szülék ki-
válnak, csereképen vinni a' gyermekeket 's a' t. —

Mi illeti a' leányokat, ezeket, azon kívül, hogy
egy értelmes gazdasszony által kenyér sütésre 's főzés-
re oktattathatnak (mellyekhez tapasztalás szerént szá-
zadik asszony sem ért, 's pedig csak a' szükség ki-
vánatához képest) — lehetne varrásra, fonásra, sző-
vésre, pokróczkészítésre 's szabóságra is taníttatni, 's
mind ezek iránt egy tervezetet kidolgozni. —

Azon sok kicsiny, mellyet a' hongazdaság annyi
sok millió kezek által nyerne évenként, az idő cél-
szerű meghasználásával — tagadhatatlanul olly nagy
kinccsel vetekednék, millyen a' nép anyagi jóllétére 's
erkölcsi jósága fentartására nélkülözhetlenül szüksé-
ges.

Erkölcsi jóllétet anyagi nélkül *eszközölni*, *meg-
tartani* szinte olly lehetlen, mint okozatot ok nélkül
képzeln.

Én meg vagyok győződve, hogy ha ezen egysze-
rű vélemény pártfogásra találand, a' mostani gyermek
sarjadék, tetemes bűnöktől meg fog óvatni, 's a' Hon-
gazdaságra a' sok millio aprólékosságból nem is kép-
zelhető nagy nyereség háramlani. És nem mást, mint
az illy módon anyagi jóllétre állítandó népet lehet *csak*
erkölcsileg 's czélszerűleg oktattatni.

II. Rész.

**A' Börtönről,
's
szerkesztéséről.**

II. Rész.

I.

A' B ö r t ö n r ö l.

A' Börtön azon épület, mellyben a' törvényszegő törvényesen reá mért büntetését szenved.

A' mint a' büntörvény osztályozandja a' vétségeket, ahhoz képest szükség alkatni a' büntetés helyeket is. A' vétségekhez képest, millyenek a' bűn, véték és hibany, az elítéltek is fokozatonként terhelhetnek. A' bűnösöknek és vétkeseknek, vagy is raboknak *börtön*, a' hibanyosoknak vagy is foglyoknak, *fogház* szükséges. *)

Hibanyosok csak az eljáró bünbíróságoknál találtnak, 's ennél fogva törvényhatóság vagy egyes bíróság, melly bűnnyomozásra van meghatalmazva, czélszerű fogház nélkül nem lehet; 's illyen fogházakat, a' miveltebb rabok számára tervezett formára, minden bünbíróság szükségéhez képest, emelet nélkül földszínt igen gazdaságosan és könnyen építhetni.

*) Börtön, carcer. — Fogház, arestum. Bűn, crimen — véték delictum — hibany, vitium — hiba, error. — Mind ezt csak tervezet képest hozom föl, várván jobb értelemadást. Egyébiránt elegendő ezen általános kifejezés *bűn*, büntetés.

A' börtön kívánatai 1. bátorság, 2. egészség, és 3. czélszerű alkalmas szerkezet.

Ha valaki megtekinti az angol 's északamerikai börtönök térképeit, csudálkozni fog, hogy közzülök czélszerűt nem találhat. Ha pedig olyan börtönt akar látni, mellyre még vesztegetve is van a' kincs a' czélszerűtlenségen fölül, tekintse meg azon börtön térképet, mellyet Haviland a' híres építész, Északamerikában Philadelphia számára legutóbbi években készített, 's csak nem azt fogja hinni, hogy Északamerika börtönein javítani talán nem akar, 's hogy mindenféle szükséges intézetekkel bővelkedvén, pénzét szórhatja haszontalanságokra, mint a' millyen e' börtönnek is puffadt innepiessége. — Holott Beaumont és Tocqueville megjegyzék, hogy az egész északamerikai státusokban egyetlen egy intézet sem volt még 1830. évben a' szerencsétlen bolondok számára: 's azok ott is a' börtönökbe záratnak, mint Europa több országában! Fontolja meg bár maga Északamerika, vajjon köztársasági elvből eredhet-e olly intézkedés, melly szükségtelen pompára szórja ki ott a' pénzt, hol a' szükség nincs kielégítve.

A' tiszta és mély eszű Bentham, ki a' gonosztevőt, zavart, beteg eszűnek mondá, — legczélszerűbbnek tervezé, a' küllő, vagy a' sűgár alakú börtönt; melly sokaknak megtetszett. Illy formában tervezé Haviland is a' philadelphiai világ hírnű börtönt.

Ezen panopticum, szétlátó vagy küllő börtön hibái e' következők:

1. Nem lehet benne szabad légfolyás; mert a' ketős magas kerítés már magában elég a' szélnek gátot vetni, 's még ezen kívül a' küllő ágai segítik elő ugyan ezt. 'S ha már a' romlott levegő nehezebb, és földszíntre száll, miként tisztul meg az illy falmélységek közé ülededett levegő, mellyet csak a' szél emelhet fel? — Megjegyzem pedig, hogy ha nagy különbség van is Északamerika rengetegei és az eurpai

népes városok levegője közt, olly nagy következményt még sem fog valaki innen húzhatni, hogy a' földszíntre száló rossz levegő a' mély falak közzül erős szél nélkül is ki mehet.

2. A' büntetés egyik fő kívánata, hogy a' rabok sem szóval, sem jellel ne közöljék gondolataikat. Itt azonban össze vagynak egymásfelé szemközt fordítva az ablakok, 's ki az épület középpontján örökös, miként fogja látni vagy hallani a' tilalomszegéseket? Itt a' lehetetlenségről 's a' rabok mellesleges akadályoztatásáról lehet ugyan védelemkép szólni; de az előtt nem, kinek tapasztalása van. — Ha pedig falakkal választatnának szét a' küllők, és így az ablakbéli kilátások is, akkor még inkább el lenne fojtva a' levegő. Illy választófalak azonban nincsenek e' térképben.

3. Azért, hogy az őt a' középponttól szétláthasson, a' börtönszobák sikátorát középett nem választhatja el semmi fal. Én azt tartom, hogy a' mit épület által meg lehet őrizni, ne bizzuk azt gyarló örökre, az öröket itt mindig úgy kell inkább tekinteni, mint biztos épületnek, 's nem mint raboknak őreit. Itt sem a' hang, sem az összetekintetés nincs kellőleg akadályozva; mert a' hang az összeérő szomszéd szobákba ugyan nagy bajjal, de a' szemköztiekbe könnyen megy. Ollyasmit pedig felhozni védelmül, hogy az ajtók a' sikátoron nem épen szemközt állnak, és így a' kilátás akadályozva van, csak olly ember előtt lehet, ki még sem rabot, sem rabört nem látott. — 'S ki állításomban kétségeskednék, pirulni fog, ha tapasztalás után ítélend. Az ember gyarló; de leggyarlóbb az, ki a' raböröket 's rabászokat nem gyarlóknak hiszi. Miért kell tehát ezektől minden lehető alkalmat el nem zárni? 's a' melly alkalmaknak lenni kell, azokat a' lehetőségig nem kevesbíteni.

4. Mi illeti a' felvigyázók kényelmes bejárását, ennél nem lehet fárastóbbat, 's így czélszerűtlenebbet, gondolni. Itt, ha valamelly rabhoz kell menni, a'

kaputól előbb a' középpontig, innen ismét csak nem olly hosszúságra kell menni, úgy hogy mindenik rabhoz menve, az egész udvar hosszát csak nem végig kell gyalogolni, és ismét vissza; 's mi több, a' szoba csoportozatoktól a' középpontig sugárzó folyosók a' felvi-gyázatot gátolják, 's haszontalan költséget okoznak.

5. Ha valamelly rab a' kerítés felé eső szobák ablakain kiszabadúlna, hogy láthatja meg az ör nappal, 's hogy veheti észre éjjel? mert ez történhet, 's a' börtön bátorságához tartozik; holott a' középponttól az ablakok szem előtt fedvék. —

A' börtön belső alkotását is kellene még bírálgatni; de a' térképben semmit ki nem vehetni, holott méltán gyanítható, hogy a' melly börtönnek külső alakítása igen hibás, annak belső szerkezete sincs hasonló hibák nélkül. Különös valóban, hogy mind azok, kik idegen börtönök vizsgálására jártak, a' belső szerkezetről vagy épen semmit, vagy olly keveset mondanak futólag, miből épen nem lehet észre venni, hogy a' leg-szükségeseb belső szerkesztésről fogalmat akartak volna magoknak szerezni. *) 'S ez nem valamelly gúny, sem önhittség' sugallása; mert a' börtön kívülről maga mutat mindent, de bel szerkezetében van a' megtanulandó titok a' léghúzásnál, a' fűtésnél, a' víz és árnyékszékcsövek szét ágaztatásainál, a' fa hordásnál, ajtók ablakok elrendezésénél 's a' t. — 'S mi a' börtön tech-

*) Egyik az illy utazók közzül, mint maga mondja, miután Europa 24 legújabb 's legjelesb fogházait megvizsgálta, így ír: „Egy kamara legyen 12 angol láb hosszú, 10 láb magas 's a' t. Az ablak közel eszék a' bolt-hajtáshoz, 's hosszú lehet, de 5. *hüvelyuel nem magasb* — két ajtó mindenik kamarán, 's rajta karánt metszett *kémlyuk*. 's a' t.“ Kértem az író, lehet-e az illy ablaku szobában dolgozni? 's még kémlyuk is szükséges? 's ilyen szerkezetük Europa 24 legújabb 's legjelesb fogházai? — !! Lásd *Tervet* a' javító fogháznak 46 oldalon.

nicumát illeti, én ezt kívántam volna bővebb szemügyre vetetni, 's rajzokban közölni; — mert ez több minden panoptikon felcífrázásánál.

Ha előadott észrevételeim a' többi és más szerkezetű börtönökre alkalmaztatnak, azonnal szembetűnendők azoknak hibáik is.

Illyen a' Sing-Sing — illyen Power találmánya — illy czélszerűtlenek, sőt valóban boszontók mind azon tervezetek és börtöntérképek, melyeket eddig közre bocsátva láttam! 's valóban csudálkozni lehet, miként lehete mivelte nemzeteknek a' természet útmutatásaitól annyira eltérni, — mint a' Brixton, Kirkdale — Milbank — Genfi 's több europai 's északamerikai börtöntérképekből láthatni.

Elsorzott észrevételeim ellen lehet ugyan némelly szöszaporításokat felhozni; de nem sokat ér az olly okoskodás, melyet nem igazol a' tapasztalás. Tanácsosabbnak ítélem e' helyett olly tervet előadnom, mely sem angol, sem északamerikai mintára nem készült, 's egyedül a' természet és tapasztalás útmutatásának köszöni létét, 's ez a' legegyszerűbb magyar terv — melyet az I. és II. térkép táblákon minden ahoz értők bírálása alá van szerencsém terjeszteni.

E' börtönterv nem tökéletes ugyan, de annyiban czélszerű, mennyiben minden kívánatai a' börtönnek lehetőségig benne foglaltatnak.

I-ső Tábla

*Magyarázata a' börtön térképnek földszint *)*

(bécsi mértékben.)

ST. A' kerítés hossza a' 2 végső fallal együtt	91 ^o
szélessége SU. — " — " — "	40 ^o 1'
EF. A' börtön épület hossza — — — —	72 ^o 5'
szélessége — — — —	7 ^o 3 ¹ / ₂ '

*) Az udvarok bővítése akkor is szükségtelen, ha a' hely bősége engedné. —

A' börtön F. végén a' kerítéstől távolság falon kívül	— — — —	4° 3'
„ E. végén	— — — —	4°
A' börtön épület a' kerítéstől hosszában párhuzamos távolságban kerítés fallal együtt	— — — —	5°
GII. kézművek 's eszközök tárai szélessége fallal együtt	— — — —	4°
Ettől az IK. kormányzati épületig falon kívül		5°
Az IO. épület szélessége falakkal együtt	—	4°
Ettől a' kerítésig a' fallal együtt	— —	10°
A' rabnők börtöne LN. hosszában	— —	31° 1'
Mindegyik végén a' fallal együtt üres tér	—	5°
E' börtön szélessége	— — — —	4° 1'
E' börtön a' kerítéstől hosszában távol van fallal együtt	— — — —	4° 3'

Belszerkezete a' börtönnek.

Mindenik börtönszoba magassága	— —	10'
„ szélessége ajtótól az ablakig		9'
Hossza *)	— —	6'
Ajtó magassága	— —	6'
„ szélessége	— —	3'
Ablak magassága	— —	3'
„ szélessége	— —	2'

ablakvas a' fal közepén áll. Ezen belől vak üveggel el-
látott ablak. A' fal belső részén pedig kinyitható drót
rostélyzatú ablak tábla, melyet be lehessen zárni, az
üveg ablakot pedig ez üdöben nyíltan hagyni annyira,
mennyire a' bezárandó rostély engedendi; mert egé-
szeni kinyitását a' rostélyzat fogja gátolni, melynek
azért kell zárva tartatni mindig, hogy a' rab az üveg
ablakhoz ne férhessen, 's ki ne lásson, e' mellett még

*) Megjegyzendő, hogy földszint; a' mely szoba 6' hosz-
szú, az 1-ső 's 2-ik emeletken már sokkal tágasabb.

is az üveg ablak kevés megnyílása után levegő mehes-
sen be. — Vagy is egy üveg ablak az ablakvashoz
közel, a' drót ablak tábla pedig, mellynek sarokva-
sai épen azon oldalon legyenek, mellyen az üveg táb-
lákéi, de a' roztélytábla a' fal belső részére szegezve
amannál nagyobb leend, úgy hogy ha a' roztély egé-
szen kinyittatnék, az üvegablakot is ki lehessen egé-
szen nyitni. A' roztély táblakulcs mindenkor a' rabász-
nál leend: 's ez nyitja ki vagy zárja-be az ablakokat
a' szerént, mint a' rabok egészsége fogja kívánni.

Mindenik szoba ablaka szemközt áll az ajtóval.

Mindenik szobában van mozdíthatatlan ágy a' fal-
ból kiálló köveken, és mozdíthatatlan árnyékszek,
szinte mint víz csap is. —

A' vas vizeső minden emeleten a' külső falakba
van beépítve, 's az ablakok alatt foly végig a' víz a'
lépcső melletti kútból

Mindenik szoba mint az e. i. képlet mutatja, Meis-
ner szerint fűtetik.

E' végre mint a' C. D. (II. Táblán) fenék tér-
képen látható, a' pinczében áll 4 kemence 1. 2. 3. 4.
mindeniknek van a' füst kéményén kívül még melegvi-
vó kéménye olly végre, hogy ezek a' középfalba lesz-
nek építendők: és mindenik emeletre felszolgálnak t. i.
Az első emeletre menő, a' közép falat mellékező két
sikátorba elágazik: Y. formában, úgy a' mint az S.
falon látszik. A' 2. 3. és 4-ik emeletbe külön külön me-
nő melegvivő lyukak szinte hasonlólag alakíttatván, —
azon megjegyzéssel, hogy minél magosabb az illy me-
legvivő kémény, annál tágosabb lyuka légyen az alsó
emeletre menő kémény üregéhez képest; mert ha egy-
forma üregűek leendnének, a' felső emelet legkevesb
melegbe részesülendne.

Ezen kéményeken kívül a' közfalba kell még épí-
teni 4 léghúzó kéményt, mindenik végről a' második
szakaszú pincze közfal 2 végeibe; olly végre, hogy
ezek a' szobákból kitoluló levegőt magokba vegyék,

és a' köztetön kivigyék, — a' léghúzó kémény pedig minden emeleten magába vegye azon nagy csöveket, mellyek a' középfalak tövében a' sikátorok padlózatai öszveragadásánál a' középfallal 3—4 újnyival alább esnek, mint a' padlózat, 's minden sikátoron végig mennek. A' hol megjegyeztetik, hogy ez nem vascső, hanem csak falba épített üreg. Ezen üregbe jő szinte hasonló, de kevesebb átmérőjű üreg minden szobából, és pedig az ajtó megett való sarkokból alant, hogy a' szobalevegő folyvást kimehessen a' légvivő csőbe, ebből pedig a' léghúzó kéménybe. Ugyan ezen léghúzó kéményekből kell lenni a' sikátorokra is egy lábnyi □ ablakoknak az alsó padlózatok színénél minden emeleten, hogy szükség esetében kinyittatván, a' sikátorok levegőjét is tisztítsa; úgy azonban, hogy egy időben mindig csak egy oldalon, vagy sikátoron nyitassék az ablak. — 'S ha nem szükség zárva álljon mind.

E'képen tudva van, hogy téli fűtésnél a' levegő mindig tiszta; máskor ellenben ezen mód nem használ. — Szükséges tehát egy külső léghúzó minden szobában, melly is a' Z betűnél van, és az udvarról rézsút megy felfelé a' szoba felső boltozatához azon sarokban, mellytől az ablak távolabb esik.

Tudjuk, hogy a' rossz levegő mindig alászáll, és így a' szobákban is alól van. Ha tehát a' felső levegőhöz fölülről folyhat a' külső levegő, cz a' szoba levegőt aláfelé nyomja: 's innen természetes, hogy ha a' v üregnél rést találhat a' nehéz levegő, folyvást vesz magának, és a' sikátor padlózata alatt, a' nagy léghúzó üregbe, innen pedig a' kéménybe nyomul, mellyben nem maradhat. Ha ellenben az udvarról ugyan azon irányban volna szinte a' szoba felső padlózatja színénél a' lyuk, igen természetes, hogy az igen kevés, vagy semmi változtatást sem tenne. — Megjegyzendő, hogy a' szobából a' sikátor padlózatja alatt, a' lég-

húzó csöbe vitt levegő, a' füstkéménybe is bocsátható lenne. —

A' léghúzó kéményt azonban minden esetre szükségesnek tartom, hogy a' sikátor levegőjét is tisztítsa annak idejében. — Ha t. i. ezen tisztítás a' sikátor ablakaira biztattatik, alól a' padlószínen nem igen fog tisztulni a' levegő; ellenben ha mindenik sikátorban a' padlószínnél lyukak hagyatnak, az ablakon benyomuló levegő nyomása miatt, ezen lyukon fog kitakarodni minden rossz levegő a' kéménybe, holott is két megjegyzendő van, úgymint a' léghúzó kémény, mellynek alja földszínt kezdődik, minden emeleten rézsút veszi föl, az emeletekből bele vitt kéménykéket, úgy hogy a' kéménykének a' kéménybe vágásánál legfőlebb csak 60—70 grádusnyi hegyű sark lehet. — Továbbá, minél távolabb esendik valamelly szoba, a' meleget sikátorba lehelő ablakhoz, bizonyos arányban annál nagyobb melegvívő lyuk szükséges a' szobára.

Ezekhez képest mind télen, mind nyáron folytonos légfolyás mellett mindig tiszta levegőt lehet húzni a' szobákba. Ha pedig nem szükséges volna, akkor a' lyukak fedelei egy madzag segítségével betétetnek: mint p. o. télen mindig zárva állhat az udvarról húzó lyuk szája, mellynek négy szegben elegendő 4" átmérőű üreg. — 'S ez a' léghúzó olly fontosság, melly nélkül a' romlott levegőt illy kis szobákból kieresztetni nem lehet: ellenben általa folytonos leend a' légtisztulás.

Másik fontos megjegyzés pedig az, hogy mivel a' szó elkülönzés a' czél, az illy fűtémódnál mindenik szobában elhallik a' hang vagy szózat.

Előre bocsátván, hogy a' szózat megakadályvása csak annyiban czélszerű, és kívántató, mennyiben a' rabok gondolatainak egymással közelségét gátolja, de nem annyiban, hogy a' rab ollyas hangot vagy szózatot ne hallhasson, melly ő reá rossz erkölcsi hatást

nem okoz: természetesen következik, hogy a' zavart hang elfolytása czélon kívüles: következöleg, ha a' hang, vagy szózat zavartan bejutna is a' szobákban, ennek semmi hatása sem lenne.

Említik némellyek, de nem tisztán, hogy e' végett melegített csövek által fűtetnek a' börtön szobák. Ha ez áll, akkor csak a' nem beszélhet, a' ki nem akar. Mert ha a' csövön egy kis lyukat fúr a' rab, 's a' szomszédja szinte úgy tesz, egész orációkat lehet elmondani. Tudva van ugyan is, hogy a' csöveken 10—20 öltre is lehet mindent hallani tisztán.

Való ugyan, hogy a' rab tanításánál legelső lépés az engedelmesség, 's az előtt, ki törvényszegésért szenved, az itteni törvényszegés félelmének olly hathatósna kell lenni, mint tiszteletre méltó a' vele tett emberi bánalom, 's épen nem szabad sikeretlennek maradni azok előtt a' példaadásnak, kik most is részint példaadásul szenvednek; de hogy alkalom által ne legyen kisértgetve az emberi gyarlóság, szükség megfosztani magától az alkalomtól.

Ezen melegítő csövek tehát ha a' szobákon vitetnek keresztül, veszedelmesek lehetnek: ellenben ha a' közép fal két oldalain mind a' két sikátoron végig húzatnak, és bele minden szobából külön csövek, bocsaáttnak, használhatóknak *csak illy esetben* vélem. De megjegyzem még ekkor is, hogy minél meszibb esnek a' szobák azon helytől hol a' melegvivő kémény a' folyosóra lehell a' meleget, bizonyos arányban fokozatonként bővebbeknek kell lenniök a' csöveknek is.

Én azonban még ennél sokkal olcsóbbnak és czélzerűbbnek tartom a' *hangvesztő üregeket*, t. i. mindenik sikátor vagy folyosó boltozata kettős legyen, de úgy hogy a' párhuzamosan álló két boltozat között, négy vagy öt újniyi magas üregnél nagyobb ne legyen.

Az alsó boltozaton a' közép falnál hagyassék 10' négy-szeg lyuk, mellyen a' meleg a' két boltozat közzé, innen pedig a' szobákba nyomúlhasson, úgy a' mint ez a' térképen 2. Táb. m. betűnél látható : holott kettő a' megjegyzendő.

1. Mindenik szoba hangvesztő ürege elkülönítessék a' másik szobájától a' kettős boltozat között.

2. A' szobákba menő lyukak a' meleget lehellő lyuktól eső távolságokhoz képest fokozatonként bővítessenek, 's vastáblákkal elláttassanak.

'S ezt vélem legalkalmasb fűtés- és szógátlasmódnak még gazdasági tekintetből is, annyival inkább, mivel az alsó boltozat, melly semmi terhet sem tart, téglá szélességű vastag is lehet. Egyébiránt ha ezen alsó boltozatot más alkalmas szerből is kipótolni tudhatná valamelly építész, a' mi még történhetendő is, akkor még czélszerűbb lenne az egész.

Nem kisebb baj az árnyékszéki csövek elhelyezése is ; mert ha ezek összefolynak, akkor ismét kész a' szó vagy hangközlés. Tapasztalásom van, hogy 8 öl magasságra az illy helyeken szélteben lehet beszélni. Ennélfogva véleményem szerint ezen rosztól csak úgy lehet megmenekedni ; ha mindenik árnyékszék csöve, azon nagy árokba elkülönözve vitetik le, melly a' börtönök külső tövénél készíttetik. Költséges ugyan, de czélszerű, 's itt céléréséről van szó, — azonban megjegyzendő, hogy az illy csövek öntéséhez akár-milyen vas jó. 'S ne hogy be fagyjanak, szükség ezeket a' falban eresztetni le. Itt azonban megjegyzem, hogy a' jó és jól kiégetett anyagból erős mázzal készítendő olcsó csövek czélszerűleg pótolhatnák ki a' drága vas csövek helyét.

A' levegő tisztításhoz okvetetlen megkivántatik a' börtön épületnek egészen szabad állása, ennél fogva, hogy minden szoba ablaka alatt szabad légfolyás

lehessen, szükség az épületnek egészen szabadon állani. Ez okból noha az E. és F. végekné, az S. T. kerítéstől és G. H. épülettől a' börtönig fal van állítva, a' börtön épület 4 sarkainál vasrostély kapuknak kell lenni, mert a' levegő csak úgy tisztul, ha földszínt mozoghat, úgy hogy p. o. épen nem tesz semmi gátot, ha az O betűnél lévő folyosó bár milly magos is, ha a' börtön falakhozi köttetéseknel a' folyosó falain *földszínt* kapu nyitratik vasrostélyzattal, mellyen a' levegő czikázhasson. 'S ez annál tanácsosb, ha a' kerítés és börtön fal között még a' kerítésnél is készíttetik rostély kapu.

Mind ez azonban csak a' kerítés közötti levegő közösülésére szolgáló út. Tudjuk azonban, hogy illy 4 fal közzé szorított, 's épületekkel tele rakott udvarban a' rosz levegő fenékre szállván, ha a' külső levegővel nem lehet közösülésben, bent marad: úgy hogy csendes időben, 's gyenge szellőben is csak a' kerítés magasságán fölül lebegő lég frissülhet, az alantabbi levegő pedig csak erős széllal mozdittatik, holott napenkénti és folyvásti tisztulása szükséges az egészséggel tartatásához.

A' kívántató léghúzás csak úgy éretik el, ha a' külső kerítés földszínti aljaiba legalább 20 ablakok hagyatnak, erős vasrostélyokkal ellátva, és a' kerítés falon nem egyenesen, hanem V. formában húzva keresztül, úgy hogy a' V. egyik ága' vége a' fal külső, másik belső szélére essék, 's ezen lyuk görbülése lapjával földszínt vízszíntleg hagyassék.

Egy illy lyuk magassága 6'' — szélessége pedig 1'. — Ha pedig henger (cylinder) formára vétetik, átmérője 8'' leendő, — 's mindeniken egy egy vastábla, hogy szükségkor kinyitni, és máskor zárva lehessen tartani. — Mi szerént nem várhatom azon ellenvetést, hogy ezeken által kívülről bár ki is beszélhessen a' rabokhoz: ellenben ama légkeverés, a' mit ezek

okoznak, valamint legszükségesebb, úgy tagadhatatlan is.

Ezen apró lyukak csekélységnek látszanak ugyan, de a tapasztalás bizonyítandja, hogy jobb légtisztítók, mintha a kerítés 2 ölnyi magosságon körös körül lenne nagy ablakokkal átlyuggatva. Való hogy több is jó lenne még, 's lehet szaporítani, a' célhoz képest, azonban húsz is elég.

Végre megjegyzem, hogy a' pincze folyosók ablakainál 4 favágó hely vagy is pinczécske van hagyva, mellyekben a' rabok külön külön zárva fát vághatnak.

A' bátorságra nézve jobb volna ugyan kettős kerítés fal, de miért a' nagy költség? midőn egy kerítéssel is célhoz juthatni. Köröskörül a' falmagasságra elég 4° mert ki ezen módot talál kimehetni, annak a' magasb és belső kerítés sem gát. De második kerítés gyanánt fog szolgálni, ha ezen kerítés teteje belső szélén köröskörül egy vas drót vitetik, 's ennek végén a' láрма csengetyű lesz. Ezen kívül kell még egy másik is a' földszintől 2 $\frac{1}{2}$ ölre szinte hasonló szer. Tegyük fel, hogy kívülről bevetne valaki egy kötelet, azon felhúzandó a' rabot, vagy létrát akarna beereszteni, akkor ezen faltól 5''—6'ra kiálló drótok meg-rándulnak, 's ezeknek mibenlétét a' rabörök kötele-sége naponkint figyelemmel tartani.

Továbbá. A' P. betűnél kiálló csúcs, valamint az E. és F. végeken levő ablak vasaknak kidülesztése is szükséges leshelynek, mivel a' csúcsból az ablakokon végig láthatni, az ablakokból pedig az udvarokra. Az épület 4sarkaira szükséges 4 lámpa, de nem a' börtön falra, hanem az ottani rostélykapuk közt lévő falakra, vagy kerítésre, hogy a' börtönre essék a' világ-sugár. —

Végre. Minden börtön szobának kettős ajtaja van, és pedig mind a' kettő vastag deszkából, 's mindegyik

ajtó sarkvasai másik ajtófélfán vagy kövön legyenek, egyik balról, másik jobbról, a' külső ugyan belőlről vas pléhvel borítva. A' belső ajtó nem be, hanem kifelé nyílik a' sikátorra, és így a' sarokvasak és pánatok is kifelé állnak a' szobától, szinte mint a' zárok is, melyek körül egy kulcsos, kettő csak tolózáros (riglis) úgy hogy belől az ajtón még kulcslyuk se legyen, nem hogy még kukucsáló vagy kémlyuk, — melyet tapasztalatlan talált fel, hagyott helyben, és készítettett; 's melytől iszonyodni kell. — A' külső ajtón a' kulcsos závar belől leend, de a' vaspántok egészen általérjék az ajtó szélességét erősítésül; ehhez föl és lefelé két két lábnyira kívül taszító vaszárók lévén. Ezen kívül pedig egy egy csuklós vas középett, mint a' boltajtókon szokás, mellynek végén egy lakat áll, hogy az ajtó nyithatást akadályozza. Mindenik szoba sorozaton az ajtókon fölül végig nyujtandó egy erős vas drót, mellynek végén a' láрма csengetyű az épület közepén. Ezen drót úgy alkalmazandó, hogy azt nappal az ajtók fölibe, éjjel az ajtók elibe lehessen eresztetni, úgy hogy akármelly ajtó nyílnék, azonnal lármát csinál a' csengetyű.

Az O.-nál van a' börtön nagy ajtó vasból. — Az ő maga bezáratik. Az épületben van azonban középett a' drót vége, mellynek másik vége a' rabörök szobájába ér, 's az ottani csengetyűvel jelt adhat.

E' szerint a' börtönnek befelé eső oldala mint egy kettős kerítéssel van ellátva, 's így ide nehezebb rabok is tétethetnek.

Továbbá a' G.H. épület.

Ezen épületnek G.O. része a' G.H. részétől kereszben egy egy öl széles folyosóval választatik-el az O.-nál.

A' G.O. részben elől a' lépcső 9' széles.

aaa. Két szoba a' rabászoknak és egy konyha, mindenik szoba 4°, a' konyha 2°.

b. A' kamra ugyan azon szálláshoz.

c. Tanítóhely vagy iskola. Hossza 10° minden 4' távolságra egy ablak a' falon, és a' szoba közepe felé egy ölnyre benyúló (egy téglá szélességű vagy is 6'' széles) fal, melly által mindenik ablakköz elkülöníttessék, 's végén deszka ajtó legyen, olly végre, hogy az ott dolgozó rabok egymást ne láthassák; az ablak magassága 2', szélessége 1½ láb.

dd. Két kamra az anyagoknak, és kézműveknek, olly módon, hogy mindkettőből a' kormányház felé is leend ajtó, végről két budár.

Az O. H. épület.

eee. 2 szoba. 1 konyha a' rabászoknak, mindenik szoba 4° hosszú, a' konyha 2°. —

f. ugyan ezeknek kamra 3°. —

g. 4 szoba mindenik külön bejárással 's 2° szélességgel a' rabászok számára, mellyekben a' munkába adandó kelméket felszabdadják 's elkészítik.

dd. a' kelméknek 's kézműveknek 2 tár, végről 2 budár. —

Ezen GH. épület, 1. 2. vagy 3 emeletein börtön szobákkal is ellátható szükség esetében olly módon, hogy az ablakok a' kormányépület felé esendenek.

I. O. Kormányépület.

Földszint.

g. Lépcső 9' széles.

hhh. Ügyészi szobák.

iii. Ideiglenes börtön szobák.

kk. Tanács terem 4° hosszú, az előszoba 9' széles. A' holott megjegyzendő, hogy ritka építész tudott még alkalmas szerkezetű termet készíteni. — A' tanácssterem, mellyben a' bíróság nyomozni és ítélni

szokott előszoba nélkül nem lehet, melly nem arra való, hogy ott rab, vagy tanú legyen: hanem hogy télen a' hideg be ne csapódjék, a' szó pedig ki ne hallassék. Ennek tehát üresen kell állnia. Mivel pedig nem lehet azt kívánni egy törvényhatóságnak is, hogy ő mint tanút, bár kit is maga elébe parancsolván, ez, míg rá kerül a' sor, csikorgó hidegben a' folyosón fagyoskodjék, minden törvényhatóságnak szoros kötelessége, mind a' tanúkról, mind a' vádlottakról gondoskodni. 'S vajjon ha körül nézzük tanácsstermeinket, így volt é ez eddig? Ez okból a' vádlottak külön külön bezárattathatnak az iiii. szobákba, a' tanúk pedig az I. szobában ellehetnek.

Azon ellenvetéssel, hogy mostani mód szerint, olykor 50—60 rab is van egyszerre némelly tanács-termek előtt, 's 4 szobába záratni nem lehetne őket — ha valaki fellépni nem áttallana, a' felelet nem más, mint, ilyen szörnyűségek nem fognak akkor történni ha a' rabok folytonosan ítéltetnek, 's továbbá meg kell várni az ügyésztől, hogy illy esetben ne kérjen más-tól tanácsot.

mmmm. Rabnők felvigyázónéja szállása 2 szoba, konyha, — tár, mellyből a' kijárás a' rabnők udvarára van.

Első emeleten ugyan ezen I. O. Lásd II. Táb. —

Lépcsőhely.

rrr. rrr. A' börtönész laka 4 szoba 1 konyha és kamra. Az első szoba egyszersmind az intézet írószobája.

sss. ss. A' segéd laka, 3 szoba, 1 konyha, 1 kamra.

tt. Tartalék szobák.

Ezen épület másik szárnya O. K.

Az O.K. épület épen úgy felosztandó, mint az O.F. — vagy O.H. azon különbséggel, hogy itt a' kerítés felől eső oldal egy lábbal szélesebb, mint ott

az O.H. vagy O.F. felé eső oldal — következőleg minden szoba egy lábbal szélesebb itt, mint a' többi börtönökben: 's e' képen nagyobb is. —

De ezen kívül a' 2-ik és 3-ik emeleti szobák úgy bővítettethetnének *fogház* cím alatt, mint itt az I. táblán látható — a' míveltebb rabok, és kettes vádak alatt lévőek számára — földszint és első emeleten azonban a' többi börtön szobák nagyságában hagyattatnának.

Ezen O.K. szárny 100 börtön, — 84 fogházszobákkal fordíttathatnék egyszersmind megyei börtönné, holott megjegyzendő, hogy az F. épület végétől, a' H.K.X. ürességek szellőztető helyeknek lehetnének alkalmazandók, úgy hogy itt — 16 udvarka is elférne. Miként? ahhoz úgy hiszem magyarázat sem szükség, mert az őt az y. leshelyről minden udvarba belátna 's a't.

M. épület I. Táb.

n. A' káplár és kapus szobája 2°.

ooo. Rabörök számára 2 szoba, 1 konyha, — a' szoba mindenik 5° a' konyha 1½°. —

ppp. pp. Az ételmező számára 2 szoba, konyha 's 2 életkamra. Egyik szoba 3° másik 2°. A' kamarák alatt pincze, és mellette jégverem is.

NL. rabnók börtöne.

Hossza 31° 1' szélessége 4° 1'. Alól egy mosó konyha 6°. Ebből 2° tüzelő helynek van rekesztve, 's ott álland 2 katlanban 2 nagy üst: melyekből a' fal belsején köröskörül menő vas csőn megy a' melegvíz, és egy másik csőn a' hideg víz. A' holott megjegyzendő, hogy közepén egy fal van egy téglaszéles, ehhez véggel állnak a' különböző falak szinte egy téglaszélességűek, mely rekesztékekre egy egy ablak nyílik, olly végre, hogy a' falnál végig érő teknőbbe, az ott mosó rabnók meleg, és hideg vizet csapon eresztessenek, 's a' teknő fenekén ki is bocsáthassák. —

Ezen falak miatt, egyik a' másikat nem látandja , 's nem beszélhetend.

A' ruha szárasztás ezen börtön , és kerítés közt lévő udvaron történendik — a' mangorlás pedig az „ épületecskékbén férfi rabok által , mellyeknek mindenikében egy egy rab mangorland bezárva.

Ha azonban a' megyei börtön nem lenne a' kerületihez kapcsolva , azon esetben , a' kormány épület földszínti része így változtatandó.

A' lépcső hely mellett.

2 szoba , konyha a' raböröknek mindenik 5 öles, a' konyha $1\frac{1}{2}$.

4 szoba mindenik egy öl széles ideiglenes börtönnek , egy közzülök fürdő 's öltöztető szoba.

1 szoba tartalék.

Továbbá a' rabnök felvigyázója laka és tára.

Ezen esetben tehát az M. helyen csupán a' kapus és káplár szobája leend , és az élelmező szállása.

A' börtön épületekből pedig annyi állítandó , mennyi szükség. A' holott jól megjegyzem , hogy a' kerületi börtönök , jövődő bővíthetése tekintetéből mindenkör okosság ezen tervezett telek nagyságát a' maga kiterjedésében meghagyni , és nem kevesbíteni , még akkor is , ha nem lenne is még most reá szükség : kivévén ha a' börtön szobák megyei börtönökben lennének kevesbítendők , és így az udvar is rövidülhetne. Melly esetben czélhoz lehetne alkalmaztatni e' tervzetet.

Végre megjegyzendő , hogy kórszobák itt külön kihagyva nincsenek ugyan , azonban annak idejében az orvosokkal leendő tanácskozás után , egyik vagy másik folyosó végét e' végre ellehet rekesztetni , 's kivált alkalmasak leendének e' végre a' fogház szobáji : annival inkább , mivel a' kórszobákban vagy melegített vas

csövön fűtetnek a' szobák, vagy külön kemenczék által, nehogy valamelly ragály a' közös fűtés által elterjedjen.

Lássuk miként üt-ki a' változtatásoknál a' börtön szobák száma: ugyan is az —

E.F. épületben építhető:

	1	2	3	4
Az épület egyik szárnyán.	E m e l e t e n.			
a) 25 szobával	100	200	300	400
b) 22 „	88	176	264	352
c) 20 „	80	160	240	320
d) 18 „	72	144	216	288
e) 16 „	64	128	192	256

Levonván minden számból a' lépcső helyét, mindenik emeleten 2 szobáét. —

Ha azonban a' 400 szoba sem lenne elegendő, a' G.H. épület egy két, vagy három emelete, a' földszíntit kivévén, felényit ad-ki, mint az E.F. ugyan annyi emelete; az O.K. pedig épen negyed résznyit mint az E.F. úgy hogy ha mind fölépítenék az a) szerint —

E F. ad-ki 392 szobát 4 emeleten.

G.H. „ 144 „ 3 emeleten.

O.K. „ 100 börtönit 4 emeleten.

O.K. „ 83 fogházit 4 emeleten.

Ehhez jön a' rabnök börtöne 72 „ 4 emeleten.

Mindössze 791 szoba.

Való ugyan, hogy ez esetben az O.K. hely a' ke-
rités felől bővítettik, és így küllyebb fog állni az O.I.
épület vonalánál, de ez nem tesz semmit; mert elég

hely marad a' kerítésig akkor is. Mi illeti pedig ez esetben az O. K. épület ablakainak az O.H. épület ablakainak leendő szembeállítását, ezekből lehet a' kórszobákat rendelni: 's ezen oldalra mindenkor új rabokat zárítani, kik előtt a' helyzet szinte olly ismeretlen, mint a' szemközt lévő szobákban a' rabok. Egyébiránt az ablakok vak üvegei, 's ezeknek szerkezete itt sokat segíthetnek.

Ha megfontoljuk végre, hogy 791 rab elegendő arra; hogy czélszerűleg essék a' kormányzati költség; akármi szempontból tekintve arra is elég, ne hogy nagyobb szám kezelésénél az elhanyagolás miatt cél vessék. —

Nem kétkedem sokan leendének, kik egy börtönben 400 rabot elegendőnek vélnek, 's 800 feleslegesnek; azonban ha megfontoljuk, hogy a' mindennapi látogatásra épen semmi szükség sincs, hogy a' lelkésznek olly sűrű fáradozásai is sikeretlenek lennének, 's hogy jobb kevés jó, mint sok rossz elhanyagolt látogatás, 's pedig a' sűrű látogatás csak mindenkor ímmel ámmal tétetnek; bár milly szép ígéretek és szabályok mellett is — állítani bátorodom, hogy ezen 800 rab szám egy börtönben, valamint leggazdaságosabb, szinte olly czélszerű a' belső kezelésre nézve is.

II.

A' börtönök számáról.

Előadom, miként vélem legczélszerűbbnek a' börtönépületet. Most már véleményemet az iránt mondom „Hány börtön szükséges Magyarországon? —

Első pillanatra szembetűnik, hogy ha mindenik törvényhatóság maga kényszerítettnek külön tartani börtön-

tönt, mind vádlott, mind bűnhődő rabjai számára, olly szerfelett lenne megterhelve építési és kormányzati tetemes költségekkel, hogy azokat az apróbbak meg sem bírhatnák; a' nagyobbak közzül pedig sokan elremülven a' szükséges kiadások nagyságától, méltó aggodalom származhatnék, ha vajjon a' mutatkozó nagy akadály miatt nem vettetnék-e boldogabb üdöre e' terv foganatosítása? Mert tudnunk kell, vajmi vékonyak jövedelmeink, 's hogy olly ország, melly többet kiad, mint bevesz, jövedelmekkel sem bír, — holott azokat a' kétes jövedő is, ki meri mondani? nem ragadhatja é el tőlünk még szükségesb célokra. —

Véleményem az, hogy mind megyei, vagy törvényhatósági, mint kerületi börtönök szükségesek. A' törvényhatósági börtönök ismét, mellyekbe a' vádlottakon kívül csupán azok záratnak, kiknek fogság idejük nem üti fel az egy évet, — két félék, t. i. vagy olyanok, mellyek régi börtönökből alakítandók, vagy olyanok, mellyek újontan állítandók.

Ha börtöneink czélszerűtlen szerkezetén végigtekintünk, méltán kétségbe eshetünk azon, hogy azokat továbbá is kívántatólag használhassuk, a' vagy némi változtatással célra alakíthassuk. Hol illyesmi történhetnék szerencsés megye lenne az. Ha pedig újjakat kell építenünk, akkor azon kérdés fordul elő — 1. Ha a' mostani börtönök elhagyatnak, mi célra lehetnek fordíthatók? 2. Az új börtönök hová építtessenek?

Az első kérdésre való felelet valóban sokkal nehezebb lenne a' másodiknál. Mert általában minden börtönök a' megyei gyűléshelyeken, vagy is megyei udvari házaknál vagynak építve. Tudjuk pedig hogy a' megyék gyűlés helyei, vagy királyi vagy mező városokban vannak építve. Ha nagyobb városokban van a' gyűléshely, és közház, igen természetes, hogy nem igen lesz olly üres udvara, melly egy új börtön helyül szolgálhatna akkor, midőn a' régi rosz börtönök leron-

tatnak, vagy elhagyatnak; ha pedig illy célra a' szomszédoktól kellene telkeket vásárlani, akkor nagyobb városokban vétek lenne az erre kíváncsi kincset illy nélkülözhető szükségre, 's nem más nélkülözhetetlenre fordítani; holott nekünk nem kincseink, de csupán szükségünk vagynak. Például lehet említeni Pestet, Posont, Győrt, Kássát, Temesvárt, Aradot 's többeket. Ha pedig mezővárosokban van a' közház, — lehet hogy üres helyet olcsó költséggel lehet szerezni, 's ez szükséges.

Most már a' börtönök vagy átalváltoztathatók, vagy nem. Ha által lehet változtatni célra, úgy könnyű az orvoslás: de illyet képzelni sem merek. Ha pedig nem lehetne a' régi börtönöket kíváncsi alakítani, úgy azokat más célokra kell fordítani, a' mihez azonban helyszíne és körülmények ismerése nélkül nem is szólhatni — de egyszersmind üres helyek szerzéséről szükség gondoskodni; — következőleg egész újítás forog kérdésben:

Minket a' gyökeres változtatáson 's nem ok nélkül borzadás fut-el. Vajmi nagy baj! ugyan is olyan terhet vállalni magunkra, melyet eleink mi érettünk tenni elmulasztottak, nekünk pedig inkább a' maradék hasznáért kell tenni, mint magunkéért. Valóban itt kell keresnünk nagy részben eme nagyon meghasznált kiáltó szavak kedvelését, „maradjunk a' régi mellett“, melyek többször mint nem, lélekisméret nélkül szoktak, a' köztereh kikerülése végett palástul használtatni.

Megyéinknél szokásban van, hogy oda gyűlnek 's gyűlhetnek össze köztanácskozásra, hová akarnak. 'S alig van egyetlen egy megye is, mellynek jegyző könyvei, állításomat nem bizonyítanak. Ez országos, és így törvényes szokást vevén alapúl kérdésbe teszem:

a.) Szükséges e elkerülhetetlenül, hogy a' börtönök a' törvényhatóságok tanácskozó termeinek ablakai alá legyenek építve és miért? —

b) A' börtönöket könnyebb-e czélszerűbb-e oda tenni, hol a' bírák szoktak ülni; vagy a' bírákat ott ültetni össze, hol a' börtön van? —

Mi illeti az elsőt. Úgy látszik, hogy leginkább két ok szülte a' börtönöknek a' törvényhatóságok közházi udvarába lett építtetését. Ugyan is a' kényelem és bátorság. Amazt teszik a' tisztviselőknek ottani szállása, vagy közellakása, a' levéltár 's a' tanácskozó termek. Emezt a' hajdúk czélszerűbb használhatása, kik azon kívül, hogy a' pénztárt is őrzik, és annak idejében parádéra fordíttatnak, egyszersmind az ügyészi tisztségnek a' rabok kihalgatása, naponkénti börtön vizsgálás, és rabok őrzése mellett használtatnak.

Válasszuk külön bírósági tisztségeit a' politicus és gazdasági tisztségeitől *) a' hatóságoknak, 's vizsgáljuk a' következményeket, mellyek az eddigleni szokásból folynak, semmi lehetetlenséget sem látunk, miért nem ítélnének a' bírák a' börtönöknek e' végre készíttendő termeiben. — Valóban ha felvesszük, hogy némelly hatóságoknál a' terembei tanácskozásokat börtöneikben halgathatják a' rabok, hogy ezeknek ablakaik az udvarra vagynak, hogy illy közházakba való meneteltől egy ügyes bajost sem lehet eltiltani, hogy ezeknek örve alatt akárki is bemehet, 's mivel sok rabok közmunkára vagynak ítélve, 's kívül járnak; a' börtön népre való czélszerű felvigyáztatás pedig csak tapasztalatlan ember előtt lehet — 's hogy így csak nem teljes lehetetlenség meggátolni, hogy a' rabokhoz hír ne vitethessék, vagy szó vagy jelek által,

*) Nincs különös, mint azon szokás és törvény, melly a' szolgabíróban megkívánja, hogy a' polgári és bűn törvényhez, gazdasághoz, országpolitikához, sőt mindekhez egyiránt értsen. Egyféle is dolgot ad egy életkornak. — A' bűnbíróság a' polgári pörökbeni bírósággal, ugyanazon személyben, csupán csak szükségből egyeshető: holott a' szükség törvényt ront.

aggódni kell, miért vagynak a' börtönök közházak udvaraiban; — De továbbá mi érzést gerjeszt a' közönségben? midőn magát és tisztviselőit a' rabok közé vegyülve, az igazság szolgáltató derest, korbácsot, levéltára, pénztára, termei, 's nevezeteseb tagjai gyűhelyén látja. — Egy szóval amaz iszonyú erkölcsi hatást érezi, melly az ártatlan polgároknak a' börtön és börtönbeliek látásából, 's magokviseletéből keletkezik. — Valóban ki kell mondani, hogy a' börtön nem a' törvényhatóságok közháza udvarába való.

Való ugyan, hogy az előadó bíróságnak nagy szüksége van olykor a' bűn-jegyző-könyvekre, melyek a' levéltárokban vagynak: való hogy némelly nagyobb városokban épült börtönökhözi járása a' bírának fáradságos lenne, vagy költséges, mint Pesten is, mik azonban apróbb városokban nem történnének, mert ezekben nincs messzijárás. De megjegyzem, hogy ezek nem okok arra, hogy a' börtönök a' közházakból el ne vitessenek.

Az előadó ügyész ugyan is, kinek kötelessége mindennap bizonyos órákban börtönbeli hivatalában megjelenni, 's ott a' börtönésztől a' megérkezett rabokat illető iromanyokat általvenni, 's a' még időközi börtönökben zárt rabokat kihalgatni, 's rendes helyeikre úgy 's akkor záratni be, tarthat a' börtön épületben is céljának megfelelő levéltárt, 's ekkor nem szükség a' megyei levéltárban kereskedni. — 'S ha fordulna is elő illy szükség, könnyű azt végezni, 's a' kíváncsi idöben használni.

Az ítélőbiráknak pedig, miután a' vallományokat meghitelesítették, 's a' rabokat kellőleg kihalgatták, 's a' rövid útú ügyeket megítélték, épen nem szükség, hogy a' börtön épületben üljenek össze. Ők a' pöröket a' közházakban tartandó üléseikben is elővehetik, 's az ítélet hirdetésére a' börtön teremben megjelenhetnek.

Igaz, hogy ez is fáradságos. De hát most nem az-e annak, kinek lakása messzi van a' közháztól?

'S valjon nem szükséges-e az egészséghez a' járás, és fáradozás? — Sár is van, az való, de most is van, — 's ki ezt most elkerüli, akkor is elfogja kerülni, A' birák fáradsága itt valóban csak egy két nagy városban okoz egy kis nehézséget, de kisebbekben sehol sem. Egy szóval mihelyt hozzá lesz a' tisztséghez kötve e' kis baj, azonnal nem fog bajnak látszani, a' nagyobb városok pedig illy esetre könnyen bérelhetnek egy társasági kocsit.

Nagyobb felakadás az, ha a' bünbirák egyszersmind polgári pörökben is ítélnének, és pedig folytonosan. — Mert ez esetben a' naponként érkező rabok végett kellene törvényszéket tartaniok: holott bünpörök hiányában tartoznának felvétetni polgári pöröket.

Ez sem nehézség. Én olly véleményben vagyok, hogyha állandó bíróság fog mind polgári, mind bün pörökben ítélni, annak minden hét elejét bün ítéletekre kell nem szánni, hanem okvetetlen kiszabni: következőleg ha elfogynának a' bünpörök és ügyek, miért nem lehetne ugyan ott polgári pöröket is venni föl, 's azokban is ítélni? a'vagy a' büntörvényszékek napjain a' tárgyak elfogytával miért nem lehetne üres órákat engedni?

Ezek valóban, és több e'félék mind olly csekélységek, mellyeket a' mostani birák kényelmének nagyító üvege mutathat csak nehézségeknek, de mellyeket férfias elszántság és szilárdság soha sem fog gátoknak ismérni, ha azok a' tisztségekhez fognak köttetni. És így lehető, jobb és tanácsosabb is, ha a' birák mennek a' börtön termébe, mintsem ha a' börtönt vizzik a' birák után.

Végre sok helyeken, mellyekben 2 3 hét alatt is alig akad egy rab, bajosnak és feleslegesnek fog a' bíróság rendes összeülése tetszeni, mint czélszerűtlen. Ennek azonban azok fogják leginkább érteni orvoslását, kik kénytelenek sükségen fölül most is

ollykor üdőt veszteni, de az ügyek rende itt nem mulasztható.

Lássuk most gazdasági tekintetből e' tárgyat.

Ugyan azon hajdúk, kik a' börtönök bátorságára 's örködésre szolgálnak, őrzik egyszersmind a' pénztárt, 's a' tisztviselőségnek is egyszersmind szolgálataira vagynak: 's még ezen felül nagy gyűlésekkor fényelegnek vagy parádéznak is 's a' t.

Ez mind igaz: 's e' szerint a' hajdúk, vagy hatósági pandúrok, kétféle szolgálatot visznek, egyiket szükségest, másikat olyat, milly talán jó ha van, de ha nincs, elmaradhat. Ez utóbbit nincs czéлом gúnyolni, 's megengedem, hogy ki nagyságos, az külső-képen is mutassa azt ott, hol szükség: de egy megjegyzéssel.

Ki fogja tagadni, hogy ott, hol egy őrfolytonosan kell, felváltásúl elég mellé 5 ember, és így egy őrhelyre 6, 's hogy ezeken kívül ha börtönt nem kell őrzeni egyéb előforduló udvari szolgálatra szinte elég 4 és egy káplár, öszvesen 10 közember és egy káplár. Ha tehát ezen számon felül van valamelly hatóságnak őrszolgája, azon fölösség mind a' börtön szolgáltatára szánt őrség, a' királyi városokat ide nem értvén.

Egy olyan börtön őrzéséhez, mellyben 400 — 500 rabnál nincs több, elég mindig 10 rabór és egy káplár, de ezek mind egész emberek legyenek.

Ha most minden törvényhatóság a' börtönökhöz kiadja a' fölösleges számot, igen természetes, hogy szaporítani a' mostani szolgálai számát nem kell, sőt mit jól megjegyeztetni kívánok, sok hatóságnál, még a' pénztár javára ki is marad közölök egynehány, a' kire szükség nem leend, ellenben az udvari örökkel még parádét is lehet álltatni. Vegyük még hozzá, hogy a' rabörök öltözete kevesebből kiállítható, tagadhatatlan, hogy a' hatósági szolgák tartására nézve, a' börtönnek a' közháztól külön választása gazdaságos nyereséget fog nyújtani.

Mi illeti azon nehézséget, hogy ha a' Kapitány, Várnagy, vagy Hadnagy e' szerént a' megyei új börtön udvarába veendi lakását, ki fogja az udvari felvigyázatot teljesíteni? — egyebet nem lehet mondani, mint olyan hivatalhoz kell csatolni, az udvari hivatalt, melynek legkevesebb a' foglalatossága. Ilyenek pedig majd nem minden megyében, a' hadi pénztárnokok és középonti biztosok. — 'S épen nem látom által miért kellene új tisztséggel terhelni a' közkiadásokat.

Ha azonban a' közházak udvarában, vagy tő szomszédjaikban lehet börtön telket mutatni, de a' közházról kerítéssel elkülönözendőt — akkor tanácsosb helyben maradni. 'S ha Pest megye udvarában, Pest városa közepén a' régi börtönt czélszerűleg lehet alkalmaztatni, azt hiszem, igen sok régi börtönből hasonlólag lehetend czélszerűket alakíttatni, ha jól körül nézzük a' tárgyat.

Elmondván véleményem a' vádlottak börtönéről, most szólok.

III.

A' kerületi börtönök kezeléséről.

A' kerületi börtönök célja mint mondtam, az egy évre, vagy ezen felül ítelt rabok általvétele 's bűnhödtetése. Ezeknek rúgóji az okos és tapasztalt rabászok, és szemes rabörök.

A' börtönésznek választója 's bírása csak maga a' törvényhatóság lehet, de ellenörködésül mellé rendelt tagjai soha sem: következőleg az ellenöröknek felvilágosítást ugyan adni köteles, de felelni arrul mit tett, soha sem; — különben ama viszály következne, hogy a' börtönész azon ellenöröktől függjön, kiknek neveze-

tők már magában sem ád semmi felsőbbiséget. 'S vajmi keserves lenne az, ha az ellenőr értene többet a' börtönésznél: 's még keservesb, ha olyan ember tanácsát kellene követni, kinek talán tanácsra van szüksége. Ezt valóban egy valamire való börtönész sem szenvedné. A' honnan ő egyenesen a' törvényhatóságtól függ, és számadásait a' törvényhatóságnak közvetetlen maga is adja be.

Mi legyen ezen fő tisztnek kötelessége, azt a' rabok bánalmával elmondám nagy részben. Felhatalmaztatása azonban és főbb kötelességei kiterjednek a' börtön minden felvigyázóira, azoknak szolgálatba vételére 's ettől elmozdítására, még a' börtönész segédet sem vevén ki, a' ki szükség idején helyettese. Mert ha tiszta erkölcsű ember, felőle rossz indulatot fel nem tehetni; ha pedig feltehető, úgy nem börtönésznek való: és a' mások által nyakára tolt alattvalókért ki fogna kezeskedni? — Ez okból

2-szor. Minden felügyelőkről ő fog felelni, 's ezeket ő fogja kötelességekre szorítani olly szelídséggel de egyszersmind szilárdsággal, millyennek szüksége benne nélkülözhetetlen.

3-szor. A' rabok tartásáról, munkálkodásáról, magokviseletéről, minden alattvalók tiszte tellyesítéséről 's t. e. jegyzőkönyvet vitet, és a' számadásokkal tapasztalásbeli észrevételeit a' törvényhatóságnak minden hónap elején beadja.

4-szer. Minden börtön szobákat eljár minden negyedik nap, változtatva a' segéddel, 's így egyik egyszer, másik másszor vizsgálja a' börtönt. — 'S illyenkor mit teend? azt ő fogja legjobban tudni. *) Ennél fogva

*) Ezen vizgálás úgy értetik, hogy czélszerűbb siker végett nem egyszerre, hanem szakaszonként látogathatják, csak hogy minden 2-dik nap mindenik rabot lássa a' börtönész vagy segédje. Két három száz raboknál a' vizgálat sűrűbben eshetik.

5-szor. A' törvényhatósági elnök híre nélkül egy nap sem távozhatik el a' börtönből.

6-szor. A' börtön belsejébe az ellenőrökön, lelkészeken 's orvosokon kívül senkit sem bocsáthat.

7-szer. A' legkisebb ajándék elvételeért hivataloli megfosztatáson kívül büntető pert 's ítéletet kap.

A' *börtönész segéd* kötelessége a' börtönészből foly, 's a' mi eleibe szabatik, azt tellyesíteni.

A' *rabászok*, kik valamelly mesterséget is tudni tartoznak, a' börtönszobákat osztályozva fogják kapni: nevezetesen minden 60 rabhoz egy rabász adatik.

2-szor. Mindennap reggel végig járja a' szobákat, számon kéri a' raboktól a' feldolgozott kelmekből készült kézműveket: újj anyagokat ad be, 's a' szoba ajtókat megvizsgálja: a' rostély ablakot felnyitja ha szükség, és az üveget kinyitja egy kissé, ismét bezárván a' rostélyt. — Délben jelen van az étel és kenyér kiosztásnál, és ezt ő osztja ki, 's ő adja be, nem más, — hogy a' kiszabott mértéknél sem több, sem kevesebb ne legyen, — de kíváncsúlág jó is. — Este ismét sorba járja a' szobákat, 's ha mit észre veend, azonnal bejelenti a' börtönésznek vagy segédének.

3-or Tartozik a' rabokat kézi mesterségekre oktatni.

4-er. Ha lelkész, vagy orvos megy-be, mindig vele van

5-ör. A' reggeli, déli és esti órákon a' börtönben lévő rabörök megkettőztetnek, 's ez okból nem szabad egyes rabör bentlétekor a' szobákat felnyitni.

6-or Legkisebb ajándék elvétele, legkeményebb büntetést von maga után, bár mi tekintetből is.

A' *rabörök* száma egy kerületi börtönnél egy *kápláron* kívül, ki az örök elrendelésén fölül az egész udvarra is ügyel, és mindenről gondoskodik, a' mi rá bízatik, különösen pedig minden este, még világossal tartozik végig nézni a' kerítés oldalain lévő csengetyű drótjain, nincs é elszakasztva? ételosztásnál, fakiadásnál, 's t. e. jelenlenni még akkor sem több mint

8 — 10 — ha a' megyei börtön is a' kerületihez lenne kapcsolva.

2 Nappal 's éjjel a' börtönben egy őr van bezárva, ki a' folyosókon fel 's alá jár, és halgatózik, 's szükség esetében csenget, 's ez minden 2 órában felváltandó.

3. Másik őr nappal nincs, de éjjel ha szükség az udvarokon járkal: és szinte 2 óra után felváltatik.

4. Nappal midőn a' rabászok órája üt a' bemene- telre, vagy lelkész 's orvos mennek be, a' börtönbe kettős lesz az őr, de azonnal ki jó egyik, ha azok ki- jöttek.

5. Engedelem nélkül az udvart elhagyni nem szabad 's a' t.

A' *Kapus*, nappal ugyan ha csengetnek ki fogja nyitni az ajtót, de éjjel a' börtönész vagy segéd en- gedelme nélkül senkinek sem.

Többi kötelességeik mindnyájoknak nyomtatvány- ban adatván kezeikhez. *)

A' *rabnők felvigyázója*, vagy is *börtönészi segédnő*, a' rabnők osztályáról gondoskodik, 's ha a' rabnők száma több 30 számnál, egy *szolgálóval* ellátva a' börtönésztől vett rendeléseket tellyesíti, 's naponkint reggel, délben, és este meglátogat minden szobát: számot kérvén a' beadott munkákról 'sa' t.

Ezekon kívül vagynak még a' *lelkészek* és *or- vosok*, kiknek kötelességeik a' börtöni szabályok közt találhatók.

*) A' börtönszabályok egészen külön kidolgozandók és nyomtatandók, 's ezeknek bővebb előadását itt feles- legesnek vélem.

IV.

A' rabokról.

1. A' megyei vagy más törvényhatósági vádlott rabok, beérkezésökkor azonnal a' börtönészhez vitetnek, ki is vallományaikat előttök felolvassván, azokra feljegyzi, helyben hagyták-e, vagy változtatták.

2. Börtön ruha adatik reá, és megmosdva, sőt fürödve illető szobájába vezettetik, 's ott, miután az ügyész illető irományokból vétkesnek nyilatkoztatja, kárpótlás fejében azonnal zsáknak valót fon, ha pedig nagyobb vétkü, mesterségre oktattatik, és azt üzeni: hogy a' reá tett költséget azzal is pótolja.

3. Minden rab magát a' kiadandó parancsolathoz alkalmazza.

A' kerületi börtönbeli rabok szinte új ruházatot kapnak, 's mosdás és fürdés előtt be nem zárattatnak: ha azonban későn érkeznek, éjjelre az f. börtönzobákba zárattatnak, onnan pedig másnap, illető szobájikba. A' mikor taníttatásuk is azonnal kezdődik.

2. A' hangos beszéd az egész börtönben tilalmas, szinte mint a' henyélés, és engedetlenség is, mellyek érzékenyítő koplaltatással 's elzárással büntetnek. Erről többet külön.

V.

A' kerületi börtönök helyéről 's számáról.

Miután elmondám, hogy vádlott rabjai számára mindenik törvényhatóság maga tartozik gondoskodni

börtönről és fogházzról, és pedig ha mostani épületeit nem lehetne célszerűkké átalakítani, újak építésével is köteles, arról van a' kérdés, hány kerületi börtönre volna Magyarhonban szükség, 's hol lennének azok felállítandók?

Úgy látszik, hogy ha a' törvényhatóságok rabjai számát tudjuk, azonnal el lehet ítélni, mire van szükségünk? — De ez nem áll, mert hozzávetőleg igen is szólhatunk, de némi határozottsággal csak bővebb tapasztalás mellett.

Nem lehet némelly írók börtön statistikai okoskodásaikon el nem kedvetlenedni. — Némellyek közülök a' legnagyobb erőködéssel írják ívekre, ez, vagy amaz börtönben bizonyos évben hány rab, millyen vétkü, évű, nemű volt — 's hogy ezek közül hány javult meg egészen, hány félig? 'sa't.

Ki nem látja, hogy itt a' legnagyobb hibák történhetnek, melyekről azonban senki sem tesz kérdést, de senki sem is számol. Csak egy két példát legyen szabad felhoznom, melly valóságos eset. 1828-dik évben só fuvarozáskor 50—60 szekér együtt utazott: néhány idegen utazó velök össze szólalkozván, a' sok ember összecsedült, és agyon vertek egyet, 's mintegy 69 ember részt vett a' verésben, — ezek a' jegyzőkönyv és pör szerint mind gyilkosoknak jegyeztettek fel. Azonban lehet, hogy ugyan azon megyében 7—8 más évek alatt sincs ennyi gyilkos, — holott a' statisticusnak innen vont okoskodása szerint, a' hűn gyilkossági neme ekképen szolgál alapúl. — Továbbá némelly években 4—5 szérűről is beküldenek egy pár száz embert, kik közzül némellyik egy szakasztó gabonát lopott: azonban még is mind tolvajnak van beírva, holott más években alig találkozók 9—10 hasonló vétkü. — Végre

A' cholera, 's tagosztály száz számra küldé be a' lázadókat, holott más üdőben 20 év alatt is alig van

tíz, olyan, ki bár milly lázzadás végett küldetett volna be.

Illy esetekben ki vonhatna következtetést az évi rabjegyzékek után, akár a' rabok számáról, akár a' bűnök neme elhatalmazásáról? — következőleg ki beszélhetne azon arányról, melly van a' nép és rabok száma közt? — De hány száz ilyen körülmények forognak fenn, mellyek szinte úgy félre, és képtelenségre viszik az embert, mint annak kiszámítása, hogy a' rabok között hány javult egészen meg, és és hány félig? Illyesmit valóban talán csak a' szabad északamerikai státusokban szabad és lehet írni, hol e' szerént a' lelkeknek nincsenek titkai, — vagy ha vagynak, azok mind láthatók. — De vissza térek közelebbre.

Ime itt A. betű alatt előadom, hogy a' kitett években hány rabja volt mindenik magyarországi törvényhatóságnak. 'S kérdem mit tudunk belőle? Igen keveset, sőt még akkor is, ha ki volna téve, hány volt közöttök vádlott, 's hány bűnhődő, vagy is megítéltetett. Ugyan is

Nem az a' kérdés egy évben, vagy fél évben hány rab volt egyik vagy másik börtönben, 's ezek közt a' vádlott, vagy elítélt? mert ez egy egész, vagy fél év alatt több vagy kevesebb ideig tartott, hanem az, hogy ugyan azon évnek külön külön egyes szakaiban, törvényszék ideje előtt és után mi volt a' legkissebb és legnagyobb szám? — mert hiszen ma jön be 10 rab, elszabadul 4 — holnap jöhet 25 — szabadul egy vagy megfordítva. — Ismét egy törvényszéken van 200, másikon 150—100 vádlott, 's beadatik a' fél-évi szam 350. — Igen de a' 200 mellett volt 200 bűnhődő, a' 150 mellett csak 100: következőleg amott egyszerre volt ugyan azon börtönben 400, mellyben másik törvényszékkor csak 250. — Ha most azt mondjuk, hogy 650 rab volt ez vagy amaz börtönben fél-évben, igazunk lesz, de hogy csak 400 volt egyszer-

re benne, szinte valóság. — Ennélfogva a' 400. szám a' legnagyobb 's a' 250. kihagyandó 's a' t.

Vegyük fel, hogy 10 évi összevett számból, akarja valaki kikeresni akár azt, hány rab volt egy időben a' börtönben, és így hány börtönre van egy vagy más helyen szükség? — akár azt, miféle bűnemek voltak a' túlnyomók? fog-e boldogulhatni? Mert miként lehet azt összevenni, mi természettel külön állást kíván, és csak így használható. — 'S miként lehet a' bűnemeket számítani? holott ugyan azon rabok, kik 8—10 évre ítéltetvék, a' 10. évre ismét és újra beszámíttatnak, 's pedig hány rab van ilyen! — és ha kihagyatnak jó lesz-e a' számítás.

A' rabok számát tehát a' mindennapi számból kell kivonni: a' millyen azonban nem is igen találkozik mindenütt, hanem ha a' kenyér adatok jegyzékei vétetnek elő. Úgy de ezek is hiányosok lehetnek, mert nem mindenik veszi el a' kenyeret: sok a' pénztár öröme a' maga kenyerét eszi.

Nem akarom 20 évi ilyen napi jegyzékkel hasztalanul foglalni a' helyet, melly az egy időben fogva volt rabok számát adja elő, noha minden napról előmutathatom; elégnék tartom a' B. betű alatt 12 évről hónapoként kimutatni a' legnagyobb számot.

Továbbá a' C. betű alatt közlöm 10 évről, mellyik hónapban hány kenyéradat szolgáltatott-ki. Megjegyezvén hogy ezen számokban a' status rabok száma is foglaltatik, miután az efféle rabok ezután is ide tartozandók leendenek, a' kir. ügykormány Pesten léte okáért. —

Mi illeti most már a' B. jegyzéket. Ez mutatja a' börtönök eddigleni szükséges számát; 's a' C. alatti jegyzékkel különös észrevételekre szolgál alkalmúl. Ugyan is. —

a.) Kitünik belőlök. mellyik hónapjában szokott az éveknél több rab bekerülni?

b.) Mellyik években, hogy fogytak, vagy szaporodtak? és —

c.) Mi lehet ezeknek közelebbi, vagy helybéli és országos oka?

Országos oka törvényeink és szokásaink közt keresendő. Ugyan is. A' melly hónapokban volt évenként a' törvényszék, ugyan azokban legnagyobb a' kiadás is. — A' melly öszetolulás nem történnék, ha folytonosan ítéltetnének a' rabok, 's így egyszerre nem volna szükség annyi börtönre: — következőleg a' börtönöket e' mostani törvényszékek csak szaporítják, holott a' folytonosok kevesbítnék; 's ezen csak törvény fog segíteni.

Továbbá kitűnik, hogy a' melly években bővebb termés volt, azokban kevesebb ember raboskodott: úgy hogy ezen jegyzék egészen kimutatja mikor voltak szűkebb termésű évek. p. o. —

1830-ik évben szárazság volt, 's a' kenyér szűkült, a' tolvajság nőtt. Ezen év áthatott.

1831-ik évre, melly bő volt. September és Octoberben már nyomtattak, és a' rabok száma ezen hónapokban kezdett leszállani. —

1832-ik év, jó esztendő volt szinte, 's nem növekedett a' szám csak kevéssel. Szinte mint —

1833-ban is, szinte igen kevés különség.

1834. Igen száraz év vala.

1835. Két szűk év közzé szorult közép termésű év volt.

1836. Hazánkban valóságos csapás.

1837. évben, sínlette még az előbbi évet a' nép, 's nyomorkodott.

1838. Meglehető jó év.

1839. Sokkal szűkebb.

Minden év az utána következő ősze, télre, 's tavaszra hagyván termésének jó vagy rossz következményeit, a' változás, csak az utánna való nyomtatáskor, vagy is Augusztus és September hónapokban szokott kezdődni.

Másik oka tehát a' bűn szaporodásnak főleg a' szükség : a' honnan nyilvánosság, hogy ezen megyében uralkodó bűn a' többek fölött a' lopás, mint ez az D. alatti észrevételből gyakorlatilag kiviláglik.

A' szükségnek igen természetes oka a' magára hagyott pusztai élet neveltlensége, a' szegénység, vagy inkább éhetetlenség és az ehhez járuló csábítás, vagy betyár czimboraság. — Vegyük ezekhez a' sok úgy nevezett regalékat, a' temérdek emberrontó kocsmát. A' neveletlen ember úgyis csak fél ember, 's mi marad benne az emberiségből? ha kevés esztét is borbába ölik. Lesz belőle gyilkos és rabló. A' kocsmahéli ivások valóban tesznek ezer annyi erkölcsi kárt a' népben, mint anyagi hasznat adnak a' földes úri jövedelmeknek. Nem lehetne-e a' bort másképp méretni? 's a' népnek illy mulatságot kell-e nyújtani vagy szerezni? mellyben esztétől, pénzétől megfosztatva ő is könnyen fosztásra adja magát. — Igen is a' népről annak kell gondoskodni, kinek ez keze lába. —

Ezek valóban nehéz föladatok : de véleményem előadását, máshol kívánván külön megírni, az eddig felhozottakból bátorkodom olly tervezetet terjesztteni elő, melly csupán vélemény, 's mellynek az okokhoz képest változnia lehet. —

Száma a' kerületi börtönöknek csak úgy határozathatnék meg helyesebben 's hihetőbben, ha mindenik törvényhatóság előadja néhány évről nem azt, hány rabja volt, mert ebből nem lehet érteni a' szükségét, hanem azt, hogy mindenik törvényszék végével hány volt a' vádlottakon kívül a' megítélt rabjai száma? Ha ezen számok láthatók, akkor ismét ez a' kérdés, hány volt közöttök ollyan, ki egy évi fogságon kezdve ennél több időre volt ítélve. p. o. Van Pest megye börtönébe egyszerre 280—300 rab körül, ebből kerületi börtönbe való mintegy 90—100 a' többi pedig vagy vádlott, vagy rövid fogság idejű.

Ebből a' következik, hogy mivel Pest megye fél évi rabjainak száma körül belől 500 — ebből $\frac{2}{5}$ ugyan azon időben nincs befogva, és így $\frac{3}{5}$ számról kell csak szólni. Ezen mennyiségből $\frac{2}{5}$ számot a' vádlottak és rövid fogság idejük teszik, $\frac{1}{5}$ pedig a' kerületi börtönbe valók.

Ha már ezen arányból vonunk hasonlatosságot, úgy a' 15,000 számra vett fél évi számából a' Magyarországi raboknak 6000 elenyészik, mint a' melly nem ugyan azon egy időbeli. — 9 ezerből pedig egy harmad rész, vagy is 3000 kerületi — 6,000 pedig megyei börtönökbe számítandó.

Megjegyzem azonban, hogy igen megcsalná magát, ki az egy éves fogságú rabok közzé nem számítaná azon fél éves rabokat is, kik most a' félévi fogsághoz testi büntetést is kapnak. Mert 50 pácza hogy épen félévi fogságul szokott vétetni két ízben — az mint egy kétséget sem szenved: ha tehát a' pácza elmarad, egy évesekké válnak az illy félévesek is.

Ezekhez képest, a' kerületi börtönökbe való rabok száma Magyarhonban legczélszerűbben hozzávetve most 3,000 körül tétethetik, 's ezen számnak kell legalkalmasabban szétosztatni. — De jól megjegyeztetni kívánom, hogy ámbár a' félévi rabok számának egy ötöd részét nem teszi is épen egészen a' kerületi börtönbe valóké, ámbár remélhető, hogy az új büntetésmód azonnal fogyasztani fogja a' rabok mostani nagy számát, szükség itt még is az egész ötödre sőt többre számítani, mind azért, mivel a' népesedéssel a' törvényszegőké is egykor majd szaporodik, mind azért, mert lehet még olly szükség 's körülmény is, mellymiatt a' 15 ezren jóval fölül rúghat a' rabok száma jelenleg is.

Ez utóbbi esetre most is van előre ellátás; mert a' félévi szám ötöd részénél minden esetre mintegy ötöd résszel kevesebb a' kerületi börtönökben valóké, úgy hogy ha egész 15,000 — 's ennek ötöd része 3,000 — ebből mintegy ötöd rész vagy is 4—5 száz, még most

felesleges számnak látszik, és így a' kerületi börtönbe valóok száma csak 2,500 körül tétethetnék a' jelen szükséghez. — *) amarra nézve mindenik börtön úgy van tervezve, hogy legalább 200 's több szobákkal bővíteni az előforduló szükséghez képest *annak idejében* mindeniket lehessen. —

A' szempontok, melyekből indulok a' kerületi börtönök elhelyezésében: —

1. A' k. börtönhelynek az illető törvényhatóságokhoz minél egyenlőbb távolsága, felvevén a' rabok száma arányát is.

2. Az építési szereknek könnyebb szállíthatása 's szerezhetése.

3. A' számos rabokkal terhelt törvényhatóságokra való tekintet.

Melly utolsóra nézve ismét megjegyzem, hogy mivel véleményem szerint azon börtönök lehetnek legcélszerűbbek több egybevett okokból, melyekben a' rabok száma 400-nál nem kevesebb, 's nyolcz száznál nem több, én ezen szétosztásnál tekintetbe venni óhajtom azon törvényhatóságok könnyebbülését is, melyek a' kerületi börtönök által kedvezményt nyerhetnek. — Nyerhetnek pedig, ha a' megyei börtön ugyan csak a' ker. börtön udvarába építtetik. — Így börtönészre 's annyi felvigyázókra nem lesz olly nagy szükség; mert egyesíttethetik a' két féle börtön kormányzata, 's ha azon kiadásoknak egy részét a' ker. börtön kormányzat kiadásaihoz adandja pótlékkul, melyeket a' több me-

*) Az 1827. t. országos Küldöttség, véleményében De De. lictis — 68. old. — az 1818. évi egyik hathóban a' magyarországi rabok száma 8000 férfira, és 1100 nőre tétetik, összesen 9,100. — Ezek közül 354 halálra, 1,505 pedig fél évi rabságnál többre ítéltetett — 20 év múlva már e' 9 ezerből 15 ezer left. — Hasonló mód és körülmények közt tehát ezután 20 év múlva 25000 fog szökkenni — és ehhez ismét 20 év múlva 34 ezret haladand.

gyék megyei börtöneikre évenként fizetnek, mind maga a' megye nyer, mind a' kerületi börtön alapítvány; 's épen ezen okból annál több kerületi börtön lehet, a' mi ismét nagy jó tetemény a' rabok messze küldözgetése tekintetéből.

Hozzá vevén tehát az illető megyei rabok számát is, a' kerületi börtönökbeli rabokéhoz, illy széthelyzést vélek czélszerűnek. Ugyan is —

Kerületi börtönök tervezete.

Nyitrán.

	<i>rab. száma.</i>
Poson . . .	123
Nyitra . . .	317
Bars . . .	85
Trencsén . .	211
Túróc . . .	31
Hont . . .	73
Zólyom . . .	70
Liptó . . .	27
Árva . . .	163
Komárom . .	202
Moson . . .	19
Győr . . .	77
Komárom város	50
Győr város .	26
Poson város .	5
Nagyszombat .	18
Bazin . . .	10
Trenesin . .	23
Körmöczbánya .	13
Ujbánya . . .	1
Szokolca . .	6
Selmetz . . .	17
Korpona . . .	11
Breznobánya .	4

	<i>rab. száma.</i>
Beszterczbánya	7
Libetbánya .	2
	<hr/>
	1,591
Kerületi börtönbe való van . .	320
Nyitraiba . .	126
	<hr/>
összesen .	446

Pesten.

Pest . . .	749
Fehér . . .	293
Esztergom . .	139
Nógrád . . .	302
Jászág . . .	162
Buda . . .	171
Pest . . .	104
Fejérvár . . .	57
Esztergom . .	17
Kunság . . .	182
	<hr/>
	2,176

	<i>rab. száma.</i>
Kerületi börtönbe	
való van.	435
Pestibe . .	—

	<i>rab. száma.</i>
Sz. Németi .	36
Nagy Bánya .	24
Kövár vidéke .	—

1,808

Miskolczon.

Borsod . . .	407
Heves . . .	333
Gömör . . .	122
Sáros . . .	60
Szepes . . .	102
Abauj . . .	194
Torna . . .	129
Zemplén . .	328
Szepesi XVI. váro-	
sok . . .	18
Kassa . . .	68
Késmárk . .	4
Lőcse . . .	5
Eperjes . . .	1
Bártfa . . .	1
	<u>1,772</u>

Kerületi börtön	360
Szatmáriba .	140
	<u>500</u>

Nagy Váradon.

Bihar . . .	1,065
N. Kunság .	182
Hajdúság .	259
Debreczen .	140
Közép Szolnok .	—
Kraszna . .	—
	<u>1,646</u>

Ker. börtön .	320
Bihar . . .	440
	<u>720</u>

Kerületi bör. .	360
Borsodi — .	160
	<u>520</u>

Aradon.

Arad . . .	334
Temes . . .	165
Krassó . . .	90
Torontál . .	508
Csongrád . .	368
Csanád . . .	181
Szeged . . .	123
Arad . . .	48
Temesvár . .	55
	<u>1,972</u>

Szatmár Németin.

Ung . . .	175
Bereg . . .	175
Ugocsa . . .	115
Marmaros . .	421
Szatmár . . .	298
Szabolcs . .	564

	<i>rab. száma.</i>		<i>rab. száma.</i>
Zaránd . . .	—	Somogy . . .	524
Ker. börtön . .	400	Vas . . .	202
Aradi . . .	160	Veszprém . .	158
	<hr/> 560	Zágráb . . .	69
		Varasd . . .	8
<i>Zomboron.</i>		Körös . . .	43
Bács . . .	431	Köszeg . . .	3
Baranya . . .	376	Sopron . . .	69
Tolna . . .	393	Fiume . . .	1
Szerem . . .	190	Buccari . . .	6
Verőcze . . .	147	Zágráb . . .	11
Posega . . .	64	Károlyvár . .	4
Szabadka . . .	93	Varasd . . .	17
Zombor . . .	71	Körös . . .	3
Újvidék . . .	60		<hr/> 1,899
Posega . . .	3		
Pécs . . .	21	Kerületi börtön	380
	<hr/> 1,849	Szalai . . .	250
			<hr/> 630
Ker. börtön . .	360		
Bácsi . . .	200		
	<hr/> 560		

Szala Egerszegen.

Szala	.	.	620
Sopron	.	.	161

	Kerületi szám.	Megyei szám.	Öszvesen.
Nyitrán.	320	126	446
Pesten.	435	—	—
Miskolczon.	360	160	520
Sz. Németin.	360	140	500
Nagy Váradi	320	440	760
Arad	400	160	560
Zombor.	360	200	560
Sz. Egerszeg.	380	250	630
	2,935	2,476	3,976

A' Magyarországi rabok összes száma, ide nem
vételve Kraszna, K. Szolnok, Zaránd,
Kövárvidéke.

Nyitrai Kerületben	1,591
Pestiben „	2,176
Borsodiban „	1,772
Szatmáriban „	1,808
Bihariban „	1,646
Aradiban „	1,972
Bácsiban „	1,849
Szalaiban „	1,899
Öszvesen	14,713

Ezen számból kerületi börtönbe való mint-
egy 2935 és így több mint $\frac{1}{5}$. Ha ehhez vesz-
szük a' rabnőket *) — — — 288
lesz körül belől **3,223**

*) A' rabnők száma ugyan befoglaltatik már a' 2,935-be de
mivel maga ezen szám is jóval szaporodhatik, tanácsosb-
nak gondolom a' rabnőket, kiknek száma kilenczedét te-
szi, mintegy a' rabok számának, külön venni, hogy ez
által mind a' történhető növekedés, mind a' kiszámítás-
ban elhanyaglott illő szám biztosíttassék.

Ha a' félévi számot kerek számban 15,000 teszük.
's ebből $\frac{2}{5}$ elsemmitünk $\frac{3}{5}$ fejében marad 9,000
's ebből kiveszünk 3,223

lesz összesen 5,777

Mintegy ennyi marad tehát a' megyék börtöneibe való. Ha azonban a' kerületi börtön udvaraiba is lesznek helyzendők a' megyeiekből, mint előadám, —
ezek száma mintegy 1,476

Ezen kívül tehát a' többi minden börtönre jut, — 4301: melly ha 48 megyei és a' királyi városi börtönökre szétosztatik, nem sok marad egy egy börtönre. Mi által koránt sem egyenlő elosztást értek, hanem a' megyékben létező rabszámhoz mért arányt. Való ugyan, hogy ha a' kerületi börtönbe való 3,223 és a' ker. börtönudvarokba építendő megyei börtönökben 1,476 — és így összesen 4,699 szoba számot 8 felé elosztjuk, még akkor sem jut több mint 580—600 rab egy börtönbe: mi szerént egy negyed résszel több, mintegy a' börtönszoba a' raboknál, — de megjegyzem, hogy valamint a' felesleges szobákra csak üres helyek leendnek hagyva: úgy a' rabok száma ellenben nem sokidő múlva a' nép számával növekedhetik.

Végre megjegyzem, hogy ezen egész számításom csak hozzávetőleg van előadva, mert itt másként nem is lehet szólani, hanem ha minden törvényhatóság pest megyei féle adatokat küldendne. Ezen *hozzávetőleges számításnak* azonban csak az a' haszna, a' mi egy megközelítőbbnek lenne; mert néhány rabbal több vagy kevesebb — itt csekély tekintetbe jöhet, és pedig akkor is, ha egy negyed résszel fölözné is a' szám, az általam előadottat: a' mit én épen nem gondolok. —

Most a' kerületi börtönöknek tervezett helyzetekről. —

1. *Nyitra*. A' kijelelt kerületnek lehető közepén áll, 's itt a' távolsági szempont, a' nyitrai rabok túl-

nyomó számával együtt legyőzi az építési szerekre való szempontot, noha talán ebben is van némi kedvező körülmény.

2. *Pest.* A' kerületnek szinte a' közepén áll, a' Duna elősegíti az építési szerek hordását; és a' mi még szinte nyomó, a' Pest megyei és városi rabok számára kívántató börtönök szinte itt építtethetnek, de a' melyről egészen külön kívánók értekezni.

3. *Miskolcz.* Nincs ugyan a' kerület közepén, de Borsod rabjai számának túlnyomóságán felyül, közepén esik, ezen kerület legtöbb rabbal bíró megyéinek, nevezetesen alkalmas arányban van hozzá Eger, S. Ujhely, Kassa, Pelsözt, Torna; Szepesben és Sárosban pedig, melyek nincsenek különben messzire, kevés a' rabszám. Az építési szer és fuvar sem igen drágább, mint a' több részeken.

4. *Sz. Németi.* Az illető helyekhez, kivévn Ungvárt, hol különben nem sok a' rab, szinte közép tájon esik: 's a' számos folyam kedvező körülményeket mutat az építéshez. Igaz ugyan hogy Szabolcs és Mármaros megyékben túlnyomó a' rabok száma, de az egész kerület kényelme itt főbb szempont.

5. *Nagyvárad.* Területére nézve legkissebb, de rabjai számára nyomos kerülete Biharnak, N. Várad ellen kifogást semmi tekintetben sem tehet. Börtöne meghatározásánál azonban Kraszna 's közép Szolnok el nem felejtendők:

6. *Arad.* Ezen kerület közepén fekszik Arad, az épület szerekkel bővelkedő Maroson. Ellene N. Becskereknek lehetne némi kifogása, ha hogy N. Szent Miklósról nem lehetne a' törvényszékek helyét tenni.

7. *Zombor.* Kivévn Pozsegát, melynek különben sincs egy időben több mint egy 40—50 rabja, és így kerületi börtönbe való csak 10—12, közepén esik a' kerületnek. A' rabok száma is túlnyomó.

8. *Szala Egerszeg.* Szalában a' rabszám túlnyomó: 's ezenkívül közepén esik a' kerületnek.

Mennyire találtam ez elosztásban a' czélszerűséget, azok fogják megítélhetni, kik közelről esmerősek a' helyekkel. Én sem nem ajánlom, sem változtathatónak nem tagadom; mert jól tudom milly csiklandós illy tárgyban az illy puszta vélemény előadása is, mint ez. — Egyetlen egy szempontot hagytam el készakarva, 's ez az, hogy mivel a' börtönökben sokféle vallású nép van, igen kedvező lenne, ha a' kerületi börtön helyeken többféle hitágazatú lelkészek is lennének. Különben ez, majd költséggel lenne pótlandó; holott véleményem szerint épen nem látom szükségesnek a' börtön számára külön lelkészek tartását, midőn az ottani tanításokat a' helybéli lelkészek is elvégezhetik: 's így bizonyos pótlék a' jelen fizetéshez sokkal nagyobb jutalom leendhet, mint sokszor annyi fizetés a' külön lelkésznek. Melly észrevételem mikép illeszthető az általam tervezett helyekre — vitatni nem kívánom: csupán csak azt érintem, hogy ezen 8. ker. börtön kevesbítése az ország évenkénti nagy terhelése nélkül meg nem történhetik, mert a' rabok szállítgatása nagy nyomasztás lenne. Ha azonban még is kevesbítették a' szám, akkor következő osztályt vélnék. Pest, Szeged, Debreczen, Miskolcz, Nyitra, Szala Egerszeg új osztályzásával a' törvényhatóságoknak is.

VI.

A' kerületi börtönök építése soráról.

A' kerületi börtönök vagy mind egyszerre, vagy csak bizonyos számmal fognak egy időben építtetni. Ezeknek elhatározása ugyan rám épen nem tartozik; de ha rajtam állna illy rendel építtetném: ugyan is

1. Pesten , mint középponton a' legnagyobb börtönt.
2. Aradon , mint szinte nagy börtönt.
3. Szala Egerszegen Dunántúl egy maga lévén.
4. Miskolczon
5. Nyitrán.
6. Nagy Váradon.
7. Szatmár Németin.
8. Zomborban.

Egyébiránt nincs arról semmi kétség, 's lehetetlen-ség, hogy minden kerületi börtön egyszerre építethessék, mint alább lesz iránta szó.

Miután a' börtönökről is elmondám, mit szükségesnek 's czélszerűnek véltem, most szólni fogok ama nehezségről, melly kivéven Északamerikát minden országban a' kívánt büntetésmód javításában legnagyobb akadály volt mindenkor, és most is.

VII.

A' börtön költségek mennyisége iránt.

Mennyi pénz kívántatik 700 rabok számára elegendő börtönre? ez épen más kérdés mint ez, mennyi pénzből állíthat ki egy életre termett ember 700 rabra készítendő börtönt. Mert látjuk, hogy némelly milliós középületet olykor felényiért is lehetne építtetni: más szókkal, a' mit publicum építtet, az mindenkor sok kézen forog.

De az építészek részéről is toólnak elő drágító okok. — Ha valamellyik egy kis névre kap, igen természetes, hogy annyiért nem dolgoztathat mint más, különben nevének nem lehet nagy uzsorája.

Ezen két bajokon, ott hol a' kezek símák, 's a' szívek tiszták, könnyű segíteni.

Tapasztaltuk, hogy a' leghíresebb építészek olykor a' legrosszabb munkát tétették: *) de tapasztaltuk azt is, hogy az építészek csak tervet, értelmes palléraik pedig épületeket készítenek: úgy hogy ha végig tekintünk a' munkán, azt kell mondanunk, a' jeles forma az építész remeke, de az elkészítés a' palléroké!

Nem lehet olcsóbb épület annál, melyet az építész maga számára épít, vagy is ő tapasztaltabb minden építőnél, 's ő legkevesebbet veszthet.

A' hol minden mértékre van szabva, 's becsületes az ellenőrség, ott lehetetlen a' csalást ki nem tudni mutathatni. Ha tehát kész az alaprajz, nincs egyéb hátra, mint az építési vállalatot árverésre bocsátani: 's a' legkevesebb árt kívánónak általában adni — mert híres építészre semmi szükség sincs, jeles pallérokat pedig mindenki állíthat elő, a' ki tudja őket jól fizetni. A' honnan

A' híres építészeknek egy kis vagyunkájok is szokott lenni, 's mindők, mind azok, kik általok akarnak építtetni, azt szokták fő indító okul emlegetni, hogy az építésért kezeskedni is kell, vagy is szegény építészre nem lehet azt bízni. 'S íme itt a' fogás, minél fogva minden nagy építéseket csak a' tehetősebb építészek szokták elnyerni.

Valamint nincs szükség itt az alaprajz készítésénél, híres építész tudományára, úgy kezeskedő anyagi tehetség is elmaradhat. Az építésért okos pallérok, a' vállalkozónak adandó pénzért pedig okos szerződés, és ellenőrség kezeskedvén.

*) Egy híres építésznek, de több nem híresnek is, már több épületeik öszvedültek itt Pesten, a' miből világos hogy nem az építésznek kell érteni a' munkát, hanem a' palléroknak.

A' honnan következik, hogy az illy vállalathoz akárkit lehetne bocsátani, ki az árverési summa annyiad részeért kezeskedhetik, a' hányad része egyszerre előre kiadatik, akár építész akár nem. Elég lévén egy okos építő-pallér, ki azután több munkapallérokat veendhet magához. Következik az is, hogy többen vállalkozhatnak egymásért. 'S véleményem szerint ez a' legolcsóbb építésmód. — Csupán azon akadály adhatná elő magát, hogy a' czéhbbeliek gátolnák a' kömüves legényeket: erről azonban legkisebb lenne előleges orvoslást szerezni.

E' mostani körülményekhez képest Pesten egy 700 rab számára készitendő börtön épület, hozzávetőleg következő árron volna kiállitandó, ha ugyan valamely szemes vállalkozó még kevesebbért is nem építené.

Előrebocsátván, hogy ha Szentegyházaknak, 's egyéb középületeknek, mindenik földes úr tartozik ingyen helyet adni, Pest városa is törvény szerint köteles illy helyet ingyen adni.

	Ezüst pénzben forint
Vízcsövekért vasból . . .	2,000.
Budárokhoz cserépcsövek . . .	2,000.
Kömíves munka . . .	80,000.
Kötéglá, mész, kőfaragó munka	120,000.
Ács munka és cserép . . .	11,000.
Asztalos munka . . .	6,400.
Lakatos munka . . .	20,000.
Bátogós és üveges . . .	3,600.
8 nagy vas kályha, és több aprók	4,000.
Aprólékosságokra . . .	1,000.

Öszvesen 250,000.

Ez a' summa tehát, ha pótlékul hozzá egy hatodrésznyi adatik, alkalmasint Hazánkban akárhöl is ele-

gendő az épület kiállítására, a' mely is ekképen 300,000 forintra rúgna.

De mint említém, könnyen megtörténhetendik, mint p.o. 120,000 ezüst forint az építő szerekért olly nagy summa, melyből 20—30 ezret is bátran lelehet számolni, — így levonhatni a' 80 ezer munka árbról is alkalmasint néhány ezret. 'S ha a' nagyobb szám áll, úgy az egész épület költségeit is beszámítva, esnék egy szobára $357\frac{1}{7}$ forint körül.

Ha azonban felvesszük, hogy itt 700 rab helyett 791 rabra van készület, úgy egy szobára csak 310 — 320 forint körül esnék. *)

Miud ez ámbár csak hozzávetőleg van számítva, annyit még is mutat, hogy 7—8 száz rabra elegendő börtön költség 200,000 forintnál nem sokkal üt kevesebre, 's 300,000 forintot meg nem haladand, — 's az előbbi esetben 250 — az utóbbiban 370 forint körül esnék egy szobára. Én még a' 250 forintot lejjebb vélem jóval szállítatni — ha az építészek nagy nevéért

*) Pittsburgban egy börtön szoba került 978 Dollárba vagy mintegy 1,956 ft.
 Vashingtonban . . . 1,125 Dollárba vagy 2,250 „
 Boston mellett Charles-townban . . . 286 „ „ 572 „
 Singsingben . . . 200 „ „ 400 „
 Wethersfieldben . . . 150 „ „ 300 „
 Baltimoreban . . . 146 „ „ 292 „

Mindenütt kihagyván a' Centiémekeket. Lásd Beaumontot, és Toquevillet. —

Megjegyezvén, hogy azon börtönökben a' budárok nincsenek olly czélszerűleg elkülönítve, mint az általam tervezetben: valamint azt is, hogy a' Wethersfieldi börtön szobák háttal vannak csak egy közfalhoz összeépítve, 's ez a' mód czélszerű nem lehet, ha bár olcsóbb is. A' baltimorei börtön térképét nem láttam: az olcsóságnak ott is ki találhatók okai. — Egyébiránt mindenik auburni formára épített börtön sokkal olcsóbb, mint a' pensylvániai.

nem leend szükség uzsorát fizetni, 's a' vállalkozás mindeneknek megengedtetik.

A' Börtönkormány személyei évi fizetése.

	Ezüst Pénzben, Forint.
A' Börtönészé. 1,200. — 2000 ft.	1,200
Segédé	600
Egy rabászé — 300 ftal 12 rabászé	3,600
Egy raböré. 210 ftal tízé . . .	2,100
Káplaré	250
Kapusé	200
Papé 50 f. 4 papé	200
Orvosé	300
Rabnök felvigyázónéjaé . . .	300
Szolgalójáé	100
Tüzi fa 100 öl	800
Gyógyszer, 's egyéb kiadás . .	550

Összesen 10,200 fo-

rint ezüstben, mellynek tőkéje 170,000 fnt.

Megjegyzendő, hogy 10 rabör csak azért is szükséges, mert ha a' rabászok közül egy vagy kettő is kibetegülne, ezek fogják azoknak kötelességeiket telyesíteni, azon rabászok mellé rendelve, kikre a' kibetegült rabászok osztáljai bizandók.

2. Egy lelkésznek 50 ft évi fizetés elegendő, 's én ezt mind a' r. cathol. mind a' refor. és evang. mind az óhitű lelkészeknek egyformán vélem fizetendőnek; — ellenben mindenik minden rabtól, kit félévig oktatott, kapjon még 20—30 xrt, 's ha egy évig tanítá kétszerezve, — 's így lehetnek méltó arányban megjutalmazhatók.

Ha 700 rabra 400,000 f. kamatja felosztatik, melly summa körül kerülend a' börtönnek 's kormányának kiállítására, 's egy rabnak őriztetése, 's orvosoltatása körül az országnak egy évben 34 forint körül.

Egy rabnak napi ételmezése kiállhat 10 krajczár-ból, a' mi 700 rabtól naponként — 111 forint. *)

A' 700 rab közt 50 betanuló folyvást lehetend, 50 pedig beteges, vagy más okokból nem használható, mint p. o. néha nincs tellyes számmal a' rabság a' szobákhoz képest, ennél fogva naponként dolgozik — jól kitanult rab — 400 — olyan pedig, ki a' mester-séget félig meddig érti — 200.

A' 400 közzül mindegyik érdemelhet naponként, kivévén a' 365 napból 67 ünnep napot, és így ösz-vesen 298 napokon, a' börtön számára, ha nem többet, legalább 30 krajczárt, a' mi tesz — 149 fo-rintot.

A' 200 betanuló szinte annyi napra 15 krval. 74 fr. a' 91 változók, hujányzók, vagy kezdők munkája ide nem értetvén. —

— — — naponként öszvesen: 223 ft.

Ebből kivonván a' napi költséget . 111

298 napokon naponként marad nyereségül 112 forint.

Ha mindenik rab ételmezéseért naponként 10 krajczár fizettetik, a' miért Magyarországbán $1\frac{3}{4}$ font kenyert, reggel rántott levest, délben főzeléket, és pedig minden másod nap egy fertály font hússal, kivált ha a' vállalkozó maga vágat marhát és juhot: 's beteszi a' jég verembe a' felesleget, — közép drágaságú években bizonyosan lehet mind adni mind venni — így mindenik rab ételmezése kerülévenként 60 f. 50 krajczár-ban — 700 rabé pedig, 365 napra 42583 f. — a' szállás és őrizet is ide számíttatván, egy rabra évi költség 94 f. 50 krajczár körül leend.

*) Valamint a' pénz ezüstben értetik, úgy a' krajczárok ezen számításokban kihagyatnak a' forintok mellől,

A' fentírtt módon számított munka bér
 jövedelme tesz évenként 66,454 f.
 Ebből ha ki vesszük az ételmezés árrát 42,583 „
 marad 23,871 f.

következőleg a' 23,871 f. nyereségül tekintethetendő
 volna; de a' rabok öltözetére, 's ágynéműjére minden
 rabra ki kell fogni legalább 12—16 forintot, — mely
 12 forinttal tesz 8,400 f. — 16 fttal pedig 11,200 ft.

Mind ezen kiadásokon felül tehát még is marad
 10,000 forint körül nyereség, melyből a' börtöni repa-
 ratiók, 's előre nem látott szükségek fődöztethetnek,
 — és azon felül akár a' *kiszabadulandók segélyére*
alakítandó költsön bank, akár újabb börtönök építésé-
 hez vagy javításához adandó summák is kikerülhetnek.

Jöhet ugyan olly idő, melyben az élelem szerfe-
 lett megrágúlhat, 's nagyobb summába kerül a' tar-
 tás naponként 10 krajczárnál, de ezen lehet segíteni
 az által, ha az ételmezőnek biztosítás mellett előre pénz
 adatik gabona bevásárlására, akkor, midőn a' körül-
 mények előre szükségetséjdlítettnek. 'S ilyenkor csak
 az élhetetlenek, vagy pénztelen szegények érezhetik
 Magyarorszáiban a' szükség súlyját, mert az illy or-
 száiban, mely egyik évben alig tud túladni gaboná-
 ján, másikon 's harmadikban szükségét szenvedhet,
 könnyű a' czélszerű előre látás. Mind ezekhez járul még
 az is, hogy szükség idején a' gabona árával, ha nem
 épen viszonyos arányban is, a' szükséges kézmiveké
 is feljebb szokott rúgni.

Mind ez azonban csupán hozzávetőleg mondható,
 mert itt számos, és különféle körülmények tűnhetnek
 majd fel, melyeket előre látni lehetetlen, 's mind ez
 csak formailag van felhozva, hogy legyen vala-
 melly, bár milylen kép is látható. Mondottam p. o.
 hogy 23,871 f. a' nyereség, de azt nem, mi leend a'
 gyapjú, kender, bőr, 's t. e. árará? 's mennyi ezekből
 fejérruhákra, botosokra, papucsokra, pokróczokra, 's t. e.

kiadandó? sem azt, hogy az említett nyereség másfél vagy két annyira nem szaporodhatik e? Innen azonban még is kiviláglik. —

A' lehetősége sött biztosíttatása egy nagy nyereségnek.

Csak nem lehetetlensége a' veszteségnek, mert vegyük a' dolgot gyakorlatilag, 's vegyük fel a' rabok betegségének napjait is, okosan kidolgozandó terv mellett tapasztalni fogjuk, hogy itt további segélyre szükség nem leend: a' nyereségnek ellenben hova leendő fordításáról a' büntetések czélszerű eszközei 's szükségsei jelentendik magokat

3-or Minél kevesb számú rabok leendnek valamely börtönben, annál nagyobb leend mindenikre a' költség, mert a' kormányzati személyeségből csak a' rabörök, és rabászok kevesbítethetnek, de a' többiek szükségsek.

Jól tudom, hogy ezek után amaz ellenvetés tétethetnék, miért terveztem még is olly kerületi börtönöket, mellyekben a' rabok száma 400—500 körül van csak, 's miért nem 700—800 rabra elégségeseket?

Okaim e' következők valának.

1. Az illy középületeknél szükség felvenni a' jövőendő népszaporodást, melly a' rabok száma felszökkenését is magával hozandja: — ha tehát most már 800 rabra tervezettek volna ezen börtönök mind akkor új börtönök építése szüksége forgott volna fen nem sokára, mert mondtam, hogy a' 800 raboknál többre készített börtön, már nagysága miatt czélszerűtlen. —

2. Bizonyos tekintettel kellett lennem, a' kerületek ki terjedésére nézve, melly ha igen nagy, a' rabok kísérgetése által sok költséget, és bajt okozna: például hozom fel a' nyitrai kerületet, mellyben csak 446 körül vétetett a' rabok száma, 's ha még több adatnék hozzá, szerfeletti lenne a' kiterjedés: holott most is igen nagy. De temérdek kiterjedésűek a' többi kerületek is.

Ezen okoknál fogva tehát épen nem gondolom tervezetem czélszerűtlennek. — Más részről jól tudom, mennyire *könnyebb valamelly kész tervet hibát találni, 's megigazítani, mint újat készíteni.* Én óhajtanám, hogy ez javíttatnék, noha megvagyok győződve, hogy bár milly czélszerű javításon is illy tárgyban ismét számtalan gáncsok fognak erőre kapni. —

VIII.

A' börtön költségek honnan veendők?

A' börtönök vagy *kerületiek*, vagy *megyeiek* lévén, természetesnek látszik, hogy valamint a' *megyeiek*, megyebeliek pénzén építendők: úgy a' *kerületiek*, vagy országos, vagy kerületi közös pénzből állítandók.

Ha arról van szó, mi arányban fizessenek a' megyebeliek ezen alaphoz? alig lehet természetesebben felelni, mint „Azon arányban, kell a' börtön költség kivetésének lenni, mellybeu kiki részesülend a' börtön által nyerendő jöbén.“ —

E' szerint tehát látni való, hogy mivel az innen eredendő jó, nem egyéb, mint minden polgári személyt és vagyont törvényesen illető jogok bátorságosítása, ezen költségek a' személyekre egyenlően, a' vagyonokra nézve pedig azon arányban vetendők, minél nagyobb bátorságosításra van szükségök.

A' nagyobb kiterjedésű és becsű birtokokban több kár okoztathatik, 's annyiaval inkább több részt veendők a' szükséges őltalmi eszköz megszerzésében p. o. A' terjedelmes birtokok inkább ki vagynak lopásnak, rablásnak, gyújtogatásnak téve, mint a' kicsinyek. A'

millioniérekek rossz lelkű kölcsönözők, lopások, rablások által tetemesben károsíthatók, mint a' kevesebb pénzüek: következőleg vagyonuk arányában is tartoznak részt venni a' költségben. Mi illeti pedig a' személyt. Nincs ember, ki az életét bármi kincsért elcserélné, ezekre nézve tehát az élet egyenlő becsű, 's ez okból a' személyi adót is egyenlőnek vélem. Az arány tehát a' személyekre nézve egyenlőség, a' vagyonra nézve pedig a' feltett károsíthatóság értékéhez szabandó. A' honnan véleményem az, hogy a' börtönköltség, minden rendű polgár *személyét egyformán, vagyonát* pedig ennek értékéhez képest *törvény által szabandó arányban* illesse.

Mi illeti a' pallosi joggal bíró uradalmakat, ezek ha tovább is megmaradnak, az országos *büntetésmódot tartoznak követni*, 's ez eset költségeitől megfognak borzadni — mert kevés számnál nagy a' veszteség; 's ennél fogva szerencséseknek tarthatják magokat, ha ezen teher alól felmentetnek. Épen nem leendő azonbank különös, ha a' rabok számához képest részesülnek a' költség adásban is. Különben is más a' kedves vagyonról beszélni, itélni, 's rendelkezni, — más ismét a' gyűlöletes személyről. —

A' kerületi börtön költségek, szinte illy törvényesen kivetett segélyből volnának ugyan az egész kerületből beszedendők. Nékem azonban ezen közte-rek kipótlására különös ötletem van, a' mi mennél mindennapiasb, annál könnyebben lenézhető. Mi előtt azonban észrevételeimet végig olvasná valaki, kérem ne legyen előítélettel.

Én a' börtönök lerombolásánál, 's újontan építésénél minden országok börtöneiről is kívánok gondoskodni, 's ez okból is olly alapot ohajtanék mutatni, melly mind az előteremtés könnyűségét, mind a' mód lehető kényelmességét felmutassa, 's minden népeknél eszközölhetővé kényszerítés nélkül tegye: 's ez, — a' *lottri*.

Szörnyűség! „felkiáltanak most igen sokan“ az erkölcstelenség javítását, egy másik erkölcstelenséggel kivánni eszközteni, — vajjon megegyezhet-e a' nemzetek erényes politikájával? 's a' t.

Én e' tárgyat egészen más szempontból tekintem, 's erényes politikáról nem szólandok. — Jegyezzük jól meg magunknak, hogy mi az iskolákban megismérkedtünk a' tiszta erénnyel, de melyet e' világ játékszínén többé fel nem találtunk. Minekünk ott aranykort mutatott fel tanítónk, 's benne ártatlanságát a' népeknek; mi nekünk erkölcsi tisztaságról 's igazságról beszélt, ezen égi, 's nem földi lényekről, és arany phantasiánk vágyat gerjeszte utánok, vágyat, mely magunkból kiemeljen; 's öröklőt, mint a' halhatlanság' istenkedő reménye. Az eszmék megfeneklettek lelkeinkben, a' szépség és nemesség ellágyíták szívünket: 's megszerzénk a' morál babérait, hogy ne érezzük csalattatásaink. Illy lelki benyomásokból eredt eszmékkel keressük, alakítjuk, 's akarjuk léteztetni az igazság' és erkölcs' boldogító fogalmait, ámbár magunk is káprázást veszünk észre szemeink előtt. — Igen is a' világot nem lehet úgy venni, mint millyennek lennie kellene, hanem csak úgy a' millyen. Mindenütt nagy összeütközések találkoznak egymással, melyek a' politicák' kívánatinak viszonyiból erednek. Még magának a' politicának is más eszközökhöz is kell nyúlnia, céljai kivitelére gyakortán, mint a' mit a' morál tanít. A' honnan nyilván következik, hogy minden csak annyiban használható, a' mennyiben a' célnak megfelel, 's itt a' cél az országok java.

Mi nagyon szeretjük Angliát utánozni: 's miért nem lehetne éppen akkor, mikor leginkább érdekünkben áll és lehető. Anglia régen Vespasián nyomdokit követi, „neki mindegy akár miből? csak haszon legyen“ Anglia minden iccze serre, whiskyre adót vet — 's vajjon az-e benne célja? hogy részegeskedés által ne romoljon a' nép erkölce? vagy hogy

közjővedelme gyarapuljon. Csak nem így van elhanyagolva a' gyári munkások erkölcsse és sorsa is. Illy erkölcsrontó hasznót húzott Anglia, 's az úgynevezett mivelt Europa a' négerek rablánczra fűzéséből — 's nem átallá kijelenteni, hogy a' melly ember fekete és pisze orrú, abban csak állati, 's nem emberi indulat létezik. — Így állítá fel a' lottri játékot, melly Napoleon idejében az angolgyár 's kézműveket hajókkal útasítá ki a' száraz föld tilalmas partjaira, 's hogy a' nép éhhel ne vesszen, a' pénzt a' tehetős angolok zsebéből a' szegények kezébe játszátá.

Mind ezekből koránt sem következtem, hogy Anglia roszul vagy jól cselekedett, hanem azt, hogy az ország szükségéhez képest czélszerűleg munkálkodott, vagy is anyagi szükségai felyül múlták az erkölcsieket, 's ő ezeket amazoknak feláldozta: 's áldozza most is.

Nem akarom az országok szükséges roszainak fejtegetésével tölteni észrevételeim, nem a' párizsi, berlini, londoni, 's egyéb közönséges kéjpalotákat felhozni — csak azt említeni valjon azok, kik a' Lottri ellen annyira kikeltek, megfontolták-e hogy szükséges roszak nélkül egy ország sem állhat. — Meggondolták-e? hogy a' bor és ser korcsmák, a' szegények ész és pénzrablóji — hogy a' bálók 's multságok mind megannyi fényelgés műhelyei, — 's hogy igen számos vagyoni 's erkölcsi elszegényülések okai, — valóban mindenben össze van keverve jó a' rosszal.

Vannak országok, mellyeknek vagy szükségök nincs, vagy bele untak már, hogy a' lottribóli nyereséget közjővedelmeik közé számítsák: de vannak olyak is, kik ennek használatát még most szükségesnek látják.

Én sem azt nem vitatom, mennyi az erkölcsi, vagy anyagi haszon, vagy kár a' lottri játékból — sem azt hogy némelly státusok ezt jővedelmeik közé számítják: — mert hogy ez, minden olyan országnak

leginkább hasznos, melybe provinciáiból bevitetik a' pénz, tagadhatatlan. — A' londoni lottrik, bizonyosan sok millió font sterlinget kivittek Irlandból, 's ez utóbbinak nyeresége alig ha több volt, mint kiadásai kamatja.

Némelly országok tehát kormányzataik szükségére megkívántatónak határozzák a' lottri jövedelmet 's attól egy könnyen el sem állnak. Véleményem szerint nincs mit ellenzeni, én csak azt vitatom, hogy a' lottriból származó erkölcsi kár csak akkor a' státus által leginkább megszenvedhető, ha a' játékból bevett anyagi haszon erkölcsi veszteségét az országnak bőven visszapótolja: vagy is, ha az ebből nyerendő anyagi haszon nem magányos személyeknek engedtetik, hanem *közjóra fordítatik*: és pedig nem csupán egy részben mint most, midőn bizonyos procento adatik csak a' kormánynak, a' többit pedig magányos egyedek teszik el, — hanem *egészen*. — Egészen lesz pedig a' közjónak engedve, ha azon nyereségek, melyek most magányosoké, a' köz jóra ruháztatnak által. Itt csak az a' kérdés támadhat, vajjon ha meghatározatnék a' lottri játéknak néhány évtizedig közjóra fordítása, nem lenne-e czél ellen a' procentok kiadása? Ugy vélem nem; mert a' kormánynak azért fenmaradnak hasonló szükségai; ellenben más részről azért semmi akadály sem történnék, hanem csak a' mostani körülmény maradna fen.

Vannak országok, melyekben a' pörlekedések százados évein homokkal fordulnak fel a' puszták. 's ez a' *perlekedők hibája*! Találkoznak Európában olly státusok, kik a' papiros pénzt ugyan soba *meg nem ismerték pénznek, de azért 40—50 évek óta használják*. Valjon nem nyerne-e általa Europa? ha amaz iszonyatos erkölcstelenség és veszedelmek eltörlesztésre, melyek börtöneinek czélszerűtlenségéből származnak, ezen szükséges kis roszt fordítaná; sőt ha minden börtöneit már megépítendette, ugyan ebből óvó

's egyéb szükséges intézeteket állíttatna. Valóban míg korcsmák, bálók, fényűzés 's t. e. leendenek, addig a' lottri játékot nem lehet kisebb rosznak nem nevezni. Ugy de képzelheti-e valaki, hogy az emberi miveltség magát a' haszonért néhány Dollár utáni sóvárgása közt még a' nevetéstől is megfossza — 's barátságos érzelmeiből kivetkeztesse? *mint ez Észak-amerikát 's az angolt bélyegezi.* Nem látjuk-e hogy a' legtisztább erény alatt is ott lappang az emberi gyarlóság, a' hír és lélek halhatatlanságának szomja. — Igen is — kell lenni mulatságoknak is. És ki ezeket megsemmisíteni kívánná, az az emberiség' örömeit, az élet fűszereit, pusztítaná el. — Ha azonban szorosán fontolgatjuk az emberi mulatságokat, valjon lehet-e közülök olyat választani, melly egy vagy más tekintetbe káros nem volna, mindenik pénzt vagy időt pazarol; mindenik tehát kisebb vagy nagyobb mértékben erkölcsöt is ront. De ezen miért csudálkozunk? az emberi tettekben a' jónak a' rosszal mindenkor bizonyos összefüggése van. 'S míg ezen összefüggés szükségét nagyobb erkölcsi haszon megnyerésére fordítja a' politica, nem látom által, miért kellene azt a' *közjó veszteségével gátolni*, a' minek bár más formában avagy célra *szükségkép meg kell történnie.*

Ha felvesszük amaz iszonyatos károsíttatást, sőt veszedelmet, melly a' mostani börtönökből származik, 's ellenébe állítjuk amaz erkölcsi jót, melly a' lottri játékból mint szükséges roszból ekként születnék, véleményem szerint még azon országokban is visszaállítandó volna a' börtönjavítás közszüksége betöltéséig, mellyekből már számkivetve van; mert a' törvényes terhek kivetése mindenütt és mindenkor nagy kedvetlenséggel jár, holott im ezt senki sem érzi.

Való, hogy így sokan nem vennének részt benne, valamint az is, hogy csak az adna hozzá, kinek pénze van. Az utóbbi nem baj, az előbbi igazságtalanság.

De hiszen minden országban a' törvénynek kell az igazság képviselőjének lenni, különben igazságot ki láttandott vala? — 'S ha csakugyan elhatároztatnék, hogy minden ország a' maga börtönei építésére 's felkészítésére ön határai közt kirekesztőleg adhasson Lottri játékot, vajjon a' játszani nem akaró tehetősebbekre, kik a' játékból félre kívánnák vonni magokat, nem lehetne-e bizonyos szabályt alapítani?

Nem kétkedem hogy az illető procentok kiadása mellett azon két vagy harmadfél millió ezüst forint, melly mind a' 8 kerületi börtön építésire és a' kormányzathoz kívántató tőkepenzekkel ellátására szükséges, 18—20 játékból könnyen kijönne; ez pedig 14—15 év alatt alkalmasint bevégeztethetnék.

Mivel a' kerületi börtönök felkészítése nagy sumrát kíván, igen természetes, hogy országos játék lenne hozzá szükséges. A' mi ismét a' jövedelem használási elsőbbség végett adna kérdésre okot, — de a' min részint költsönnel, részint egy határozattal könnyen lehetne segíteni.

A' megyei börtönök és más dolgozó intézetek is hasonló jövedelemből lehetnének kiállítandók, úgy hogy 25—30 évi közjóra rendelt lottri játék nagy részben kiadná a' költséget minden néven nevezendő *börtön, dolgozó és óvó* *) intézetekre is.

Ez valóban különös tervezet, de vajjon nem épen ilyen-e az? midőn a' családok közintézet végett, 's nyereség színe alatt bálókba édesgettetnek, 's ott a' helyett, hogy azon egész költség, mellyet kiadnak, közjóra menne, ezt talán egy új hazát hajhászó vendéglő 's muzsikások zsebelik el, 's ha még a' kivi-

*) Óvó intézetten koránt sem keresztényi szánakodásból készült alamizsnás kegyes intézetet értek, millyennek szaporítása az országnak épen olly veszedelmes, mint maga a' rossz, melly általa orvosoltatik; — hanem olly óvást, mellyet az ország szüksége political elvből mutat ki.

lágítási költség is levonatik, igen azt látjuk, hogy a' közjónak olykor koppan a' szeme. Holott is nyilatkozom, hogy szándékom ez által senkit sérteni: csupán azt érdekelni, hogy a' lotri játék annyira legalkalmasb a' közintézetek előállítására 's gyarapítására, hogy ezt egy másik pénzbe kerülő mulatsággal egyesítve, a' mivelt világ gyakorlatilag most is használja, 's pedig fényengzéshez kötve; mellynek, ha a' vagyon pusztitással az erkölcs pusztítás is főleg együtt jár, sokkal rosszabb következményei lehetnek. Nem illy erkölcs vagy inkább jövedelem pusztító-e minden országban a' divat, de kivált olyanban, mellynek gyárai 's kézmívesei nincsenek. — Midőn a' politika a' közjó vetéseiből konkolyt tép, lehet-e kívánni? hogy egy szál gabonára se hágjon.

Én valóban tartok tőle, sőt hiszem, 's állítani bátorkodom, hogy ha a' börtönépítés költségkivetés által lesz tervezendő, akkor emez elkerülhetetlen javítás, még egy pár századdal hátra esik: ha pedig a' lottri által — úgy 15—20 évek alatt az egész Európa leromboltathatja magával Angliával együtt emberrontó műhelyeit. 'S ki fog világítani, hogy midőn a' lottri által az erkölcsben 3 procentot veszített, a' börtöniskolákban 100 procentot bizonyosan nyert.

Igazítandó hibák.

Oldal sor

1. 12. 's a' társasághoz, olv. 's főleg a' társasághoz.
9. 9. hanem, olv. nem.
25. 18. fogalmából, olv. fogalmáról,
36. 13. tagjaiból, olv. tagjaitól,
39. 24. nemzetétől, olv. nemzeteciétől.
39. 11, 13. hanem, olv. ha nem.
40. 8. nép, olv. nap.
39. 25. látszik abban, olv. látszik nem csak abban.
62. 20. így a' téli, olv. így is a' téli.
-

FOGLALAT.

I. Rész.

	Lap.
I. A' büntetésmódokról	I
II. A' büntetésről	13
Mi a' büntetés?	16
III. Az emberről, és a' büntetés ráhatásáról	20
IV. A' pálcázás és korbácsolásról	25
V. A' czélszerű büntetési eszközökről	29
VI. A' rabok ösztönéről	33
Anyagi }	35
Erkölcsei } ösztönről	42
Lelki }	51
Rabok osztályzásáról	44
VII. A' rabok olvasásra tanításáról	54
VIII. A' rabok munkára oktatásáról	55
IX. A' miveltebb rabokról	68
X. A' csavargókról mint közbéresekről	70
XI. A' büntetés remélhető sikeréről	74
XII. A' halálos büntetésről	76
XIII. Birákról	89
XIV. A' birák függetlenségéről 's választatásáról	93
XV. Bűnbiráinkról	96
Nyomozókról	—
Előadókról	103
Ítéelőkről	109
Végrehajtókról	111
XVI. A' végrehajtási nehézségekről	117
XVII. A' bűn megelőzéséről	121

II. Rész.

	Lap.
I. A' börtönről	131
II. Börtönök számáról	150
III. Kerületi börtönök kezeléséről	157
IV. Rabokról	161
V. A' kerületi börtönök számáról 's helyéről	161
VI. A' ker. börtönök építési soráról	175
VII. Börtönköltségek mennyisége iránt	176
VIII. A' börtönköltségek honnan veendők?	184

**A. Jegyzéke a' magyarországi Törvényhatóságok 's
vérhatalomjogos Uradalmak' börtöneiben fogva
volt raboknak.**

Folyó szám.	Nevezete a' Törvényhatóságoknak, és Vérhatalomjogos Uradalmaknak.	Foglyok' száma az év'				Évben.	Népes- sége.	Évben.
		Első félén.		Második félén.				
		Kü- lön.	Ösz- ves.	Kü- lön.	Ösz- ves.			
Vármegyék.								
1	ABAUJ	191	} 194	248	} 251	1837	143816	1838
	Jászói Uradalom	2		2		"		
	Enyitzkei „	1		1		"		
2	ARAD	302	} 334	300	} 314	"	188471	1837
	Aradi Kir. Kincstári	32		14		"		
3	ÁRVA	78	} 163	42	} 80	"	84620	1837
	Árvai	85		38		"		
4	BÁCS	264	} 431	264	} 553	"	358964	1837
	A' K. Koronai Tiszamelléki és Kir. Kincstári Uradal. .	136		234		"		
	Bajai	19		26		"		
	Bajmoki	12		—		"		
	Bácsi	—		29		"		
5	BARS	53	} 85	48	} 87	"	100773	1831
	Lévai és Ipoly Pásztói . . .	19		29		"		
	Szent Kereszti	2		2		"		
	Aranyos-Maróthi	1		1		"		
	Kis-Tapolcsányi	1		2		"		
	Szent Benedeki	1		—		"		
	Revistyei, és Saskői	8		5		"		
6	BARANYA	133	} 376	161	} 411	"	202803	1838
	Pécsváradi	42		44		"		
	Dombovári	7		15		"		
	Pécsi Püspöki	22		13		"		
	„ Kaptalani	64		70		"		
	Bellyei	41		34		"		
	Bóli	12		13		"		
	Siklósi és Üszögi	35		41		"		
	Szent Lőrinczi	20		20		"		
	BÉKÉS	165	} 364	160	} 298	"	133761	1837
	Gyulai	199		138		"		
	BEREGH	113	} 175	135	} 200	"	84032	1834
	Munkácsi és Szent Miklósi .	62		63		"		

Magyarországi rabok 's népség jegyzéke.

Folyó szám.	Nevezete a' Törvényhatóságoknak, és Vérhatalomjogos Uradalmaiknak.	Foglyok' száma z év'				Évben.	Népes- sége.	Évben.
		Első felén.		Második felén.				
		Kü- lön.	Ösz- ves.	Kü- lön.	Ösz- ves.			
9	BIHAR	732		578		1837	327140	1834
	Derecskei	130		155		"		
	Belényesi	12		7		"		
	Nagy Létai	36		64		"		
	Margitai			4		"		
	N. Váradi Diák Sz. Püspöki	51	1065	89	941	"		
	" " " " Káptalani	15		14		"		
	Váradi K. Kincstári	18		14		"		
	Adorjáni	5		—		"		
	Székelyhidi			16		"		
	Beéli	51		—		"		
	Vaskohi	15		—		"		
10	BORSOD	407	407	407	407	"	119472	1833
11	CSANÁD	181	181	110	110	"	54101	1837
12	CSONGRÁD	146	368	159	376	"	87865	1837
	Szentesi és Csongrádi Urad.	222		217		"		
13	ESZTERGAM	117		104		"	40534	1833
	Esztergami Fő Káptalani . .	12	139	3	113	"		
	Bátorkeszi, és Marczelházi	10		6		"		
14	FEJÉR	268		262		"	120482	1837
	Seregélyesi	3		8		"		
	Bodajki	8		7		"		
	Moóri	3		2		"		
	Kálózi	9	293	8	299	"		
	Csurgó Keresztesi	1		1		"		
	Bicskei	1		9		"		
	Szabad Battyáni	—		1		"		
	Szent Iványi	—		1		"		
15	GÖMÖR	100		119		"	135048	1838
	Rima Szombati	5	122	6	146	"		
	Hurányi, és Baloghvári . .	17		21		"		
16	GYÓR	38		46		"	63638	1833
	Győri Püspöki	21		14		"		
	" Káptalani	1		4		"		
	Sz. Mártoni	14	77	10	74	"		
	Hédervári	2		—		"		
	Szarvaskendi, és Csécsényi	1		—		"		
17	HEVES	273		231		"	223143	1837
	Az Egri Érseki	51	333	51	291	"		
	Tisza Nánai	9		9		"		
18	HONTH	69		80		"	79868	1838
	Szitnyai, és Csabrághi . .	4	73	9	89	"		
19	KOMÁROM	149		118		"	101603	1834
	Tatai, és Gesztesi	47		38		"		
	Kis-Béri	4	202	7	164	"		
	Csicsói	2		1		"		

Magyarországi rabok 's népség jegyzéke.

Folyó szám.	Nevezete a' Törvényhatóságoknak, és Vérhatalomjogos Uradalmaknak.	Fogl'yok' száma, az év'				Évben.	Népes- sége.	Évben.	
		Első felén.		Második felén.					
		Kü- lön.	Ösz- ves.	Kü- lön.	Ösz- ves.				
20	KÖRÖS Novimaro'ffi Ludbregghi Verboveczi Kolos Hegyi	33 — 3 2 5	43	26 1 2 — —	29	1837	57957	1837	
21	KRASSÓ	90		90		95	95	196999	1834
22	LIPTÓ Hradeki, és Lykavai Uradal. Német Lipcsei	22 4 1		27		16	16	63007	1837
23	MÁRMAROS Koronai Öt Szabados Városi Szigethi, vagy is Bocskói Koronai	269 18 103		294 13		587	112104	1831	
24	MOSON Huszt	31 11		117		56702	1837		
	Magyar Óvári Köpcsényi Sz. Miklósi Oroszvári Boldogaszonyi	7 — — 1 —	19	6 1 2 1	22				
25	NÓGRÁD Bujáki Divéni Váczi Püspöki	231 4 13 54	302	231 4 14 54	303	147029	1837		
26	NYITRA Esztergami Érseki Nyitrai Püspöki Holicsi Sassini Cejthei Gróf Erdődy József Özvegyének	167 116 21 — — — 13	317	205 104 19 10 7 1	363	278439	1837		
27	PEST Váczi Kalocsai Ó Budai, és Vissegrádi Ráczkevei Solti Bujáki	474 116 100 26 16 14 3	749	429 — — — — —	429	349403	1837		
28	POSEGA	64	64	86	86	63117	1837		
29	POSON Posony - Vári Bazini Sz. Györgyi, Királyfal- vi, Vöröskői, Szomolányi, és Alsó - Nyarasdi Detrekeői	101 — 7 15	123	97 6 18 11	127	173923	1834		
	SÁROS	60	60	88	88	153482	1828		

Magyarországi rabok 's népség jegyzéke.

Folyó szám.	Nevezete a' Törvényhatóságoknak, és Vérhatalomjogos Uradalmaknak.	Foglyok' száma az év'				Évben.	Népes- sége.	Évben.
		Első felén.		Második felén.				
		Kü- lön.	Ösz- ves.	Kü- lön.	Ösz- ves.			
	SOMOGY	339		338		1837	166641	1837
	Bökönyi uradal	3		2				
	Kaposvári	38		24				
	Mosgói	9		2				
	Csurgói, Sz. Györgyl és Bal. Györgyl	59	524	61	477			
	Sellyei	5		—				
	Kéthelyi	9		—				
	Marzali	20		—				
	Karádi	42		32				
	Segesdi, Somogyvári, és Csokonyai	—		18				
32	SOPRON	101		70		„	152613	1835
	Kismártoni	21		28				
	Kapuvári	35	161	30	129			
	Sághi	1		—				
	Csornai	2		—				
	Egyedi	1		1				
33	SZATHMÁR	278	298	305	335	„	137022	1838
	Nagy Károlyi	20		30				
34	SZEPES.	76		60		„	130504	1838
	Kluknói	—		2				
	Markusfalvi	—	102	1	93			
	Szomolnokai	—		7				
	Palocsay Báró	26		23				
35	SZEREM	95		92		„	95820	1837
	Illóki	57	190	36	177			
	Vukovári	18		21				
	Rumai	20		28				
36	TEMES	262	265	233	233	„	257536	1833
	Vinga Szabados Város	3		—				
37	THURÓCZ	28	31	28	30	„	36468	1834
	Stubnyai urad	3		2				
38	TOLNA	199		211		„	167029	1837
	Iregli	1		1				
	Simontornyai	6		6				
	Apáthi, Hőgyósi, Hőlosdi, és Lengyeli	17	393	32	445			
	Ozorai, és Dombovári	113		137				
	Sexárdi	30		26				
	Tolnai	2		3				
	Földvári	25		29				
39	TORNA	123		102		„	18916	1837
	Szadvári uradal.	5	129	4	107			
	Tornai „	1		1				

Magyarországi rabok 's népség jegyzéke.

Folyó szám.	Nevezete a' Törvényhatóságoknak, és Vérhatalomjogos Uradalmaknak.	Foglyok' száma az év'				Évben.	Népes- sége.	Évben.
		Első felén.		Második felén.				
		Kü- lön.	Ösz- ves.	Kü- lön.	Ösz- ves.			
10	TORONTÁL	323	508	342	471	1837	302733	1837
	Nagy Kikindai kerület	87		61				
	Billietti urad.	64		60				
	Modosi	34		8				
11	TRENCHIN	125	211	201	250	"	243244	1837
	Bittsei, és Sztrecsényi	76		42				
	Budethini	4		5				
	Gbelányi	2		—				
	Solna Szabados város	1		1				
	Tepliczai	2		—				
	Trenchini	1		—				
	Illavai, és Oroszlánykői	—		1				
2	UGOCHIA	115	115	112	112	"	30505	1829
3	UNGH	175	175	172	172	"	69376	1838
4	VASS	174	202	172	193	"	230660	1833
	Szent Gothárdi	6		4				
	Német-Ujvári	2		2				
	Rohonczai, Német Szent Mi- hályi, és Borostyánkői urad.	12		3				
	Egervári	8		1				
	Sárvári	—		2				
	Köszegi, és Lekai	—		2				
	Ikervári, Zalonoki, Dobrai és Tóth Maróczy	—		1				
	Jánosházi, és Végi	—		2				
	Vasvári	—		4				
5	VARASD	7	147	8	12	"	98356	1837
	Varasdvári	—		9				
	Császárvári	—		1				
	Nagy Tábori, és Millyánói	—		1				
	Novimarooffi	1		1				
6	VERŐCZE	105	158	96	132	"	128160	1833
	Valpói	11		21				
	Verőczei	31		15				
7	VESZPRÉM	84	158	85	200	"	142320	1838
	Pápai és Ugodi urad.	17		24				
	Devecseri	29		39				
	Enyingi	20		21				
	Rédei	8		4				
	Oszlopi	—		3				
	Nánai	—		1				
	Nagy Szőlősi	—		9				
	Bakony-Szombathelyi, és Sz. Lászlói	—		2				
	Nagy Vásonyi	—		12				

magyarországi rabok s népseg jegyzéke.

Folyó szám.	Nevezete a' Törvényhatóságoknak, és Vérhatalomjogos Uradalmaknak.	Foglyok' száma az év'				Évben.	Népes- sége.	Évben.
		Első felén.		Második felén.				
		Kü- lön.	Ösz- ves.	Kü- lön.	Ösz- ves.			
48	ZABOLCH	554	} 564	550	} 560	1837	151508	1829
	Kis Várdai	10		10				
49	ZALA	399	} 620	371	} 613	"	238938	1837
	Kemendi, és Vasvári	33		30				
	Csáktornyai	65		54				
	Alsó Lyndvai, és Nempthi	26		36				
	Kis Komáromi	6		2				
	Sümeghi	31		23				
	Becsehelyi	19		25				
	Pölöskei	2		3				
	Kanisai	23		23				
	Sz. Gróthi	4		6				
	Merenyei	2		—				
	Igriczei	1		—				
	Letenyei	4		2				
	Csobánczi	3		2				
	Apáthi	2		2				
	Keszthelyi	—		27				
	Tihanyi	—		2				
	Zala-Egerszegi	—		5				
50	ZAGRÁB	54	} 69	128	} 179	"	188205	1837
	Sziszeki	2		—				
	Topollováczi	6		—				
	Bródi	—		3				
	Zagrábi Püspöki	—		16				
	„ Káptalani	—		6				
	Verbóvcskói	—		7				
	Turopoliai	7		7				
	Jazkai	—		1				
	Tuccinei	—		11				
51	ZEMPLÉN	328	328	328	328	"	192471	1832
52	ZÓLYOM	20	} 0	14	} 76	"	58807	1838
	Véghlessi	35		47				1837
	Radvánszky Család	1		1				
	Zólyom Lipcsei	7		9				
	Zólyom Dobronivai	7		5				
Kerületek.								
1	Hajdú Városok	259	2259	215	15	"	33748	1838
2	Jászág	162	} 443	118	} 387	"		
3	Nagy Kunság	99		110		"	164462	1837
4	Kis Kunság	182		159		"		
5	Szepesi 16. szabados város	18	18	17	17	"	29350	1837

Magyarországi rabok 's népség jegyzéke.

Folyó szám.	Nevezete a' Törvényhatóságoknak, és Vérhatalomjogos Uradalmaknak.	Fogl yok' száma, az év'				Évben.	Népes- sége.	Évben.
		Első felén.		Második felén.				
		Kü- lön.	Ösz- ves.	Kü- lön.	Ösz- ves.			
Szabad kir. Városok.								
1	Arad	—	48	—	30	1837	19243	1837
2	Bakabánya	—	—	—	—	"	2771	"
3	Bártfa	—	1	—	4	"	4743	"
4	Bazin	—	10	—	3	"	3702	"
5	Besztercze-Bánya	—	7	—	8	"	10828	"
6	Breznobánya	—	4	—	4	"	9669	"
7	Buda	—	171	—	139	"	25729	1833
8	Debreczen	—	140	—	144	"	26138	1838
9	Eperjes	—	1	—	2	"	7896	1837
10	Eszék	—	24	—	23	"	9781	"
11	Esztergam	—	17	—	8	"	6600	"
12	Fejérvár	—	57	—	46	"	15697	"
13	Győr	—	26	—	42	"	11773	"
14	Kaproncza	—	—	—	—	"	3828	1838
15	Károlyvár	—	4	—	4	"	3813	1829
16	Karpona	—	11	—	12	"	2529	1833
17	Kassa	—	68	—	75	"	8788	1837
18	Késmárk	—	4	—	4	"	3703	"
19	Kismárton	—	—	—	—	"	2874	1838
20	Komárom	—	50	—	57	"	7727	1837
21	Körmöczbánya	—	13	—	13	"	10711	"
22	Körös	—	3	—	2	"	2121	"
23	Kőszeg	—	3	—	2	"	5629	"
24	Libetbánya	—	2	—	2	"	894	1838
25	Lőcse	—	5	—	10	"	4867	1837
26	Módor	—	—	—	—	"	4718	"
27	Nagybánya	—	24	—	23	"	4764	"
28	Nagy Szombath	—	18	—	18	"	6787	"
29	Pécs	—	21	—	19	"	10770	"
30	Pest	—	104	—	122	"	70278	"
31	Posega	—	3	—	3	"	2157	1833
32	Poson	—	5	—	5	"	25448	1837
33	Ruszl	—	—	—	—	"	1004	"
34	Selmetszbánya	—	17	—	19	"	15607	"
35	Sopron	—	63	—	55	"	12624	"
Száb. kir. Városok.								
36	Szabadka	—	93	—	108	"	33079	1837
37	Szakolcza	—	6	—	6	"	6270	"
38	Szathmárnémethi	—	36	—	36	"	10744	"
39	Szeben	—	—	—	—	"	2646	1838

Magyarországi rabok 's népesség jegyzéke.

Folyó szám.	Nevezete a' Törvényhatóságoknak, és Vérhatalomjogos Uradalmának.	Foglyok' száma az év'				Évben.	Népesség.	Évben.
		Első felén.		Második felén.				
		Kü-lön.	Ösz-ves.	Kü-lön.	Ösz-ves.			
40	Szeged	—	123	—	82	1837	34554	1837
41	Szent György	—	—	—	—	"	2713	"
42	Temesvár	—	55	—	55	"	14697	"
43	Trenčin	—	23	—	23	"	2211	"
44	Varasd	—	17	—	17	"	5883	"
45	Újbánya	—	1	—	1	"	4322	"
46	Újvidék	—	60	—	65	"	16650	"
47	Zagráb	—	11	—	11	"	4134	1838
48	Zólyom	—	—	—	—	"	10828	1837
49	Zombor	—	71	—	126	"	18718	"
Szab. Mez. Város.								
50	Felső Bánya	—	—	—	—	"	5463	"
Magyar Tengeremelléki Városok.								
51	Buccari	—	6	—	7	Fiumei kerületben.	39563	1838
52	Fiume	—	—	—	1			
Öszvesen		—	14862	—	—			

B.

Pest megyének fenyítőszékei melyek tartattak.			Férfi.	Assz.	Öszv.	Férfi.	Assz.	Öszv.
1835	Januarius 19. rabok	maradtak				255	23	278
		jöttek	140	12	152			
	Junius 1. rabok	mentek	99	8	107	296	27	323
		maradtak						
	Augustus 31. rabok	jöttek	118	6	124	232	19	251
		mentek	182	14	196			
	November 23. rabok	maradtak				220	17	237
		jöttek	73	5	78			
1836	Februarius 22. rabok	mentek	85	7	92			
		maradtak	151	18	169			
	Május 2. rabok	jöttek	133	5	138	238	30	268
		mentek	86	12	98	260	24	284
	September 5. rabok	maradtak	64	18	82	242	28	270
		jöttek	133	12	145			
	November. 21 rabok	mentek	151	8	159	227	28	255
		maradtak						
1837	Februar 13. rabok	jöttek	87	9	96	303	30	333
		mentek	102	9	111	279	23	302
	Május 23. rabok	maradtak	156	13	169	291	30	321
		jöttek	80	11	91	283	23	306
	September 18. rabok	mentek						
		maradtak						
	November 27. rabok	jöttek						
		mentek						
1838	Februar 12. rabok	maradtak				267	24	291
		jöttek	49	7	56	216	19	235
	Május 14. rabok	mentek	100	12	112	271	19	290
		maradtak	138	11	149	300	19	319
	September 10. rabok	jöttek	83	11	94			
		mentek	140	11	151			
	November 26. rabok	maradtak	111	11	122			
		jöttek						
	mentek							
	jöttek	86	8	94				
	mentek	122	8	130				

Pest megyének fenytőszékéi, melyek tartattak.			Férf.	Assz.	Öszv.	Férf.	Assz.	Öszv.
1839	Januarius 28. rabok	maradtak				264	19	283
		jöttek	78	10	88			
		mentek	108	13	121			
	Aprilis 29. rabok	maradtak				234	16	250
		jöttek	126	12	138			
		mentek	100	8	108			
	September 23. rabok	maradtak				260	20	280
		jöttek	82	11	93			
		mentek	112	8	120			
	December 2. rabok	maradtak				230	23	253
		jöttek	83	9	92			
		mentek	71	5	76			
1840	Februarius 24 rabok.	maradtak				242	27	269
		jöttek	87	10	97			
		mentek	87	11	98			
	Majus 18. rabok	maradtak				242	26	268
		jöttek	122	10	132			
		mentek	99	14	113			
	September 7. rabok	maradtak				265	22	287
		jöttek	104	11	115			
		mentek	73	5	78			
	November 30. rabok	maradtak				296	28	324

Ezen jegyzék nyilván bizonyítja, hogy eme kérdésre megfelelni „Hány rab volt ítelt, és ítéletlen egyik vagy másik törvényszékkor?” valamint czélszerűtlen, épen olly lehetetlenség is. Czélszerűtlen, mert nem látom által mi hasznát lehetne venni? Lehetetlen, mert történheték, hogy a' feljegyzést követő napon már 10—20 szabadulhatott vagy jöhetett: következőleg a' szám naponként ingadozó. — Az említett kérdésre tehát csak akkor lehetne tökéletesen megfelelni, ha valaki az év mindenik napjáról egyenként készítene külön jegyzéket, 's ekkor aztán megmondhatná, melyik napon hány ítelt 's ítéletlen vala. De ismétlem, hogy e' munka a' czélszerűtlenség tömkelege lenne.

C. XIV. évekről jegyzéke Pest Vármegye börtönében fogva volt rabok hónapokénti napi legnagyobb számának.

Eszteud.	Nov.	Dec.	Január	Febr.	Mart.	Április.	Május.	Junius.	Julius.	August.	Sept.	Octob.
182 $\frac{6}{7}$	244	215	231	242	256	201	206	252	189	214	221	196
182 $\frac{7}{8}$	230	225	234	251	262	228	246	261	228	257	260	207
182 $\frac{8}{9}$	227	209	211	209	209	174	190	233	224	245	249	204
182 $\frac{9}{30}$	215	215	230	256	251	220	260	289	227	244	254	221
183 $\frac{0}{1}$	269	238	264	290	253	255	257	249	316	228	248	214
183 $\frac{1}{2}$	242	207	202	206	227	186	192	178	170	185	226	190
183 $\frac{2}{3}$	233	209	262	232	229	240	257	226	215	256	271	232
183 $\frac{3}{4}$	235	242	248	303	259	219	233	279	243	266	282	263
183 $\frac{4}{5}$	284	320	281	276	273	278	323	324	250	251	243	234
183 $\frac{5}{6}$	248	236	234	270	257	258	284	232	245	273	288	240
183 $\frac{6}{7}$	265	258	286	340	352	322	315	280	287	296	322	309
183 $\frac{7}{8}$	327	282	261	291	241	232	227	230	248	244	240	238
183 $\frac{8}{9}$	263	239	275	270	239	246	219	221	214	222	227	223
183 $\frac{9}{40}$	241	223	226	244	208	215	234	238	256	264	254	273

Ezen jegyzék előmutatja, hogy a' megirt években legkisebb szám 170 — legnagyobb 352 volt egyszerre egy időben. Bizonyítja továbbá hogy az 1834 de kivált 1836 évi rossz termés nagy szükség okozván, a' tolvajlások is szaporodtak: szinte meg azt is, hogy 1831 Juliusban a' cholera időben 249 számról egyszerre 316 számra rugott fel: de a' mi csak hamar 228 számra esett le. Végre láthatni belőle, mellyik hónapokban tartattak fenyítések, mert azokban felszökött a' szám, utánok pedig csökkent. Megjegyezvén, hogy a' hamis pénzcsemlő rabok is be vagynak itt számítva.

**D. Pest megye börtönebeli rabok számára hónapoként kiszolgáltatott kenyér
adatok jegyzéke.**

Évek.	Nov.	Dec.	Január.	Febr.	Mart.	Április.	Május.	Junius.	Julius.	August.	Sept.	Octob.
1830/1	6855	6772	7298	7311	6971	6880	7159	6792	7139	6497	5948	5823
1831/2	5831	5889	5874	5618	6223	5070	5037	4846	5167	5076	5289	5085
1832/3	5818	5589	5870	5727	6280 ¹ / ₂	6273	6339 ¹ / ₂	5771	5943 ¹ / ₂	6359 ¹ / ₂	6445	6137 ¹ / ₂
1833/4	6108	6259 ¹ / ₂	6494 ¹ / ₂	6653	6575 ¹ / ₂	5408	5878 ¹ / ₂	6598	6089 ¹ / ₂	6849 ¹ / ₂	6708	6973 ¹ / ₂
1834/5	7250	7569	7226	6641	7415	7322	7907	7266	6399	6438	5854	6251
1835/6	6139	5428	6093	6473	6840	6783	6709	5954	6453	6976	6752	6799
1836/7	7051	6990	7658	7613	8551	8064	8107	7235	7683	7979	7993	8018
1837/8	8019	7218	705	6408	6299	6033	6194	6001	6567	6885	7053	6578
1838/9	7296	7035 ³ / ₄	7113	6763	6944	6507	6258	5805	6077	6040	6526	6334
1839/40	6158	6426	6205	6328	6228	5809	6658	6434	6981	7406	7278	7276

Ezen jegyzékből kitetszik, nem az, hogy egyik vagy másik napon egyszerre hány rab volt? hanem az, hogy melyik hónapban voltak számosabban.

E. Pesti megye börtönebeli rabok ált

Évben.	Rabló gyilkosság.		Gyilkosság.		Gyilkossági gyanú.		Gyermekölés.		Gyermekölési gyanú.		Rablás.		Útonállás.		Vérengzés.		Verekedés.		Férjgyilkos.		Kocsival agyon gázolás.		Tolvajszági gyanú.		Orgazda.		Postalevelek sikasztása		Csalárd.		Pénztartolás.		Adósság.	
	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.
1834/5	3	—	20	—	4	—	—	—	12	—	—	—	46	1	9	4	—	—	3	—	24	25	4	—	10	2	—	—	2	—	—	—	—	—
1838/9	1	—	15	—	1	—	3	1	1	—	4	—	14	1	29	1	—	—	—	—	25	4	1	—	14	2	—	1	—	2	—	—	—	—
1839/40	—	—	16	1	1	—	3	—	4	—	1	—	10	1	24	3	—	1	3	—	21	17	4	1	15	3	2	—	2	—	—	1	—	—

Ezen évi jegyzék nem tökéletes. Tudjuk, hogy nem mindenik vád bizonyítható be törvénnyel, már nem lehet a' nyomozási, hanem a' bírói ítélet által meghatározott vádat venni bűnnemnek; úgy jegyeztetik fel, ('s pedig másféle nem) akkor kész a' hiba, és ha a' megítéltetésekor bebizonyult vád — élet vagy vagyon ellen intézett bűnnemek. Az előbbihez tartoznának, gyilkosság, mérgezés, vérengzés. Sőt akkor is fennmarad a' baj, hogy t. i. tudhatandjuk ugyan miféle a' vád? de azt nem, hogy bűnnem jegyzék készítését magára vállalja, megcsal az másokat: a' ki készítetteti, azt mások csalják meg, kicsuszamlík maga az észrevétel.

1) elkövetett bűnnekek osztályozása.

Gyujtogató.		Gyujtogatási gyanú.		Tűzzel fenyegetés.		Káromkodás.		Lázadás.		Sodomia.		Parázناسág		2 feleségűség. 2 férjesség.		Katonaságtól szökés. Rabszökötés.		Csavargó.		Kurúzsolás.		Hamis tanúság.		Tévelyodott.		Házassági hltszegés.		Apró vétcségek.		Hamis bankó csinálás.		Összesen.	
Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.	Férfi.	Assz.		
3	1	3	—	1	—	2	—	3	—	—	—	7	1	1	1	2	5	24	1	—	1	—	—	—	—	—	11	3	3	—	424	40	
5	1	—	1	3	—	2	—	11	—	—	—	2	—	—	—	10	9	11	3	—	2	—	—	2	—	—	3	2	2	—	397	36	
4	—	—	—	3	—	6	—	8	—	—	—	5	2	1	—	3	2	29	1	—	1	—	1	—	—	1	3	—	1	—	366	34	

ényszerűleg, mit nyomozólag úgy kellett venni, ha tehát illy módon is küldetnek be rabok, akkor de hány van olyan rab! ki nek pöre több évek után végződik. — Most már ha a' nyomozási vád — akkor több évig sem lehet tudni mi bűnneme van a' rabnak : hanem ha átalanyosság vétetik p. o. engezés, veszekedés 's t. e. az utóbbihoz, tolvajság, orgazdság, csalárdság, gyujtogatás 's t. e. — s volt-e a' vádlott? holott ez a' cél, midőn a' nép erkölcsiségéről van a' szó. — Ki efféle tökéletes g. és ki használja, jól megítélje, miből és mit ítél! — Mert hol temérdek az észrevétel, könnyen

F. Rabok büntetése. —

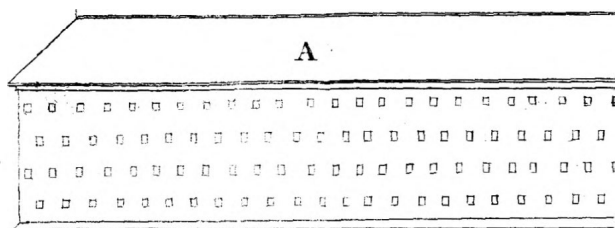
Ítéltetett.		1/2év	3/4év	1 év	2 év	3 év	4 év
1830	Testi büntetéssel	25	4	16	6	—	1
	A' nélkül	—	—	7	3	—	—
	Öszvesen	25	4	23	9	—	1
1831	Testi büntetéssel	20	3	11	2	3	—
	A' nélkül	—	—	9	1	1	—
	Öszvesen	20	3	20	3	4	—
1832	Testi büntetéssel	14	4	13	10	1	4
	A' nélkül	—	—	5	2	4	—
	Öszvesen	14	4	18	12	5	4
1833	Testi büntetéssel	16	7	11	8	4	2
	A' nélkül	—	—	5	2	1	—
	Öszvesen	16	7	16	10	5	2
1834	Testi büntetéssel	18	9	13	7	4	1
	A' nélkül	—	—	3	2	—	—
	Öszvesen	18	9	16	9	4	1
1835	Testi büntetéssel	25	5	18	16	4	1
	A' nélkül	—	—	9	5	6	3
	Öszvesen	25	5	27	21	10	4
1836	Testi büntetéssel	18	3	17	13	10	2
	A' nélkül	—	—	2	2	4	—
	Öszvesen	18	3	19	15	14	2
1837	Testi büntetéssel	38	8	32	19	4	6
	A' nélkül	—	—	9	5	3	—
	Öszvesen	38	8	41	24	7	6
1838	Testi büntetéssel	33	3	28	10	7	—
	A' nélkül	—	—	4	—	2	—
	Öszvesen	33	3	32	10	9	—
1839	Testi büntetéssel	24	3	10	16	4	—
	A' nélkül	—	—	10	3	3	—
	Öszvesen	24	3	20	19	7	—
1840	Testi büntetéssel	45	6	11	13	5	—
	A' nélkül	—	—	9	4	3	—
	Öszvesen	45	6	20	17	8	—
Öszvesen		276	55	252	149	73	20

Ezen jegyzékben a' 6. és 9. hónapra ítélték közű kik testi büntetést is kaptak, mert ezeknek félévi fogsága következöleg mind olyanok, kik úgy szólván egy évre, büntetésen alol valók, itt számba sem jöven. — Vélemén kenni fognak, mert az új büntetésmód szerént félév' pálcza nem lesz, mint a' mostani szerént egy egész évi. A' ho pasztalás igazolandja ezt, akkor a' bírák nem fognak annyi t

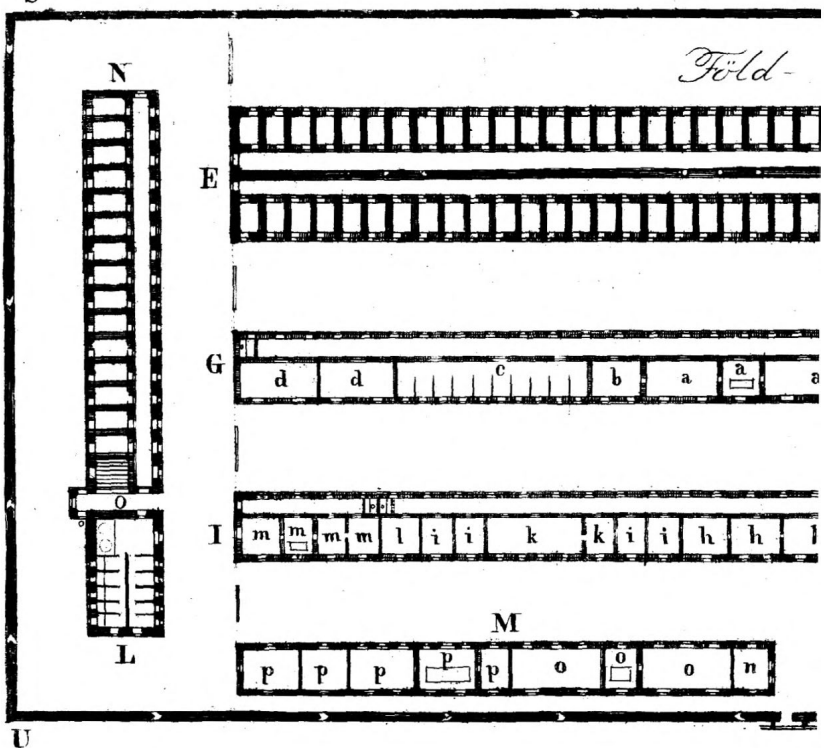
- Pest megye börtönében.

5 év	6 év	7 év	8 év	9 év	10 év	12 év	15 év	Ösz
—	—	—	—	—	1	—	—	63
—	—	—	—	—	1	—	—	63
—	—	—	—	—	—	—	—	50
1	—	—	1	—	4	—	—	64
1	—	—	—	—	—	—	—	64
2	—	—	1	—	4	—	—	64
—	1	—	1	—	—	1	—	59
—	1	—	1	—	—	1	—	59
—	—	—	—	—	1	—	—	58
—	—	—	—	—	1	—	—	58
1	—	—	—	—	—	—	—	94
1	—	—	—	—	1	—	—	94
1	—	—	—	—	—	—	—	72
1	—	—	—	—	—	—	—	72
2	—	—	—	—	—	—	1	427
2	—	—	—	—	—	—	1	427
—	2	—	—	—	—	—	1	91
—	1	—	—	—	—	—	1	91
—	3	—	—	—	—	—	—	91
1	3	—	1	—	—	—	—	80
1	1	—	—	—	—	—	—	80
2	4	—	1	—	—	—	—	80
—	—	—	1	—	—	—	—	97
—	—	—	1	—	—	—	—	97
8	8	—	4	—	7	1	2	855

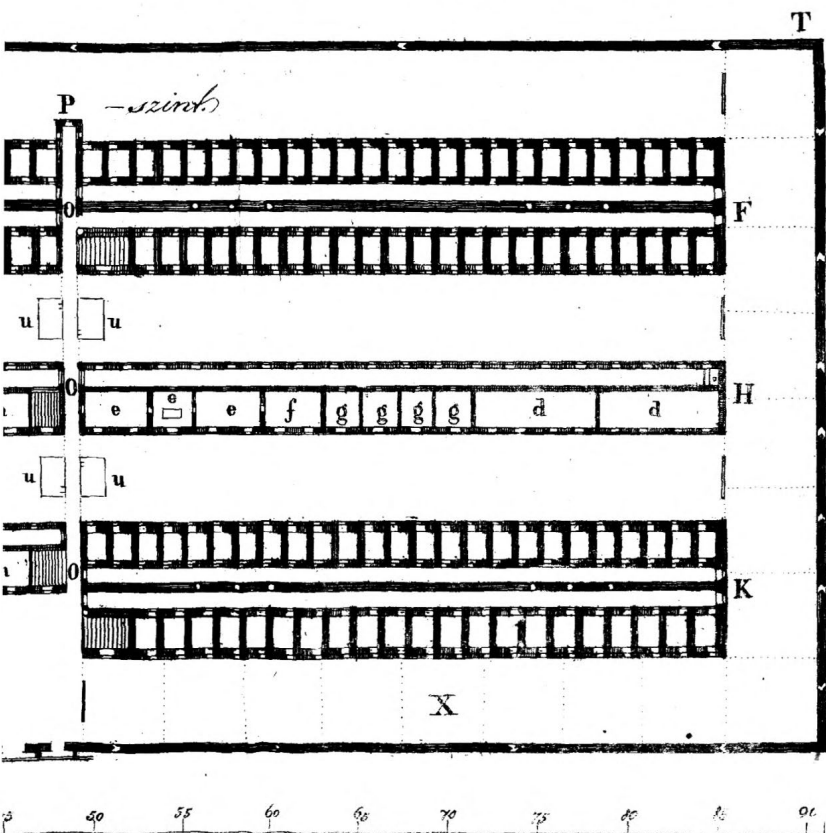
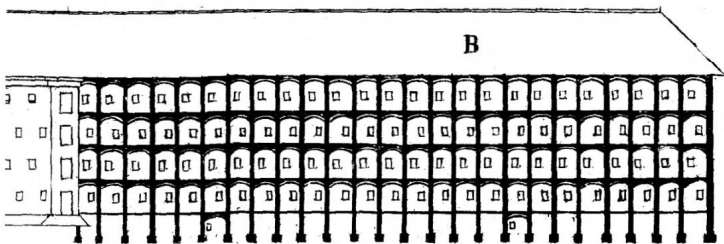
il csak azok vagynak felírva mindenik kitett évben, testi büntetéssel egész évi fogság gyanánt ítéltetett: vagy ezen felül ítéltettek. A' többiek kik egy évi nyem szerint azonban az itt kitett számok is csök- za nélküles rabság, aligha hathatós és borzasztóbb manan olly véleményben vagyok, hogy mihelyt a' ta- pságidőt szabni, mint e' mostani büntetésmod szerint.

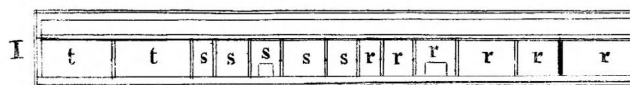
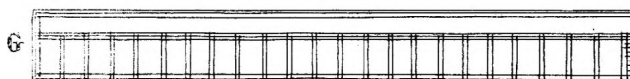
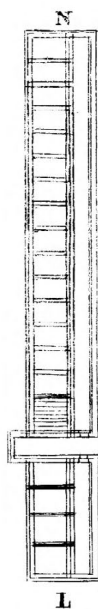

S

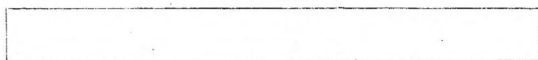

1 Tab.

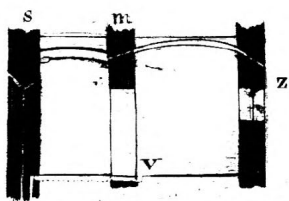

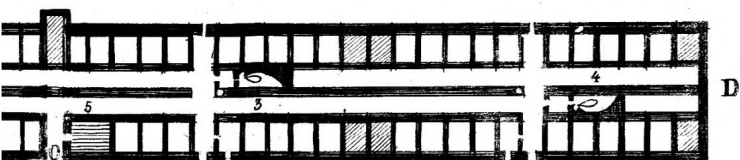
M

2. Tab.

Fenék

Alsó emelet

